

Asst. Prof. Dr. Prayoon Saengsai (Editor)

Published by PANYAPAT
3/1273 Mueang Kao Subdistrict
Mueang Khon Kaen District
Khon Kaen Province

Journal of Spatial Development and Policy ปีที่ 1 ฉบับที่ 3

JSDP

ISSN: 2985-220X (Online)

Journal of Spatial Development and Policy Vol. 1 No. 3

Journal of Spatial Development and Policy

3/1273 ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น 40000

โทร. 080-224-1454, 081-601-5934 อีเมล: ajsdp9900@gmail.com

เจ้าของ: ปัญญาพัฒนา 3/1273 ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น 40000

บรรณาธิการ:

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประยูร แสงใส มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กองบรรณาธิการ:

ศาสตราจารย์ สุวิทย์ อธิศาสตร์	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
รองศาสตราจารย์ ดร.เกียรติศักดิ์ สุขเหลือง	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.ธีระภัทร เอกผาชัยสวัสดิ์	มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มานะ ลักษมีอรุโณทัย	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อรุณ ศรีโสภณพันธ์	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วินิจ ผาเจริญ	มหาวิทยาลัยแม่โจ้
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อภิรักษ์ นานา	มหาวิทยาลัยนครพนม
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศักดิ์สิทธิ์ ฆารเลิศ	มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทัศนีย์ ปัทมสนธิ์	มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อนันต์ แยมเอื้อน	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์

ผู้จัดการวารสาร:

นางสาวศิริรัตน์ ประศรี

กำหนดออกเผยแพร่วารสาร:

Journal of Spatial Development and Policy มีกำหนดวงรอบการเผยแพร่ปีละ 6 ฉบับ ดังนี้
ฉบับที่ 1 มกราคม – กุมภาพันธ์
ฉบับที่ 2 มีนาคม – เมษายน
ฉบับที่ 3 พฤษภาคม – มิถุนายน
ฉบับที่ 4 กรกฎาคม – สิงหาคม
ฉบับที่ 5 กันยายน – ตุลาคม
ฉบับที่ 6 พฤศจิกายน – ธันวาคม

การส่งบทความพิจารณาตีพิมพ์:

ผู้เขียนเตรียมต้นฉบับบทความตามเกณฑ์เงื่อนไขของวารสารและส่งในระบบที่เว็บไซต์วารสาร <https://so16.tci-thaijo.org/index.php/JSDP/index> เปิดรับพิจารณาบทความเพื่อตีพิมพ์ตลอดทั้งปี

จุดมุ่งหมายและขอบเขต (Aim and Scope)

Journal of Spatial Development and Policy ได้มีจุดมุ่งหมายเพื่อเผยแพร่บทความวิจัย บทความวิชาการ และบทความปริทัศน์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับพัฒนาเชิงพื้นที่ตั้งแต่ระดับองค์กร กลุ่มหมู่บ้าน ตำบล จังหวัด ภูมิภาค ระดับประเทศ และระหว่างประเทศ วารสารมุ่งเน้นส่งเสริมงานวิชาการที่มีลักษณะเป็นการสร้างองค์ความรู้ด้านการพัฒนาพื้นที่ในมิติต่าง ๆ แบบบูรณาการข้ามศาสตร์ที่ผลักดันไปสู่การสร้างนโยบายของพื้นที่ โดยเปิดรับบทความทางด้านการพัฒนาพื้นที่ที่บูรณาการกับศาสตร์ต่าง ๆ ได้แก่ สังคมศาสตร์ รัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา เกษตรศาสตร์ และงานทางด้านสหวิทยาการที่มุ่งเน้นการพัฒนาพื้นที่และผลักดันสู่การสร้างกรอบนโยบายการพัฒนาเชิงพื้นที่ ปีละ 6 ฉบับ โดยทุกบทความที่ตีพิมพ์เผยแพร่ได้ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ 3 ท่าน ทั้งนี้จะมีรูปแบบที่ผู้พิจารณาบทความไม่ทราบชื่อผู้พิมพ์บทความและผู้พิมพ์บทความไม่ทราบชื่อผู้พิจารณาบทความ เช่นเดียวกัน (Double-Blind Peer Review) เปิดรับบทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

ประเภทของผลงานที่ตีพิมพ์ในวารสาร

- 1) บทความวิจัย (Research Article) เป็นบทความที่นำเสนอการค้นคว้าวิจัย เกี่ยวกับด้านสังคมศาสตร์ และรวมถึงสหวิทยาการเชิงประยุกต์ด้านสังคมศาสตร์
- 2) บทความวิชาการ (Academic Article) เป็นบทความวิเคราะห์ วิจัยหรือเสนอแนวคิดใหม่
- 3) บทวิจารณ์หนังสือ (Book Review) เป็นบทความในลักษณะวิจารณ์หรืออธิบายเหตุผลสนับสนุนในประเด็นที่เห็นด้วย และ มีความเห็นแตกต่างในมุมมองวิชาการ

Journal of Spatial Development and Policy ฉบับนี้เป็นปีที่ 1 ฉบับที่ 3 (พฤษภาคม - มิถุนายน 2566) มุ่งเน้นการเผยแพร่ บทความทางด้านการพัฒนาพื้นที่ที่บูรณาการกับศาสตร์ต่าง ๆ ได้แก่ สังคมศาสตร์ รัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา เกษตรศาสตร์ และงานทางด้านสหวิทยาการที่มุ่งเน้นการพัฒนาพื้นที่และผลักดันสู่การสร้างกรอบนโยบายการพัฒนาเชิงพื้นที่จากหลากหลายหน่วยงานและสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ทั้งนี้ทางกองบรรณาธิการยินดีเป็นสื่อกลาง สำหรับนักวิจัย นักวิชาการ นิสิต นักศึกษาทุกท่าน ที่ประสงค์จะตีพิมพ์เผยแพร่บทความของท่าน ซึ่งจะต้องผ่านการประเมินโดยผู้ทรงคุณวุฒิในแต่ละสาขาวิชาทางด้านสังคมศาสตร์อย่างเข้มข้น จำนวน 3 ท่าน จึงกล่าวได้ว่าบทความที่ทางวารสารพัฒนาเชิงพื้นที่และนโยบายได้เผยแพร่ไปนั้น มีมาตรฐานทางวิชาการ

กระผมในฐานะบรรณาธิการวารสาร จึงขอขอบคุณท่านผู้มีส่วนในการสร้างงานวิชาการเหล่านี้ นับตั้งแต่เจ้าของผลงาน ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้จัดการวารสาร และคณะกองบรรณาธิการ วารสารนี้ยังคงเป็นแหล่งรองรับผลงานดี ๆ ที่สร้างสรรค์เพื่อเป็นแนวทางในการแก้ปัญหาในประเด็นที่เกี่ยวข้องทางวิชาการแก่นักวิชาการ และวิญญูชนผู้สนใจโดยทั่วไป เพื่อเป็นประโยชน์แก่แวดวงวิชาการต่อไป ด้วยจิตคารวะและขอบคุณทุกท่าน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประยูร แสงใส

บรรณาธิการ Journal of Spatial Development and Policy

สารบัญ

บทความวิจัย

- การจัดการขยะ โดยศูนย์การเรียนรู้ชุมชนปลอดขยะ zero waste หมู่บ้านหัวถนน ตำบลพระลับ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น 1-18
*เด่นดนัย ดวนสูง, พัชรภรณ์ ทิลา, เกตนิภา คำดวง,
ชลสิทธิ์ ปรีกัโธสง, ปัทมาภรณ์ สุ่มมาตย์, อรณิชา โต้งกระโทก*
- ศึกษาชุมชนในพื้นที่หมู่บ้านเครื่องปั้นดินเผา บ้านวังถั่ว จังหวัดขอนแก่น 19-34
*กัญญาวีร์ ทองอินทร์, ชัชชัย เกิดเพชร, นิตยา อ่อนละมุล,
นิภาพร โพธิ์พันเรือ, สิริวิมล เดลันเทียะ, อนุศรา ภูธรศรี, เขมจิรา คำอินทร์*
- การศึกษางานนวัตกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท 35-46
พระครูปริยัติปัญญารัตน์ (โสภรณ ธนปญโญ/เศรษฐา)
- พุทธปรัชญาเถรวาทกับการพิจารณาปัญหาทางญาณวิทยาของวิกิพีเดีย 47-64
เด่นพงษ์ แสนคำ

บทความวิชาการ

- สังคมผู้สูงอายุกับวิถีพุทธ: การเดินทางแห่งปัญญาและความเมตตา 65-74
*จิรายุ สุวรรณะ, สุริยา เดชเกิด, เตือนใจ ขุนทอง, ธงชัย ใจสบาย,
พระอัมภาวุธ ถ้วยครบ, ไพรัตน์ ฉิมหาด, เดโซ แชน้ำแก้ว*

Waste management by Zero Waste Community Learning Center, Hua Thanon Village, Phra Lap Subdistrict, Mueang District, Khon Kaen Province

Dendanai Dounsung^{1*} Patcharaphon Thila¹ Ketnipha Kamdaung¹ Chollasit Progtisong¹
Patthamaphon Summat¹ and Onnicha Tongkrathok¹

¹ Faculty of Humanities and Social Sciences, Khon Kaen University, Thailand

* Corresponding author. E-mail: dendanai.d@kkumail.com

ABSTRACT

The objectives of this research article are (1) to study waste management in the Ban Hua Thanon community and (2) to study the organizational structure of the Ban Hua Thanon community. This research is qualitative research. Data were collected using a research tool, namely an interview form. The researcher will conduct in-depth individual interviews. The results of the study found that Waste management within the community uses the 3R principles (Reduce, Reuse, Recycle), which can help Hua Thanon villages. Reduce the amount of waste in the community. It also adds value to waste, creates income, and creates sustainability for the community. These management practices begin with instilling in people in the community the value and dangers of waste. Through public relations of village leaders and village committees, as a result, Hua Thanon Village has villagers working together to properly manage waste in the community step by step, and learning the organizational structure Zero waste-free community learning center, which is an official group and has a role in carrying out various activities within the community to be free of garbage. This organization was born to create stability in sustainable waste management. This may be coordinated with outside individuals or groups for the public interest, and the interests of their own communities play a huge role in organizing various activities within the village It can be considered as creating good relationships between people in the community, and being a medium for communicating with the government regarding budget support.

Keywords: Waste Management, Community Learning Center, Zero Waste

การจัดการขยะ โดยศูนย์การเรียนรู้ชุมชนปลอดขยะ zero waste หมู่บ้านหัวถนน ตำบลพระลับ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

เด่นชัย ดวนสูง^{1*} พิชราภรณ์ ทิลา¹ เกตนิภา คำดวง¹ ชลสิทธิ์ ปรีกโรสง¹ ปัทมาภรณ์ สุ่มมาตย์¹ และ อรณิชา ไต้กระโทก¹

¹ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ประเทศไทย

* Corresponding author. E-mail: dendanaid@kkumail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ (1) เพื่อศึกษาเรียนรู้การจัดการขยะในชุมชนบ้านหัวถนน และ (2) เพื่อศึกษาโครงสร้างองค์กรชุมชนบ้านหัวถนน การวิจัยครั้งนี้เป็นวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลโดยใช้เครื่องมือการวิจัยคือแบบสัมภาษณ์ โดยที่ผู้วิจัยจะทำการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกเป็นรายบุคคล ผลการศึกษาพบว่า การจัดการขยะภายในชุมชนมีการใช้หลัก 3R (Reduce, Reuse, Recycle) ซึ่งสิ่งเหล่านี้สามารถช่วยให้หมู่บ้านหัวถนน ลดปริมาณขยะในชุมชนลงได้ อีกทั้งยังเป็นการเพิ่มมูลค่าให้กับขยะ สร้างรายได้ สร้างความยั่งยืนให้กับชุมชน โดยที่การจัดการเหล่านี้เริ่มต้นมาจากการปลูกฝังให้คนในชุมชน รู้คุณค่า และรู้โทษของขยะ ผ่านการประชาสัมพันธ์ของผู้นำหมู่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้าน ทำให้หมู่บ้านหัวถนนมีชาวบ้านร่วมแรงร่วมใจกันจัดการขยะในชุมชนอย่างถูกต้องเป็นขั้นตอน และการเรียนรู้โครงสร้างองค์กรนั้น ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนปลอดขยะ Zero waste ซึ่งเป็นกลุ่มที่เป็นทางการ และมีบทบาทในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ภายในชุมชนให้ปลอดขยะ โดยองค์กรนี้ได้ก่อกำเนิดเพื่อสร้างความมั่นคงในการจัดการขยะอย่างยั่งยืน โดยอาจมีการประสานงานกับบุคคลหรือกลุ่มคนภายนอกได้เพื่อผลประโยชน์ของสาธารณะ และผลประโยชน์ของชุมชนของตนเองบทบาทอย่างมากในการจัดทำกิจกรรมต่างๆ ภายในหมู่บ้าน ถือได้ว่าเป็นการสร้างสัมพันธ์อันดีระหว่างคนในชุมชน, และเป็นตัวกลางสื่อสารกับภาครัฐในเรื่องของการสนับสนุนงบประมาณ

คำสำคัญ: การจัดการขยะ, ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน, ปลอดขยะ

© 2023 JSDP: Journal of Spatial Development and Policy

บทนำ

ในปัจจุบันการดำเนินการจัดการขยะมูลฝอยในประเทศไทย ยังขาดประสิทธิภาพ เนื่องจากหน่วยงานรัฐในแต่ละแห่งขาดงบประมาณ ขาดบุคลากร คายความรู้ความเข้าใจในการจัดการขยะที่เหมาะสม รวมไปถึงการใช้เทคโนโลยีที่ไม่เหมาะสม เพราะในปัจจุบันส่วนใหญ่จะนำขยะมูลฝอยที่เก็บรวบรวมจากแหล่งชุมชนมากองรวมกันบนพื้นดินแล้วปล่อยให้ย่อยสลายเองตามธรรมชาติหรือการเผา ซึ่งการกำจัดโดยวิธีนี้ก่อให้เกิดปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพอนามัยของประชาชน นอกจากนี้ยังพบปัญหาเรื่องการจัดหาสถานที่ทิ้งและทำลายขยะ อีกทั้งพฤติกรรมของประชาชนโดยทั่วไป ยังทิ้งขยะมูลฝอยด้วยคะจิตสำนึกและปล่อยให้เป็นการละเลยของหน่วยงานที่รับผิดชอบ ทำให้มีปริมาณขยะที่เกิดขึ้นมากมาย และจากการขยายตัวของชุมชนเมืองและการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจก็ก่อให้เกิดปัญหาขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูลเพิ่มมากขึ้น ส่งผล

กระทบต่อคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อม จำเป็นที่จะต้องได้รับการจัดการที่เหมาะสม เพื่อไม่ให้ปัญหาขยะขยายตัวและรุนแรงมากยิ่งขึ้น (ธงชัย ทองทวี, 2553) ปัญหาขยะในประเทศไทยนับวันยิ่งทวีความรุนแรงขึ้นโดยเฉพาะปัญหาขยะตกค้างในสิ่งแวดล้อม จากรายงานของกรมควบคุมมลพิษ ระบุว่า ในปี 2563 มีขยะที่ไม่ได้รับการกำจัดอย่างถูกต้องประมาณ 7.88 ล้านตัน หรือคิดเป็นร้อยละ 31 จากปริมาณที่เกิดขึ้นทั้งหมดในปีนั้น ขยะส่วนนี้ก่อให้เกิดปัญหาตามมาอย่างมาก อีกทั้งเรื่องการเกิดแหล่งเชื้อโรคสะสม การรั่วไหลของขยะออกสู่ขยะกลายเป็นขยะทะเล หรือแม้กระทั่งการสะสมของไมโครพลาสติกในอาหารทะเลอีกด้วย (กรมควบคุมมลพิษ, 2566)

ชุมชนบ้านหัวถนนเป็นชุมชนที่สามารถจัดการขยะของชุมชนได้เป็นอย่างดี จนทำให้ชุมชนบ้านหัวถนนได้รับรางวัลหมู่บ้านปลอดขยะต้นแบบ ได้รางวัลชนะเลิศระดับประเทศ จากโครงการชุมชนปลอดขยะ เฉลิมพระเกียรติ 88 พรรษา 88 ชุมชน ประจำปี 2558 (การจัดการสิ่งแวดล้อม, 2561) โดยในพื้นที่บ้านหัวถนนจะมีสถานที่ที่ใช้จัดเก็บขยะที่ผ่านการคัดแยกมาแล้วเท่านั้น จะไม่มีถังขยะที่ตั้งอยู่ริมถนน โดยขยะอินทรีย์ย่อยสลายได้ เอาไปทำปุ๋ยหมัก เอาไปทำน้ำหมักชีวภาพ ขยะพลาสติกเอาไปขาย หรือทำเป็นสิ่งประดิษฐ์ ซึ่งถือเป็นการแสดงพลังและความร่วมมือของคนในชุมชน ในการร่วมกันบริหารจัดการขยะที่เกิดขึ้นอย่างสร้างสรรค์ภายในครัวเรือน และลดปริมาณขยะที่ส่งออกสู่ภายนอกให้ได้มากที่สุด ทั้งยังสร้างรายได้ให้กับชุมชนจากการแปรรูปขยะในการนำกลับมาใช้ใหม่โดยการจัดทำเป็นผลิตภัณฑ์ชุมชนได้อีกด้วย

ดังนั้น ผู้ศึกษาจึงเลือกที่จะศึกษาชุมชนโดยการลงพื้นที่ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนปลอดขยะ zero waste เพื่อเข้าใจกระบวนการของส่วนรวมและเป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากความร่วมมือของคนในชุมชนบ้านหัวถนน โดยอยู่บนพื้นฐานแนวคิดการเรียนรู้ทางสังคมและวัฒนธรรม และเน้นในเรื่องการเป็นสมาชิกของชุมชนและการมีส่วนร่วมในกลุ่มการเรียนรู้เพื่อช่วยให้เกิดการพัฒนากิจกรรมส่วนตัวในชีวิต และเกิดความรับผิดชอบต่อสังคมในฐานะพลเมือง ตลอดไปจนถึงทักษะทางด้านวิชาการเป็นการเรียนรู้ที่เน้นให้เกิดการเรียนรู้และทักษะจากการได้ปฏิบัติงานในสถานการณ์จริง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาเรียนรู้การจัดการขยะในชุมชนบ้านหัวถนน
2. เพื่อศึกษาโครงสร้างองค์กรชุมชนบ้านหัวถนน

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ประชากรในเขตชุมชนบ้านหัวถนน จำนวน 10 คน เลือกแบบเจาะจง

2. การศึกษาชุมชน

2.1 แผนที่เดินดิน ทางผู้จัดทำใช้ในการศึกษาถึงพื้นที่ของชุมชนในการลงพื้นที่เข้าไปศึกษาเรียนรู้ และสัมภาษณ์ชาวบ้านในชุมชน และศึกษาถึงที่ตั้งของสถานที่สำคัญและบุคคลสำคัญภายในหมู่บ้านที่มีความเกี่ยวข้องกับศูนย์การเรียนรู้ชุมชนปลอดขยะ บ้านหัวถนน

2.2 ประวัติศาสตร์ชุมชน ใช้ในการศึกษาความเป็นมาของชุมชน จนมาถึงความร่วมมือของชุมชนจนเกิดเป็นศูนย์เรียนรู้ชุมชนปลอดขยะ บ้านหัวถนน

2.3 โครงสร้างองค์กรของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนบ้านหัวถนน ใช้ศึกษาถึงหน้าที่ของชาวบ้านในชุมชน ที่มีส่วนร่วมในการจัดการขยะ

3. ลำดับขั้นตอนและวิธีการดำเนินงาน

3.1 กำหนดหัวข้อรายงาน คือ รายงานการศึกษาการจัดการขยะ โดยศูนย์การเรียนรู้ชุมชนปลอดขยะบ้านหัวถนน

3.2 วางแผนการดำเนินงาน โดยคณะผู้จัดทำร่วมประชุมกันเพื่อกำหนดวัตถุประสงค์ของรายงานขอบเขตของรายงาน และวิธีการดำเนินงาน รวมถึงมอบหมายหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบ

3.3 ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูล แนวคิด ทฤษฎี ที่เกี่ยวข้องกับรายงาน

3.4 จัดทำโครงร่างรายงาน

3.5 นำเสนอโครงร่างรายงานหน้าชั้นเรียน

3.6 ปรับปรุง แก้ไข ตามข้อเสนอแนะที่ได้รับจากการนำเสนอโครงร่างรายงานหน้าชั้นเรียน

3.7 ดำเนินการลงพื้นที่เพื่อสำรวจและศึกษาข้อมูลจากชุมชน ตามรูปแบบที่วางแผนไว้

3.8 รายงานความคืบหน้าของรายงาน

3.9 รวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ ประเมินผลข้อมูล และสรุปผลรายงาน

3.10 จัดทำรูปเล่มรายงานฉบับสมบูรณ์และนำเสนอ

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

คณะผู้จัดทำได้มีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการลงพื้นที่บ้านหัวถนน ดังนี้

4.1 การสังเกต เป็นการลงพื้นที่จริงเพื่อไปสังเกตแต่ไม่ได้ลงมือทำจริง

4.2 การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ เป็นการสนทนาตามธรรมชาติ คือการสอบถามเพิ่มเติมจากการสังเกตเห็นสถานที่ ผู้คน เหตุการณ์ ฯลฯ และการสัมภาษณ์เชิงลึก คือการสนทนาซักถามผู้ให้ข้อมูลหลัก

4.3 บันทึกข้อมูลในรูปการเขียนบันทึกสนาม (Field Note Note) บันทึกข้อมูลในรูปของการบันทึกเสียง (เทปอัดเสียง) และบันทึกข้อมูลในรูปของการบันทึกภาพ (ถ่ายภาพ)

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

คณะผู้จัดทำได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ เป็นการจำแนกหมวดหมู่ของข้อมูลให้เป็นระบบ นำข้อมูลมาวิเคราะห์เป็นข้อมูลที่มีลักษณะเป็นข้อความหรือเป็นการพรรณนาที่บรรยายให้เห็นภาพ โดยกระบวนการการวิเคราะห์ข้อมูลเริ่มจากการจัดกระทำข้อมูล การตรวจสอบข้อมูล การจัดเตรียมข้อมูล การใช้กรอบการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ และการวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัย พบว่า

1. การจัดการขยะในชุมชนบ้านหัวถนน

ผลการศึกษาเรียนรู้การจัดการขยะในชุมชนบ้านหัวถนน ตำบลพระลับ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น มีจุดเริ่มต้นมาจากนโยบายของผู้บริหารตำบลพระลับ ซึ่งในตำบลพระลับมี 19 หมู่บ้าน ทำให้มีค่าใช้จ่ายในการจัดการขยะ 4 ล้านบาท และปัญหาขยะในชุมชนที่ทางเทศบาลต้องเข้ามาเก็บสัปดาห์ละ 2 ครั้ง แต่ครั้งเมื่อบ่อขยะขอนแก่นเกิดการประท้วง เพราะ

ชาวบ้านระแวกนั้นได้รับผลกระทบจากบ่อขยะ เกิดการปิดถนนไม่ให้รถขยะเข้าไป ทำให้ทางเทศบาลไม่ได้เข้ามาเก็บขยะในสัปดาห์นั้น ส่งผลให้ขยะเน่าเสีย ส่งกลิ่นเหม็นโชยทั่วหมู่บ้าน เมื่อเล็งเห็นถึงปัญหาที่เกิดขึ้นทำให้เกิดการจัดการขยะอย่างจริงจัง โดยเริ่มจากการหาข้อมูลจากรถเก็บขยะที่เข้ามาเก็บขยะในหมู่บ้าน ทำให้ทราบถึงข้อมูลขยะว่า ในหนึ่งวันรถเก็บขยะจะเก็บขยะวันละ 800 กิโลกรัม ซึ่งพบว่าขยะส่วนใหญ่ที่ชาวบ้านทิ้ง 70% เป็นขยะอินทรีย์ รองลงมาเป็นขยะรีไซเคิลประมาณ 25% และขยะทั่วไป ขยะอันตราย ขยะติดเชื้ออีก 5% จึงเกิดแนวคิดในการจัดการและแยกขยะอย่างถูกวิธีตั้งแต่ต้นทาง โดยการใช้แนวคิด Zero Waste มุ่งเน้นการลด คัดแยกขยะ เป็นการนำเอามาหมุนเวียนใช้ใหม่ ให้เกิดประโยชน์สูงสุด และการใช้หลัก 3Rs ได้แก่ (1) Reduce คือ การลดปริมาณการใช้ลง ใช้เท่าที่จำเป็น หลีกเลี่ยงการซื้ออย่างฟุ่มเฟือยเพื่อลดปริมาณขยะพลาสติกและโฟมที่กำลังจุกจุก ลดการสูญเปล่าและลดปริมาณขยะมูลฝอยให้ได้มากที่สุด (2) Reuse คือ ใช้ซ้ำ เป็นการนำบรรจุภัณฑ์หรือวัสดุเหลือใช้กลับมาใช้อีกโดยไม่ผ่านกระบวนการแปรรูปหรือแปรสภาพ และ (3) Recycle คือ แปรรูปใช้ใหม่ การคัดแยกขยะที่สามารถนำมารีไซเคิล เช่น กระดาษ แก้วพลาสติก โลหะ/อะลูมิเนียม เพื่อนำมาแปรรูปเป็นวัตถุดิบในกระบวนการผลิต หรือการผลิตเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่

ภาพที่ 1 หลัก Zero Waste

นอกจากนี้ทางชุมชนบ้านหัวถนนได้แบ่งการจัดการขยะออกเป็น 5 ประเภท ดังนี้

- 1) ขยะทั่วไป นำขยะทั่วไปรวบรวมใส่ถุงให้เรียบร้อยส่งต่อให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนำไปกำจัดอย่างถูกวิธีหรืออัดก้อนส่งไปยังโรงไฟฟ้าที่ใช้เชื้อเพลิงขยะ
- 2) ขยะอินทรีย์ คัดแยกเศษผัก เศษผลไม้ เศษอาหารนำไปใช้เป็นอาหารสัตว์หรือนำไปทำปุ๋ยหมักอินทรีย์
- 3) ขยะรีไซเคิล เก็บรวบรวมนำไปขายร้านรับซื้อของเก่า บริจาคหรือส่งต่อให้คนเก็บขยะ นอกจากได้ดูแลสิ่งแวดล้อมแล้ว ยังได้บุญอีกด้วย
- 4) ขยะอันตราย แยกออกจากขยะประเภทอื่น นำไปทิ้งยังจุดรวบรวมขยะอันตราย หรือตามหน่วยงานภาครัฐกำหนด
- 5) ขยะติดเชื้อ แยกออกจากขยะประเภทอื่นๆ รวบรวมไปยังจุดรับรองขยะติดเชื้อ โดยรวบรวมใส่ถุงสีแดงและมัดปากถุงให้แน่น เพื่อรอเจ้าหน้าที่มาทำการเก็บขนไปกำจัดด้วยวิธีที่ได้รับมาตรฐานตามกฎหมายกระทรวงว่าด้วยการกำจัดขยะติดเชื้อ

ภาพที่ 2 ประเภทของถังขยะ

ที่มา: <https://www.lalinproperty.com/lalinsociety/type-of-trash-bin/>

เมื่อทำการจัดการขยะไปได้ 1 เดือน พบว่าขยะมีจำนวนลดลงจากเดิม 24 ตัน เหลือเพียง 10 ตัน ภายในระยะเวลา 1 เดือน สามารถลดขยะไปได้ถึง 14 ตัน โดยขยะอินทรีย์ส่วนใหญ่นำมาทำเป็นปุ๋ย ขยะรีไซเคิลเก็บนำมาขาย หรือนำไปทำกิจกรรมต่างๆ ทำให้ชุมชนบ้านหัวถนนสามารถจัดการขยะภายในชุมชนได้เอง การจัดการขยะครั้งแรกเป็นการอบรมภาพรวมของเทศบาลทั้งตำบล มีการอบรมเรื่องขยะชุมชน โดยการส่งกรรมการหมู่บ้านกับอสม.ไปอบรม เนื่องจากอสม.ในตอนนั้นมีความเข้มแข็งในระดับนี้ คือ อสม. 1 คน ดูแล 15 หลังคาเรือนด้านสุขภาพ เมื่อไปอบรมก็เริ่มมาดำเนินการโดยกรรมการหมู่บ้าน อสม. เริ่มชวนกลุ่มต่างๆ ภายในหมู่บ้าน เช่น กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มร้านค้า กลุ่มเยาวชน กลุ่มร้านอาหาร มาเป็นเครือข่ายในการจัดการขยะ รวมทั้งเครือข่ายภายนอก เช่น เทศบาล มหาวิทยาลัยต่างๆ โรงพยาบาล เป็นต้น เป็นการพยายามสร้างเครือข่ายทั้งภายในและภายนอก โดยเครือข่ายจะมีงบประมาณมาช่วยชุมชน แต่หากบางเครือข่ายไม่มีงบประมาณให้ ก็จะเป็นการมาให้องค์ความรู้แก่ชุมชน ทางผู้ใหญ่บ้านจึงได้มีการเปิดประชุมกับชาวบ้าน ซึ่งชาวบ้านมีมติว่าบ้านหัวถนนจะมีการจัดการคัดแยกขยะ และได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นมาดูแล พอเริ่มจัดการขยะได้นำเครื่องมือคือแผนที่เดินดินมาเป็นตัวช่วยเริ่มต้น โดยการสำรวจว่าครัวเรือนใดเข้าร่วมโครงการคัดแยกขยะ ผู้ใหญ่บ้านจะนำหมุดสีแดงปักไว้ว่าบ้านหลังนี้เข้าร่วมโครงการ หากบ้านหลังใดทำการคัดแยกขยะและทำปุ๋ยน้ำหมักชีวภาพด้วยก็จะทำการนำหมุดสีเขียวมาปักเพิ่ม หากทำปุ๋ยหมักอินทรีย์ก็นำเอาหมุดสีน้ำเงินมาปักเพิ่ม ซึ่งพบว่าบางบ้านอาจจะมี 1 หมุด หรือ 2-3 หมุด การใช้แผนที่เดินดินเป็นตัวช่วยนี้เพื่อให้ทราบว่าชาวบ้านร่วมกันจัดการขยะไปที่หลังคาเรือน นอกจากนี้ยังมีการนำสัญลักษณ์ซึ่งแต่เดิมใช้กระดาษในการปัก แต่ปัจจุบันได้เปลี่ยนมาเป็นธงเขียวติดตามครัวเรือนที่เข้าร่วมโครงการคัดแยกขยะ

การจัดการขวดพลาสติก ขวดแก้วต่างๆ กระจ่างน้ำอัดลมที่ดื่มหมดแล้ว แทนที่จะทิ้งลงขยะแต่เปลี่ยนมาเป็นการทิ้งลงมุ้งสีฟ้า ซึ่งได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านช่วยกันเย็บ เย็บให้คล้ายกับกระสอบปุ๋ย โดยนำมุ้งสีฟ้าไปแขวนไว้จุดใกล้ถังขยะ เป็นแนวคิดที่ผู้ใหญ่บ้านต้องการจะปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของชาวบ้าน เมื่อมีงบประมาณก็ได้ทำการอำนวยความสะดวกเป็นการจูงใจให้ชาวบ้านหันมาร่วมจัดการขยะกันมากขึ้น ทั้งการซื้อถังดำมา 20 ใบ แจกจ่ายให้กับชาวบ้านที่อยากทำปุ๋ยน้ำชีวภาพ ซื้อบ่อซีเมนต์ 20 ใบแจกให้กับชาวบ้านที่อยากทำปุ๋ยหมักอินทรีย์ ทั้งยังได้ให้เยาวชนในหมู่บ้านมีส่วนร่วมด้วย เช่น เป็นวิทยากรให้กับคณะที่มาแลกเปลี่ยนดูงาน เป็นผู้ให้ความรู้เกี่ยวกับการทำปุ๋ยน้ำปุ๋ยหมัก เมื่อเห็นว่าครัวเรือนใดมีการจัดการขยะได้ดีเองภายในครัวเรือนก็นำมาเป็นบ้านต้นแบบ ไม่เพียงแต่เกิดความร่วมมือกันชุมชน แต่ร้านค้าก็มีส่วนร่วมช่วยด้วยเช่นกัน โดยการเข้าร่วมโครงการเป็นการลดราคาอาหารหากชาวบ้านนำภาชนะไปใส่เอง หรือการให้ผู้ซื้อปฏิเสธรับ

ถุงพลาสติก เมื่อเกิดกิจกรรมต่างๆ เช่น งานบุญประเพณีทางผู้ใหญ่บ้านและคณะจะเข้าพูดคุยขอความร่วมมือเปลี่ยนจากขวดน้ำเป็นการใช้แก้วน้ำแทน หรืองานบุญกฐิน ซึ่งมีการจัดทำโรงทาน ได้มีการอำนวยความสะดวกโดยการจัดเตรียมถ้วยชามมาให้ใช้แทนการใช้ภาชนะโฟม เพื่อเป็นการลดจำนวนขยะให้น้อยลง เมื่อรับประทานอาหารเสร็จ นำเศษที่เหลือมาทิ้งได้ตามถังที่จัดเตรียมไว้ให้ ซึ่งชาวบ้านคนใดอยากนำเศษอาหารที่ได้ไปเลี้ยงอาหารเป็ด ไก่ หมู หรือนำมาทำปุ๋ยหมักก็สามารถเอาไปได้ การจะให้ชาวบ้านเข้าร่วมโครงการยังมีการจูงใจชาวบ้านให้เข้าร่วมโดยการจัดกิจกรรมลดขยะในหมู่บ้าน มีรางวัลเป็นน้ำตาลห้าสิบกิโลกรัม ซึ่งกิจกรรมนี้ผู้ใหญ่บ้านได้พิมพ์กระดาษเอสี่ขึ้นมาทำเป็นคู่มือ แจกให้แก่ร้านค้า พร้อมทั้งประชาสัมพันธ์ว่าหากชาวบ้านปฏิเสธการรับถุงพลาสติก ร้านค้าจะแจกคู่มือให้หนึ่งใบ เมื่อครบกำหนดวันก็ทำการจับสลากมอบให้แก่ผู้ที่ปฏิเสธไม่รับถุงพลาสติกมารับรางวัลผ่านหอกระจายข่าวหมู่บ้าน ทั้งยังมีกิจกรรมขยะรีไซเคิลแลกล้างของโครงการเปลี่ยนขยะเป็นบุญ กิจกรรมเอาขยะพิษมาแลกไข่ไก่ ปัจจุบันมีการขยายครัวเรือนเพิ่มมากขึ้น ทำให้มีหอพักหรือหมู่บ้านจัดสรรเข้ามามากขึ้น ผู้ใหญ่บ้านจึงได้ทำการประสาน พร้อมทั้งขอความร่วมมือกับเจ้าของหอพัก ครั้นเมื่อมีการจัดงานศพที่วัด ได้ขอความร่วมมือให้เปลี่ยนจากการนำพวงหรีดดอกไม้สดมาเป็นการนำต้นไม้สดมาประดับแทน พร้อมทั้งกีดกีดห้ามเผาขยะในหมู่บ้าน หากต้องการเผาต้องขออนุญาตผู้ใหญ่บ้านก่อน ทำการดูเป็นกรณีไปว่าสามารถทำอะไรได้บ้างเพื่อหลีกเลี่ยงไม่ให้เกิดการเผาขยะขึ้นได้

การจัดการขยะอินทรีย์ มีหลากหลายวิธี ซึ่งวิธีที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ทำ คือ วิธีการชุดหลุมเป็นวงกลมหรือสี่เหลี่ยม เมื่อรับประทานอาหารเสร็จแล้ว จะนำเศษอาหารที่เหลือทิ้งลงในหลุม เอาดินที่ขุดขึ้นมากองอยู่ข้างๆ ทำการกลบบางๆ เพื่อกันแมลงวันและกลิ่นเหม็น เมื่อเวลาผ่านไปเศษอาหารต่างๆ ได้ทำการย่อยสลายเป็นปุ๋ย สามารถนำเอาผักต่างๆ มาปลูกได้จะช่วยทำให้ผลผลิตเติบโตงอกงาม หรือหากต้นไม้ไม่ค่อยออกลูกออกผล ก็สามารถไปชุดหลุมทิ้งเศษฐานใกล้ๆโคนต้นไม้ได้ เป็นการช่วยปรับปรุงสภาพดินไปด้วย นอกจากนี้ยังมีการจัดการโดยการเลี้ยงไส้เดือน เมื่อไส้เดือนกินเศษอาหารแล้วจะถ่ายมูลออกมา นำไปขายสร้างรายได้ และการทำน้ำหมักชีวภาพหรือน้ำหมักอเนกประสงค์ โดยมีวิธีการทำ คือ เศษอาหาร 3 ส่วน น้ำ 1 ส่วน กากน้ำตาล 1 ส่วนนำมาคลุกกัน เพื่อทำเป็นน้ำหมักชีวภาพ โดยหมักไว้ 2 เดือนจะกลายเป็นปุ๋ยน้ำชีวภาพระหว่างหมักหากมีกลิ่นเหม็น แก้ได้โดยการเติมกากน้ำตาลลงไป เนื่องจากกากน้ำตาลไม่พอ และเศษอาหารที่หมักหากเป็นเศษผักจะไม่เหม็น หากหมักเต็มกากน้ำตาลลงไปเพื่อให้เป็นอาหารของจุลินทรีย์ ใช้เพื่อปรับปรุงสภาพดิน สภาพน้ำ ช่วยเสริมธาตุอาหารให้แก่ดิน ใช้รดต้นไม้ให้สุนัขมาฉี่ตามบ้าน เป็นต้น

ภาพที่ 3 น้ำหมักชีวภาพ

นวัตกรรมสิ่งประดิษฐ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากการรีไซเคิล เช่น ซองน้ำยาปรับผ้านุ่ม หลอดกาแฟใช้แล้ว เศษผ้าที่เหลือ นำมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์และยังเพิ่มมูลค่าให้กับเศษผ้า ก่อให้เกิดรายได้ขึ้น มีการนำเศษผ้ามาทำเป็นผลิตภัณฑ์ เช่น ที่ใส่แฟลชไดรฟ์ พวงกุญแจ กระเป๋าใส่สตางค์ เพื่อนำมาใช้เองและจำหน่าย

ภาพที่ 4 การแปรรูปจากเศษผ้า

ภาพที่ 5 การรีไซเคิล

ตัวอย่างครัวเรือนต้นแบบที่มีส่วนในดำเนินกิจกรรมการจัดการขยะภายในครัวเรือน

1. ครัวเรือนต้นแบบนายหนูเพียร นามมูลน้อย

ภาพที่ 6 ครัวเรือนต้นแบบนายหนูเพียร นามมูลน้อย

เป็นแหล่งศึกษาดูงานเรื่องการจัดการขยะภายในครัวเรือน มีการคัดแยกขยะทั้ง 4 ประเภท และการปลูกพืชผักสวนครัว ปลูกผลไม้ปลอดสารพิษ ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีขั้นตอนการเลี้ยงไส้เดือน ดังนี้

- 1) เตรียมบ่อเลี้ยง โดยใช้บ่อซีเมนต์ เจาะท่อให้น้ำไหลด้านข้าง
- 2) เป็นการเตรียมที่อยู่ของไส้เดือน นำขุยมะพร้าวผสมกับมูลวัวแห้งในอัตราส่วน 50:50 รดน้ำให้ทั่วจากนั้นนำมาหมักไว้ในกระสอบประมาณ 5-6 วัน เพื่อให้ความร้อนนั้นหมดไป นำใส่บ่อเลี้ยง
- 3) นำพันธุ์ไส้เดือนใส่ประมาณ 100 ตัว อาหารที่ใช้เลี้ยง ได้แก่ เศษผัก เศษผลไม้ (ยกเว้นที่มีรสเปรี้ยว) ใช้ระยะเวลาในการเลี้ยงประมาณ 30 วัน ปุ๋ยหมักจากไส้เดือนจะมีลักษณะเป็นเม็ดกลมสีดำ มีธาตุอาหารพืชปริมาณสูง และมีจุลินทรีย์จำนวนมาก

ภาพที่ 7 บ่อเลี้ยงไส้เดือนด้วยขยะอินทรีย์

ภาพที่ 8 ไส้เดือนพันธุ์กินพีช

ปัจจุบันครัวเรือนต้นแบบได้มีการปฏิบัติอย่างต่อเนื่องในการบริหารจัดการคัดแยกขยะภายใน ครัวเรือนเอง โดยการเลี้ยงไส้เดือนพันธุ์กินพีช (African Night Crawler) เพื่อกำจัดเศษขยะอินทรีย์ตั้งแต่ต้นทาง มูลของไส้เดือนยังมีประโยชน์มากมาย เช่น การทำน้ำหมักมูลไส้เดือน ช่วยไล่เพลี้ยกระโดดและเพลี้ยสำลี เป็นการให้ปุ๋ยทางใบ ทำให้ผลผลิตองุ่นงาม รวมทั้งมีการขุดหลุมใกล้ต้นไม้เพื่อเป็นที่ทิ้งขยะอินทรีย์ เมื่อเวลาผ่านไปหลุมที่ทิ้งเศษอาหารจะกลายเป็นปุ๋ยให้กับต้นไม้บริเวณใกล้ๆ ใช้ในการปลูกพืชผักเศรษฐกิจไว้กินภายในครัวเรือน ในส่วนที่เหลือก็จะนำมาจำหน่าย นอกจากนี้ยังมีการคัดแยกขยะจำพวกขวดพลาสติกขวดแก้วเก็บใส่ถุงไว้ขาย หรือนำไปบริจาคให้แก่วัดเป็นการทำบุญและสร้างรายได้ควบคู่กันไป แม้จะมีวิธีการจัดการขยะอินทรีย์แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นก็คำนึงถึงการรับประทานอาหารอย่างไม่ทิ้งขว้าง แต่หากเหลือเศษอาหารก็จะนำมาใส่ลงถังหลุมที่ขุดไว้ เพื่อเศษเหล่านั้นย่อยสลายกลายเป็นปุ๋ยต่อไป

ภาพที่ 9 น้ำหมักมูลไส้เดือน

ภาพที่ 10 การคัดแยกขยะในครัวเรือน

2. ครัวเรือนต้นแบบบ้านต้นคุณ

เป็นครัวเรือนต้นแบบหมอพื้นบ้านสืบสานวัฒนธรรม ได้ทำการปลูกสมุนไพรมาตั้งแต่ก่อนที่จะเริ่มโครงการ ภายในสวนจะมีสมุนไพรมากมายหลากหลายชนิด เช่น ต้นนมแมว เสาวรส กัญชา มะขามป้อม ฟ้าทะลายโจร เป็นต้น ส่วนใหญ่จะเป็นการปลูกไว้รับประทานเองภายในครัวเรือนและจำหน่ายแจกจ่ายให้กับชาวบ้าน พร้อมกับแนะนำวิธีใช้สมุนไพรอย่างถูกวิธีและเหมาะสม ในปัจจุบันยังได้เข้าร่วมการจัดการคัดแยกขยะ คือ การทำเสวียนสำหรับใส่เศษใบไม้ เพื่อเป็นปุ๋ยให้กับดินต่อไป

ภาพที่ 11 ครัวเรือนต้นแบบบ้านต้นคุณ

ภาพที่ 12 สวนสมุนไพรบ้านต้นคุณ

ภาพที่ 13 เสวียนใส่เศษใบไม้

จะเห็นได้ว่าการจัดการขยะจากเดิมมีรถเก็บขยะมาเก็บขยะสัปดาห์ละ 2 วัน คือ วันจันทร์และวันพฤหัสบดี แต่ปัจจุบันเนื่องจากปริมาณขยะที่ลดลง มีการบริหารจัดการคัดแยกขยะได้เองภายในครัวเรือน จึงมีการปรับเปลี่ยนเป็นการให้รถขยะเข้ามาเก็บสัปดาห์ละ 1 ครั้ง คือ วันจันทร์ การจัดการขยะนี้เริ่มจากการปลูกฝังความรู้ในการคัดแยกขยะให้กับชาวบ้านในชุมชนบ้านหัวถนน โดยมีแกนนำหลักคือผู้นำชุมชน ผ่านการประชาสัมพันธ์ และทีมอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านเป็นแกนนำหลัก และมีครัวเรือนต้นแบบที่ดำเนินกิจกรรมจัดการขยะภายในครัวเรือนเป็นตัวอย่าง ให้ชาวบ้านเปิดใจปรับความคิด เปลี่ยนพฤติกรรม แล้วร่วมกันคัดแยกขยะในครัวเรือน จากจุดเริ่มต้นที่มีแค่ครัวเรือนต้นแบบไปสู่อีก 323 ครัวเรือน ที่เข้าร่วมโครงการแก้ไขปัญหาขยะของชุมชน โดยมีขยะอินทรีย์นำไปทำเป็นปุ๋ยหมักชีวภาพ ปุ๋ยหมักใบไม้จากเสวียนนำไปใช้ประโยชน์ในการเพาะปลูก ลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ การเพิ่มมูลค่าขยะรีไซเคิล โดยมีจุดรับซื้อขวด แล้วนำขวดมาใส่เครื่องอัดและแยกฝาใส่เครื่องโม่พลาสติกเพื่อส่งขายได้ในราคาที่ดีกว่า การทำสิ่งประดิษฐ์จากเศษวัสดุเหลือใช้ เช่น เศษผ้าเอามาทำเป็นตุ๊กตา ซองกาแฟเอามาทำเป็นกระเป๋าสตางค์ สร้างรายได้ให้กับชุมชน และยังมีกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมอื่นๆ ในชุมชน เช่น กิจกรรมขยะบุญทุกวันพระ โดยชาวบ้านจะนำเอาขยะรีไซเคิลที่คัดแยกแล้ว มาบริจาคเพื่อเป็นค่าน้ำค่าไฟให้แก่ทางวัด และกิจกรรมใช้กล้วยไม้หรือไม้ยืนต้นแทนพวงหรีด เพื่อลดปัญหาการเผาดอกไม้สด การจัดการดังกล่าวได้สร้างชื่อเสียงและเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับชุมชนอื่นๆ ในการนำไปปฏิบัติ โดยชุมชนได้รับรางวัลมากมายในด้านการจัดการขยะ เช่น ในปี 2557 ได้รับรางวัลชุมชนปลอดขยะ รองชนะเลิศอันดับ 1 ปี 2558 ได้รับรางวัลชุมชนปลอดขยะ ชนะเลิศ ชุมชนขนาดใหญ่ ถ้วยรางวัลพระราชทานพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 เป็นต้น

ภาพที่ 14 เครื่องโม่พลาสติก

ภาพที่ 15 ขวดพลาสติกที่ทำการอัดแล้ว

นอกจากนี้จากการศึกษาพบว่า การจัดการขยะอย่างเป็นประจำและมีความสม่ำเสมอ ทำให้ชุมชนบ้านหัวถนนเป็นชุมชนปลอดขยะ และสามารถใช้ประโยชน์จากขยะได้อย่างคุ้มค่า ร้านค้าในชุมชนก็มีการดำเนินกิจกรรมการใช้ถุงพลาสติกเปลี่ยนเป็นถุงผ้าแทน จึงมีการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้การบริหารจัดการขยะ ชาวบ้านให้ความร่วมมือในการคัดแยกขยะเป็นอย่างดี โดยหัวใจสำคัญของชุมชนปลอดขยะ คือ การกำจัดขยะที่ต้นทาง เน้นการลดขยะ การใช้ซ้ำ การคัดแยกเพื่อนำกลับมารีไซเคิล การนำไปประดิษฐ์และต่อยอดเป็นผลิตภัณฑ์ ก่อนจะเหลือขยะที่ไม่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ต่อไปได้ไปกำจัด ซึ่งจะแตกต่างกับการจัดการขยะส่วนมาก ที่เน้นการจัดการขยะที่ปลายทางมากกว่าการแก้ไขที่ต้นทาง ซึ่งการจัดการขยะดังกล่าวถ้าทั้ง 2 ส่วน คือ ส่วนท้องถิ่นและท้องที่ ร่วมเป็นแรงขับเคลื่อนช่วยกัน เรื่องการจัดการขยะมีโอกาที่จะประสบความสำเร็จสูง นอกจากนี้ปัจจัยความสำเร็จ คือ คณะกรรมการหมู่บ้าน อสม. ที่เข้มแข็ง เครือข่ายที่มาให้การสนับสนุน และสิ่งที่สำคัญที่สุด คือ การมีส่วนร่วมของชาวบ้าน แม้ผู้นำจะเก่งแค่ไหนหากชาวบ้านไม่ร่วมมือก็ไม่สามารถทำการจัดการขยะได้อย่างประสบความสำเร็จ รวมทั้งองค์ความรู้ และการทำงานอย่างต่อเนื่อง

2. โครงสร้างองค์กรชุมชนบ้านหัวถนน

โครงสร้างองค์กรชุมชนบ้านหัวถนน หมู่ 5 ตำบลพระลับ มีโครงสร้างการทำงานที่ไม่ซับซ้อนมากนัก มีการแบ่งหน้าที่กันอย่างชัดเจนออกเป็น 5 ตำแหน่ง ประกอบด้วยประธาน รองประธาน ที่ปรึกษา เภรณูญิก และคณะกรรมการ โดยแต่ละตำแหน่งจะช่วยประสานงานและทำงานร่วมกัน โครงสร้างองค์กรของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนบ้านหัวถนนแบ่งหน้าที่ออกได้เป็น ดังนี้

2.1 ผู้ใหญ่บ้านหรือประธาน คือ นายกฤตภาส ปรุงศรีปัญญา ทำหน้าที่ เป็นแกนนำในการพัฒนาชุมชน และเป็นผู้ประสานงานการดำเนินงานของแต่ละตำแหน่ง รวมถึงเป็นผู้ประสานงานการดำเนินกิจกรรม โครงการต่างๆ ตามนโยบายของเทศบาลฯ หรือหน่วยงานอื่นทั้งภาครัฐและภาคเอกชน กิจกรรมต่างๆ ในชุมชน

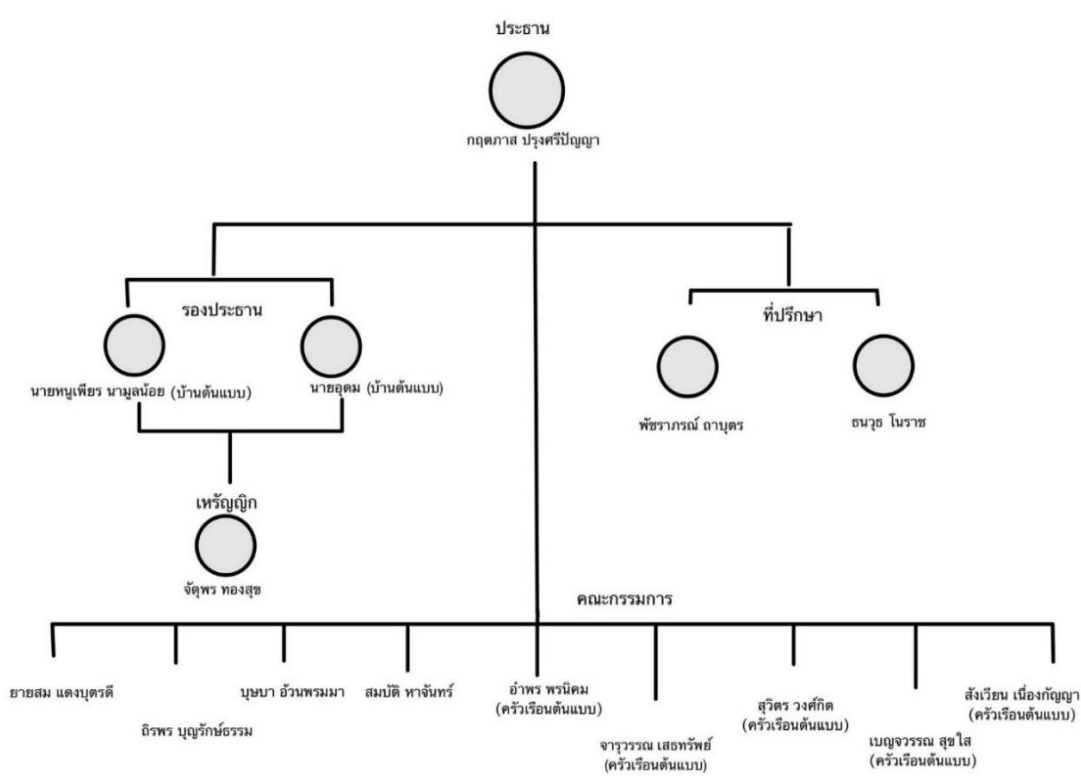
2.2 รองประธาน คือ นายหนูเพียร นามูลน้อย และนายอุดม ทำหน้าที่ช่วยประธานในกิจกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้นทั้งภายในและภายนอกของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน และทำหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมายจากประธาน รวมทั้งเป็นครัวเรือนต้นบ้านที่เข้าร่วมโครงการจัดการและคัดแยกขยะในชุมชนบ้านหัวถนนนอกจากนี้ยังปฏิบัติหน้าที่แทนประธาน ในกรณีที่ประธานไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้

2.3 เภรณูญิก คือ จัตพร ทองสุข ทำหน้าที่ บริหารการใช้งบประมาณ ทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายและสรุปผลค่าใช้จ่าย ให้ในแต่ละฝ่ายในศูนย์การเรียนรู้รับทราบในการประชุมประจำเดือนของศูนย์การเรียนรู้ การทำบัญชีต่างๆ ให้เป็นปัจจุบันอยู่เสมอ และหน้าที่อื่นตามที่ประธานได้มอบหมาย

2.4 ที่ปรึกษา คือ พัทธภรณ์ ฤาบุตร และธนุช โนราช ทำหน้าที่ เป็นที่ปรึกษาให้แก่ทุกตำแหน่งและช่วยเหลืองานตามที่ได้รับมอบหมาย

2.5 คณะกรรมการ ประกอบไปด้วย ผู้แทนจากผู้นำชุมชน กลุ่ม/องค์กร เครือข่ายองค์กรชุมชน ประชาชนชาวบ้าน อาสาสมัคร เป็นต้น

ทำหน้าที่ ช่วยเหลือ แนะนำ และให้คำปรึกษาแก่ผู้ใหญ่บ้าน เกี่ยวกับกิจกรรมต่างๆ เป็นองค์กรหลักที่รับผิดชอบในการบูรณาการ จัดทำแผนพัฒนาหมู่บ้าน และบริหารกิจกรรมที่ดำเนินงานในหมู่บ้าน นอกจากนี้ยังกำหนดเป้าหมายของศูนย์เรียนรู้ชุมชน วางแผนปฏิบัติการ และดำเนินการต่างๆ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่วางไว้ ทำแผนที่ฐานการเรียนรู้ แหล่งเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เข้ามาศึกษาดูงานสามารถเข้าใจฐานการเรียนรู้ในจุดต่างๆ ได้ง่ายขึ้น รวมทั้งสร้างและบริหารจัดการศูนย์ เพื่อให้เป็นศูนย์กลางในการบริหารความรู้ ข้อมูลข่าวสาร และการดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ต่างๆ

ภาพที่ 16 แผนผังโครงสร้างขององค์กรศูนย์การเรียนรู้ชุมชนบ้านหัวถนน

แนวทางการดำเนินงานของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนบ้านหัวถนน มีดังนี้

- 1) เตรียมความพร้อมของชุมชน ข้อมูล และเครื่องมือในการจัดทำโครงการการจัดการและคัดแยกขยะ
- 2) จัดการประชุมเพื่อยกร่างแผนการดำเนินโครงการ โดยการมีส่วนร่วมของคนในหมู่บ้าน พร้อมทั้งแต่งตั้งคณะทำงานร่วมกัน
- 3) ประชาคมเพื่อจัดลำดับความสำคัญของกิจกรรมตามแผนชุมชน โดยขอความร่วมมือจากทุกคนในหมู่บ้าน
- 4) ขับเคลื่อนแผนการดำเนินโครงการไปสู่การปฏิบัติจริงโดยการร่วมด้วยช่วยกันของทุกฝ่าย
- 5) กำกับ ติดตาม และบริหารจัดการให้การดำเนินการเป็นไปตามแผน โดยติดตามผ่านเวทีประชุมประจำเดือน
- 6) นำข้อมูลจากการประชุมประจำเดือนมาปรับปรุงแก้ไขจุดบกพร่องร่วมกัน

การทำให้คนในชุมชนหันมาเข้าร่วมโครงการคัดแยกและจัดการขยะ มีดังนี้

1) การพูดให้ชาวบ้านเล็งเห็นถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นจากปัญหาขยะ โดยการหยิบยกเหตุการณ์ครั้งก่อนที่รถเก็บขยะไม่สามารถมาเก็บขยะในหมู่บ้านได้ ทำให้กลิ่นขยะนั้นส่งกลิ่นเหม็นโชยไปทั่วหมู่บ้าน

2) การพูดคุย สร้างความสัมพันธ์ที่ดี และขอความร่วมมือให้ช่วยคัดแยกขยะ โดยการอำนวยความสะดวกในด้านต่างๆ เช่น การนำถุงสีฟ้าไปวางไว้สำหรับเป็นที่ใส่ขยะรีไซเคิล จำพวกขวดพลาสติก กระจกน้ำอัดลม การแจกจ่ายถังสีดำให้แก่ชาวบ้านที่สนใจอยากนำไปใส่เศษอาหาร ใช้สำหรับทำปุ๋ยหมักอินทรีย์ หรือการแจกบ่อปูนซีเมนต์ รวมทั้งการอำนวยความสะดวกในด้านของกิจกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้นภายในวัด เช่น การทำโรงทาน งดเว้นการใช้ถ้วยโฟม ทางคณะกรรมการศูนย์ก็ได้ร่วมพูดคุย มีการอำนวยความสะดวกโดยการให้งานช่างแก่ผู้จัดทำโรงทาน

3) การจัดกิจกรรมต่างๆ จูงใจให้คนในชุมชนเข้าร่วมโครงการกันมากขึ้น เช่น กิจกรรมขยะพิชแลกไข่ไก่ การให้ผู้ซื้อปฏิสธรับถุงพลาสติก ได้รับส่วนลดค่าอาหาร หรือได้คู่มือสำหรับลุ่นชิงโครางวัล เป็นต้น รวมทั้งการดึงเยาวชนเข้ามาร่วมประกาศข้อมูลการคัดแยกขยะผ่านหอกระจายข่าวชุมชน เป็นการปลุกฝังและให้ความรู้แก่ผู้คนในชุมชนควบคู่กันไป โดยมีรางวัลเป็นสิ่งจูงใจให้กับเยาวชนที่เข้าร่วม

จากผลการศึกษาโครงสร้างขององค์กรศูนย์การเรียนรู้ชุมชนบ้านหัวถนน พบว่าคณะทำงานของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนบ้านหัวถนน มีการแบ่งหน้าที่กันอย่างชัดเจน โดยบุคคลที่เป็นแกนนำหลักในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ได้แก่ นายภฤต ภาส ปรงศรีปัญญา (ผู้ใหญ่บ้าน), นางยุภา ลามุลเทียร, นายอุดม (คริวเรือนต้นแบบ), นายหนูเพียร นามูลน้อย (คริวเรือนต้นแบบ) คณะทำงานนี้มีหน้าที่ในการขับเคลื่อนโครงการให้ประสบความสำเร็จ โดยการร่วมมือกันหาวิธีในการจูงใจให้ชาวบ้านหันเข้าร่วมโครงการการจัดการและคัดแยกขยะ ซึ่งแรกเริ่มเดิมทีมีผู้เข้าร่วมโครงการไม่มากนัก แต่เมื่อทางผู้ใหญ่บ้านและคณะทำงานได้สร้างทั้งความตระหนักและแรงจูงใจต่างๆ ที่ถึงแม้จะทำได้ยากในช่วงแรกๆ แต่ความพยายามของคณะทำงานและผู้ใหญ่บ้านก็ไม่ได้ย่อท้อต่ออุปสรรคที่เกิดขึ้น กลับนำมาเป็นแรงผลักดันให้การดำเนินเกิดผลมากขึ้น เมื่อชาวบ้านเกิดความตระหนักและเล็งเห็นถึงผลกระทบจากขยะที่เกิดขึ้นภายในหมู่บ้านแล้วนั้น ทำให้ชาวบ้านเกือบทุกหลังคาเรือนเข้าร่วมโครงการการจัดการคัดแยกขยะ การเข้าร่วมโครงการนี้ทำให้เห็นได้ว่าขยะจากเดิมมีมากถึง 24 ตัน แต่เมื่อริเริ่มโครงการขึ้นขยะได้ลดลงไปถึง 14 ตัน เหลือเพียงแค่ 10 ตัน

จะเห็นได้ว่าผู้ใหญ่บ้านมีวิสัยทัศน์ในการริเริ่มโครงการนี้ขึ้น หากมีเพียงผู้ใหญ่บ้านทำคนเดียวก็ไม่อาจประสบความสำเร็จได้ การได้รับความร่วมมือจากคณะทำงาน ซึ่งมีความคิดไปในแนวทางเดียวกันในการจัดการขยะภายในชุมชน แสดงให้เห็นว่าชาวบ้านหมู่บ้านหัวถนนมีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน ทั้งในด้านของการทำงาน และการร่วมด้วยช่วยกันในการจัดการคัดแยกขยะ นอกจากนี้ถึงแม้หน้าที่ของคณะทำงานจะมีการแบ่งหน้าที่กันอย่างชัดเจน แต่เมื่อลงมือปฏิบัติจริง ทุกๆ ตำแหน่งได้ร่วมด้วยช่วยกันทั้งหมดในการบริหารจัดการคัดแยกขยะ ความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันข้างต้นเป็นสิ่งที่ขับเคลื่อนให้การจัดการขยะภายในชุมชนบ้านหัวถนน ประสบความสำเร็จ ซึ่งต่อยอดมาให้เห็นได้อย่างเด่นชัดในปัจจุบันว่าชาวบ้านมีการตระหนักรู้ถึงปัญหาขยะที่เกิดขึ้น เกิดความรัก ความสามัคคีกันในการจัดการขยะ เพื่อให้ชุมชนของตนเองมีความสะอาด น่าอยู่อาศัยมากยิ่งขึ้น เกิดการจัดการขยะได้เองภายในครัวเรือน รวมทั้งสร้างรายได้ เป็นตัวอย่างที่ดีให้แก่ชุมชนอื่นๆ ในการนำไปปฏิบัติ

อภิปรายผล

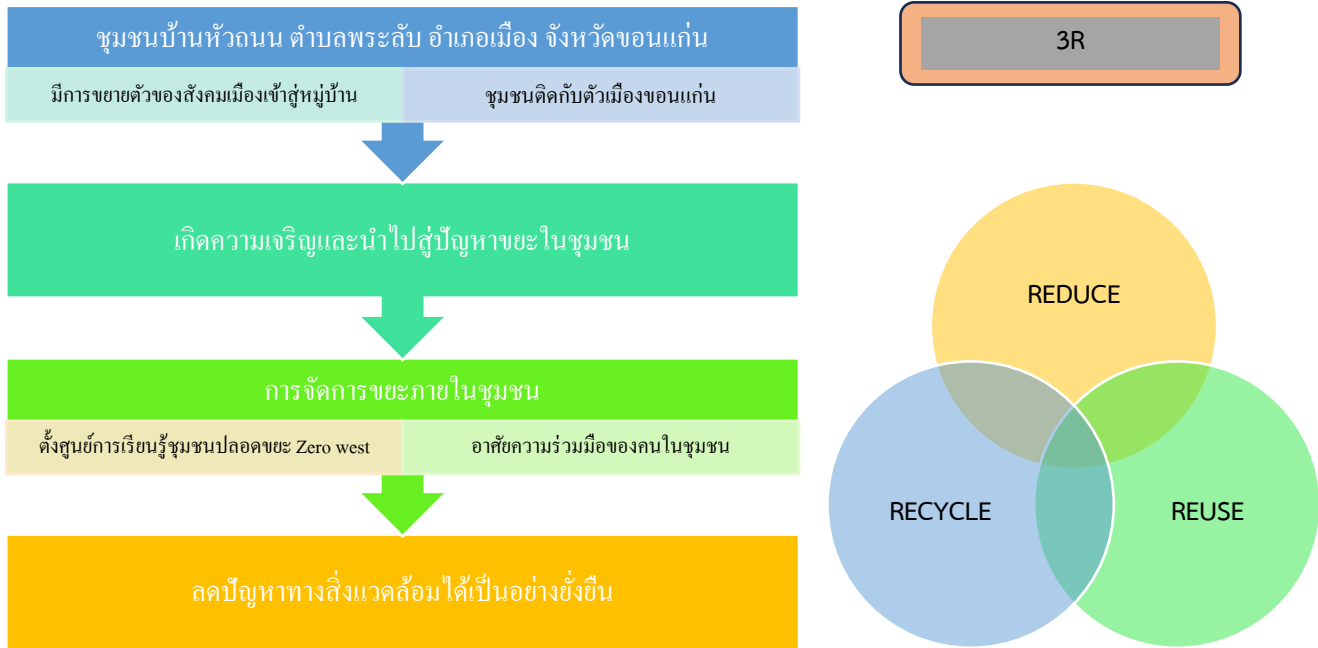
การจัดการขยะในชุมชนบ้านหัวถนน พบว่า บ้านหัวถนน ตำบลพระลับ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ถือเป็นหนึ่งที่ไม่กี่ชุมชนที่สามารถจัดการปัญหาขยะพลาสติกได้ในระดับดีและโดดเด่นมาก อีกทั้งการวางโครงสร้างการทำงานและองค์กรภายในชุมชนสามารถทำได้ดี บริหารจัดการได้รวดเร็วและมีประสิทธิภาพ ถึงแม้ชุมชนจะมีขนาดใหญ่ อิทธิพลในสังคมเมืองที่กำลังแผ่ขยายเข้ามา ก็ไม่สามารถทำให้การบริหารจัดการปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนได้ โดยในเรื่องของการจัดการขยะภายในชุมชน เป็นการแก้ไขปัญหาที่พบในชุมชน โดยมีผู้ใหญ่บ้านหรือผู้นำชุมชนคอยขับเคลื่อน หนุนแรงค์ และประชาสัมพันธ์ในเรื่องของการจัดการขยะ โดยยึดหลัก 3R คือ Reduce ลด Reuse นำกลับมาใช้ และ Recycle แปรรูปใช้ใหม่ ทำให้สามารถแก้ไขปัญหาขยะภายในชุมชนได้ดี โดยเริ่มจากระดับตัวบุคคล ครอบครัว ไปจนถึงระดับชุมชน ประชาชนในชุมชนส่วนใหญ่ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี ทำให้ชุมชนเกิดความสะอาดอย่างยั่งยืน พร้อมช่วยเพิ่มมูลค่าขยะให้สามารถสร้างรายได้ให้กับชุมชน จึงถือได้ว่าเป็นต้นแบบของชุมชนที่ประสบความสำเร็จในเรื่องของการจัดการขยะในระดับประเทศ สิ่งเหล่านี้ทำให้สอดคล้องกับการเรียนรู้ภายในห้องเรียนในเรื่องขององค์ประกอบภายในชุมชนและการพัฒนาชุมชน กล่าวคือ ชุมชนหัวถนนเป็นชุมชนที่มีองค์ประกอบครบถ้วนสำหรับการเป็นชุมชน มีทั้งสภาพทางภูมิศาสตร์ สถานที่ตั้งชัดเจน มีสมาชิก แหล่งรายได้ รวมไปถึงวัฒนธรรม จารีต และประเพณี ฯลฯ และในส่วนของพัฒนาชุมชน จะเป็นในเรื่องของแนวการจัดการขยะ ซึ่งขยะเป็นปัญหาที่ชุมชนนี้ประสบพบเจอ จึงทำให้เกิดการเรียนรู้ เพื่อแก้ไขปัญหา นำไปสู่การพัฒนาเพื่อให้ชุมชนตัวเองสามารถแก้ไขปัญหาอย่างยั่งยืน พร้อมกับหารายได้เข้าชุมชนไปในตัว นำไปสู่การเกิดของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนปลอดขยะ Zero waste ที่ยึดหลัก 3R มาปรับใช้ในการแก้ไขปัญหา โดยการจัดการขยะนี้ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐเป็นหลัก สิ่งเหล่านี้จึงถือได้ว่าเป็นต้นแบบของชุมชนที่มีทั้งองค์ประกอบของการเป็นชุมชนครบและมีการพัฒนาตามที่เรียนรู้มาในห้องเรียน ซึ่งสอดคล้องกับ สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน) (2563) กล่าวว่า การจัดการขยะของชุมชนบนพื้นที่สูงส่วนใหญ่ในแต่ละหมู่บ้านมีการขุดหลุมเพื่อทิ้งขยะของแต่ละหมู่บ้าน และไม่มีการคัดแยกขยะก่อนการนำไปกำจัด บางแห่งขยะล้นเรียกรวด ส่งกลิ่นเหม็น และมีแมลงวันมาวางไข่ สร้างความรำคาญแก่ชุมชน เป็นแหล่งเพาะเชื้อโรค และเป็นปัญหาต่อสิ่งแวดล้อมในชุมชนด้วย นอกจากนี้ปัญหาที่สำคัญสำหรับการจัดการขยะบนพื้นที่สูงคือข้อจำกัดเรื่องสภาพพื้นที่เพื่อทำหลุมขยะของชุมชนที่หายากมาก ด้วยเหตุนี้ชุมชนในพื้นที่ตำบลพงษ์ จึงได้ตระหนักและเห็นความสำคัญของการกำจัดขยะให้ถูกหลักสุขาภิบาล และการจัดการขยะในครัวเรือนได้ถูกต้อง ทางชมรมอาสาสมัครสาธารณสุข ตำบลพงษ์จึงได้เริ่มโครงการจัดการขยะบ้านศรีบุญเรือง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความตระหนักรู้ถึงปัญหาด้านการจัดการขยะในชุมชน และเตรียมความพร้อมเพื่อปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตที่ถูกต้องและเหมาะสมตามแนวทาง Zero waste โดยเน้นการแยกขยะตั้งแต่ต้นทางเพื่อให้เหลือในปริมาณน้อยที่สุดที่ตกค้างในชุมชน โดยมีกระบวนการดำเนินงานดังนี้ คือ แต่งตั้งและประชุมคณะทำงานโดยคัดเลือกสมาชิกจากชุมชน เพื่อทำหน้าที่ขับเคลื่อนกิจกรรมการจัดการขยะในชุมชน โดยเริ่มจากการชี้แจงบทบาทหน้าที่และแนวทางการดำเนินงานโครงการ จัดเวทีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องการจัดการขยะในชุมชนเพื่อสำรวจข้อมูล ความคิดเห็น และวางแผนการดำเนินงานให้สอดคล้องตามความต้องการและศักยภาพของชุมชน จัดกิจกรรมให้ความรู้แก่สมาชิกทุกคนในชุมชนเกี่ยวกับการคัดแยกขยะเบื้องต้น ดังนี้ 1) ขยะประเภทรีไซเคิลเพื่อนำกลับมาใช้ประโยชน์ หรือนำไปขายให้เกิดรายได้ 2) ขยะประเภทย่อยสลายได้นำไปทำปุ๋ยหมักชีวภาพ และ 3) แยกและกำจัดขยะที่เป็นอันตรายด้วยวิธีที่ถูกต้อง

โครงสร้างองค์กรชุมชนบ้านหัวถนน พบว่า ในส่วนของโครงสร้างองค์กร ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนปลอดขยะ Zero waste เป็นกลุ่มที่เป็นทางการ มีบทบาทในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ภายในชุมชน ให้มีการปลอดขยะ มีผู้ใหญ่บ้าน และ

คณะกรรมการคอยประสานงาน ประชาสัมพันธ์ข้อมูล และเป็นตัวกลางสื่อสารกับภาครัฐในเรื่องของการสนับสนุนงบประมาณ โดยได้ก่อกำเนิดหรือการรวมกลุ่มกันขึ้น ก็เพื่อสร้างความมั่นคงในการจัดการขยะอย่างยั่งยืน โดยอาจมีการประสานงานกับบุคคลหรือกลุ่มคนภายนอกได้ เพื่อผลประโยชน์ของสาธารณะ และผลประโยชน์ของชุมชนของตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับการเรียนรู้เรื่ององค์การภายในชุมชนในห้องเรียน กล่าวคือ กลุ่มผู้นำหมู่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน เป็นองค์กรทางการเมืองที่มาจากส่วนกลาง หรือภาครัฐแต่งตั้งขึ้น อาจเรียกได้ว่าเป็นผู้นำที่เป็นทางการ โดยมีเพื่อนำนโยบายภาครัฐมาปฏิบัติ ดำเนินกิจกรรมต่างๆ หรือเป็นสื่อกลางในการสื่อสารกับรัฐ ทำให้ประชาชนในพื้นที่รับทราบข้อมูล และสามารถดำเนินกิจกรรมต่างๆ ได้ โดยได้รับการสนับสนุนจากรัฐ จะมีคณะกรรมการและสมาชิก มีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน จึงสอดคล้องกับสิ่งที่คณะผู้จัดทำได้ศึกษามาในห้องเรียน

นอกจากนี้ ยังพบว่าทั้งการจัดการขยะภายในชุมชนและองค์การภายในชุมชน มีความเชื่อมโยงกัน ซึ่งตรงกับการเรียนรู้ในห้องเรียน เรื่องการมีปฏิสัมพันธ์ของคนในชุมชน กล่าวคือ โครงการหรือแนวคิดการจัดการขยะภายในหมู่บ้านเกิดมาจากผู้นำชุมชน ร่วมมือกับประชาชนในพื้นที่ โดยที่ผู้นำชุมชนเป็นผู้นำนโยบายและข้อมูลต่างๆ จากภาครัฐมาใช้พร้อมคำนึงถึงสภาพแวดล้อมภายในชุมชน จึงเกิดศูนย์การเรียนรู้ชุมชนปลอดขยะ Zero waste ขึ้นมา เพื่อให้คนในชุมชนสามารถจัดการขยะได้ด้วยตนเอง ลดปัญหาทางสิ่งแวดล้อมได้เป็นอย่างดี ยั่งยืน จึงถือได้ว่าการจัดการขยะและองค์การภายในชุมชนมีความเชื่อมโยงกัน เกิดการความสัมพันธ์และการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างผู้นำชุมชนกับประชาชน หากไม่มีผู้นำชุมชนหรือประชาชน ก็ไร้ซึ่งการจัดการขยะภายในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับ อรุณา รัตนพล, ทัชชวัฒน์ เหล่าสุวรรณ และ ปิยลักษณ์ โพธิ์วรรณ (2564) ศึกษาการจัดการขยะในชุมชนเมือง: อำนาจและการมีส่วนร่วมของประชาชน พบว่า จัดการขยะในชุมชนเมืองอีสาน ในมิติอำนาจและการมีส่วนร่วมของประชาชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีการกำหนดนโยบายการกระจายอำนาจให้กับชุมชน ตลอดทั้งการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการชุมชน ผู้นำชุมชนซึ่งเป็นผู้ขับเคลื่อนในการจัดการชุมชน โดยมีการสร้างความเข้าใจและอาศัยความร่วมมือจากเครือข่ายชุมชน ประชาชน เพื่อให้ชุมชนตระหนักถึงการจัดการขยะโดยชุมชน โดยเฉพาะมีความเข้าใจในการคัดแยกขยะในครัวเรือน การปลูกจิตสำนึกให้กับเยาวชน โดยยึดหลักการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน นอกจากนั้นเมื่อเปรียบเทียบการจัดการขยะในชุมชนเมืองและชุมชนชนานเมือง ในมิติอำนาจและการมีส่วนร่วมของประชาชน ได้แก่ ชุมชนโนนหนองวัด 1 ในเขตเทศบาลนครขอนแก่น และพื้นที่ชานเมือง ได้แก่ ชุมชนหัวถนนในเขตเทศบาลตำบลพระลับ พบว่า เป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพในการจัดการขยะโดยผู้นำชุมชนและคณะกรรมการชุมชน ได้มีบทบาทในการจัดการชุมชนเกิดเครือข่ายในชุมชน

องค์ความรู้ใหม่

ภาพที่ 17 องค์ความรู้ใหม่

จากภาพที่ 17 พบว่า บ้านหัวถนน ตำบลพระลับ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น สาเหตุที่มีขนาดใหญ่ก็เพราะว่ามีการขยายตัวของสังคมเมืองเข้าสู่หมู่บ้าน ประกอบกับชุมชนติดกับตัวเมืองขอนแก่น ด้วยเหตุนี้จึงทำให้เป็นหมู่บ้านขนาดใหญ่และขยายตัวขึ้นเรื่อยๆ จนทำให้เกิดความเจริญและนำไปสู่ปัญหาขยะในชุมชน ทางผู้นำหมู่บ้านจึงเล็งเห็นปัญหาดังกล่าว และแก้ไขปัญหาด้วยการตั้งศูนย์การเรียนรู้ชุมชนปลอดขยะ Zero waste จนนำไปสู่ความสำเร็จในการจัดการขยะภายในชุมชน ได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน และยังพบว่า การจัดการขยะภายในชุมชนมีการใช้หลัก 3R คือ

1. Reduce คือ การลดปริมาณการใช้ลง หลีกเลี่ยงการใช้ของฟุ่มเฟือย เพื่อลดปริมาณขยะพลาสติกและโฟมที่กำจัดยาก ลดการสูญเปล่าและลดปริมาณขยะมูลฝอยให้ได้มากที่สุด
2. Reuse คือ การนำบรรจุภัณฑ์หรือวัสดุเหลือใช้กลับมาใช้อีกโดยไม่ผ่านกระบวนการแปรรูปหรือแปรสภาพ
3. Recycle คือ แปรรูปใช้ใหม่ การคัดแยกขยะที่สามารถนำมารีไซเคิล เช่น กระดาษ แก้วพลาสติก โลหะหรืออะลูมิเนียม เพื่อนำมาแปรรูปเป็นวัตถุดิบในกระบวนการผลิต หรือการผลิตเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่

สรุปผลการวิจัย

บ้านหัวถนน ตำบลพระลับ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น เป็นหมู่บ้านที่มีขนาดใหญ่พอสมควร เพราะมีบ้านที่ตั้งอยู่ในเขตหมู่บ้านมากถึง 500 กว่าหลังคาเรือน สาเหตุที่มีขนาดใหญ่ก็เพราะว่ามีการขยายตัวของสังคมเมืองเข้าสู่หมู่บ้าน ประกอบกับชุมชนติดกับตัวเมืองขอนแก่น ด้วยเหตุนี้จึงทำให้เป็นหมู่บ้านขนาดใหญ่และขยายตัวขึ้นเรื่อยๆ จนทำให้เกิดความเจริญและนำไปสู่ปัญหาขยะในชุมชน ทางผู้นำหมู่บ้านจึงเล็งเห็นปัญหาดังกล่าว และแก้ไขปัญหาด้วยการตั้งศูนย์การเรียนรู้ชุมชนปลอดขยะ Zero waste จนนำไปสู่ความสำเร็จในการจัดการขยะภายในชุมชน ได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

จากการลงพื้นที่ศึกษาเรียนรู้การจัดการขยะโดยศูนย์การเรียนรู้ชุมชนปลอดขยะ Zero waste ณ บ้านหัวถนน ตำบลพระลับ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น โดยการศึกษาในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 2 เรื่องคือ เพื่อศึกษาเรียนรู้การจัดการขยะในชุมชน และเพื่อศึกษาโครงสร้างองค์กรชุมชน ในประเด็นแรก คณะผู้จัดทำได้ทราบว่าจัดการขยะภายในชุมชนมีการใช้

หลัก 3R ซึ่งคณะผู้จัดทำได้ศึกษาเรียนรู้หลักการดังกล่าวมามีดังนี้ Reduce คือ การลดปริมาณการใช้ลง หลีกเลี่ยงการใช้ อย่างฟุ่มเฟือย เพื่อลดปริมาณขยะพลาสติกและโฟมที่กำจัดยาก ลดการสูญเปล่าและลดปริมาณขยะมูลฝอยให้ได้มากที่สุด Reuse คือ การนำบรรจุภัณฑ์หรือวัสดุเหลือใช้กลับมาใช้อีกโดยไม่ผ่านกระบวนการแปรรูปหรือแปรสภาพ Recycle คือ แปร รูปใช้ใหม่ การคัดแยกขยะที่สามารถนำมารีไซเคิล เช่น กระดาษ แก้วพลาสติก โลหะหรืออะลูมิเนียม เพื่อนำมาแปรรูปเป็น วัตถุดิบในกระบวนการผลิต หรือการผลิตเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ ซึ่งสิ่งเหล่านี้สามารถช่วยให้หมู่บ้านหัวถนน ลดปริมาณขยะใน ชุมชนลงได้ อีกทั้งยังเป็นการเพิ่มมูลค่าให้กับขยะ สร้างรายได้ สร้างความยั่งยืนให้กับชุมชน โดยที่การจัดการเหล่านี้เริ่มต้นมา จากการปลูกฝังให้คนในชุมชน รู้คุณค่า และรู้โทษของขยะ ผ่านการประชาสัมพันธ์ของผู้นำหมู่บ้านและคณะกรรมการ หมู่บ้าน ทำให้หมู่บ้านหัวถนนมีชาวบ้านร่วมแรงร่วมใจกันจัดการขยะในชุมชนอย่างถูกต้องเป็นขั้นตอน และในประเด็นที่สอง เรียนรู้โครงสร้างองค์กร ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนปลอดขยะ Zero waste ซึ่งเป็นกลุ่มที่เป็นทางการ มีบทบาทในการดำเนิน กิจกรรมต่างๆ ภายในชุมชน ให้มีการปลอดขยะ โดยองค์กรนี้ ได้ก่อกำเนิดเพื่อสร้างความมั่นคงในการจัดการขยะอย่างยั่งยืน โดยอาจมีการประสานงานกับบุคคลหรือกลุ่มคนภายนอกได้ เพื่อผลประโยชน์ของสาธารณะ และผลประโยชน์ของชุมชนของ ตนเองบทบาทอย่างมากในการจัดทำกิจกรรมต่างๆ ภายในหมู่บ้าน ถือได้ว่าเป็นการสร้างสัมพันธ์อันดีระหว่างคนในชุมชน และมีผู้ใหญ่บ้านหรือนายกฤตภาส ประจักษ์ปัญญา คอยสนับสนุนทั้งสถานที่ งบประมาณ และสวัสดิการต่างๆ เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับประชาชนในชุมชน รวมทั้งคอยประสานงาน ประชาสัมพันธ์ข้อมูล และเป็นตัวกลางสื่อสารกับภาครัฐใน เรื่องของการสนับสนุนงบประมาณ จากการศึกษาทั้งสองประเด็น ถือได้ว่าบรรลุวัตถุประสงค์ในการศึกษาเรียนรู้ และสามารถนำองค์ความรู้ที่ได้ไปต่อยอดได้ในอนาคต โดยเฉพาะในเรื่องของการจัดการขยะ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

- 1.1 ควรสร้างแรงจูงใจให้ประชาชนในพื้นที่ หันมาตระหนักถึงปัญหาขยะและจัดการขยะอย่างถูกต้อง เพราะ ประชาชนไม่ทราบว่าทำแล้วได้อะไร ทำไปทำไม
- 1.2 ควรมีการควบคุมการขยายตัวของสังคมเมืองอย่างเข้มงวด เพราะการขยายตัวของสังคมเมืองเข้าสู่หมู่บ้าน ทำให้การจัดการขยะไม่สามารถกระทำได้ดี
- 1.3 รัฐควรมีการสนับสนุนสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เช่น ทูบ เทคโนโลยี ให้กับศูนย์การเรียนรู้ชุมชนปลอด ขยะมากกว่านี้ เพื่อให้เกิดความยั่งยืนและมั่นคงในกรจัดการขยะ และเพื่อให้ประชาชนสามารถสร้างรายได้ ให้กับชุมชนและ ครอบครัวยุคใหม่

เอกสารอ้างอิง

- กรมควบคุมมลพิษ. (2566). *ระบบสารสนเทศด้านการจัดการขยะมูลฝอยชุมชน*. สืบค้นเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2566. จาก <https://thaimsw.pcd.go.th/report1.php?year=2563>.
- การจัดการสิ่งแวดล้อม. (2561). *ชุมชนหัวถนน จังหวัดขอนแก่น*. สืบค้นเมื่อ 7 กันยายน 2565. จาก <http://community.onep.go.th/location/ban-hua-tanon-khonkaen/>.
- ธงชัย ทองทวี. (2553). *สภาพปัญหาการจัดการขยะมูลฝอย องค์การบริหารส่วนตำบลหนองขาม อำเภอจักราช จังหวัด นครราชสีมา*. (วิศวกรรมศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี).

ลลิลพรีอเพอร์ตี. (2565). *ข้อเสนอแนะในการแยกขยะ*. สืบค้น 2 ธันวาคม 2565. จาก

<https://www.lalinproperty.com/lalinsociety/type-of-trash-bin/>.

สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน). (2563). *ปรับ-น่าน-เปลี่ยน จากแผนชุมชนสู่ชุมชนปลอดขยะ (Zero waste)*. สืบค้น 2 ธันวาคม 2565. จาก <https://www.hrdi.or.th/Articles/Detail/101>.

อรอุมา รัตนพล, ทัชชวัฒน์ เหล่าสุวรรณ และ ปิยลักษณ์ โพธิวรรณ. (2564). การจัดการขยะในชุมชนเมือง: อำนาจและการมีส่วนร่วมของประชาชน. *วารสารการเมืองการปกครอง*, 11(3), 184-197.

Study of The Community in The Pottery Village Area of Ban Wang Tua, Khon Kaen Province

Kanyawee Thongin^{1*} Chatchai Gerdpech¹ Nittaya Onlamun¹ Nipaporn Popunrua¹

Siriwimon Dasanthia¹ Anusara Phoothornsri¹ and Khemjira Kum-in¹

¹ Faculty of Humanities and Social Sciences, Khon Kaen University, Thailand

* Corresponding author. E-mail: Kanyawee.ta@kkumail.com

ABSTRACT

The objectives of this research article are (1) to study the pottery community at Ban Wang Tua, (2) to study the pottery at Yai Kong Shop, and (3) to develop public relations media for the pottery shop at Ban Wang Tua, Wang Chai Subdistrict, Nam Phong District, Khon Kaen Province. This research is qualitative research. Data were collected using an interview form. The results of the study found that 1) Ban Wang Tua community is a community that has a rich source of clay. Suitable for making pottery. As a result, in the past, people in Ban Wang Tuan village had a career producing pottery throughout the village. Until causing economic toxicity causing income to decrease; As a result, people in the community do not have money to continue making pottery. Make people in the community stop doing this job. Yai Kong's shop is considered to preserve pottery making as the main occupation for earning a living for the family. which is considered successful in production and export and sell pottery And Yai Kong's shop is also a learning center for the community in making pottery. And it is a source of encouragement for community people to earn income from making the community an OTOP community. People come to study and visit. This results in the community being more well known. Development of public relations media through online media It is a method of public relations that can make people easily accessible. The production team has chosen to use the platforms YouTube, Facebook, Instagram and TikTok. By posting public relations on internet platforms, it is considered to help present organizational information. and reach a large number of new customers in a short time in a more expansive scope.

Keywords: Community, Pottery, Khon Kaen Province

ศึกษาชุมชนในพื้นที่หมู่บ้านเครื่องปั้นดินเผา บ้านวังถั่ว จังหวัดขอนแก่น

กัญญาวีร์ ทองอินทร์^{1*} ชัชชัย เกิดเพชร¹ นิตยา อ่อนละมุล¹ นิภาพร โพธิ์พันเรือ¹ สิริวิมล เตสันทียะ¹ อนุศรา ภูธรศรี¹
และ เขมจิรา คำอินทร์¹

¹ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ประเทศไทย

* Corresponding author. E-mail: Kanyawee.t@kkumail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ (1) เพื่อศึกษาชุมชนเครื่องปั้นดินเผา บ้านวังถั่ว (2) เพื่อศึกษาเครื่องปั้นดินเผาโรงงาน ยายโก้ง และ (3) เพื่อพัฒนาสื่อประชาสัมพันธ์ร้านเครื่องปั้นดินเผา บ้านวังถั่ว ตำบลวังชัย อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น การวิจัยครั้งนี้เป็นวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์ ผลการศึกษาพบว่า 1) ชุมชนบ้านวังถั่วเป็นชุมชนที่มีแหล่งดินเหนียวที่สมบูรณ์ เหมาะแก่การทำเครื่องปั้นดินเผา ทำให้ในอดีตคนในหมู่บ้านบ้านวังถั่วได้ทำอาชีพผลิตเครื่องปั้นดินเผาทั้งหมู่บ้าน จนเกิดพิษทางเศรษฐกิจ ทำให้รายได้ลดลง ทำให้คนในชุมชนไม่มีเงินหมุนเวียนในการที่จะทำเครื่องปั้นดินเผาต่อไป ทำให้คนชุมชนเลิกทำอาชีพนี้ ร้านยายโก้งถือเป็นการอนุรักษ์คงไว้ในการทำเครื่องปั้นดินเผาเป็นอาชีพหลักในการหาเลี้ยงครอบครัว ซึ่งถือเป็นผู้ประสบความสำเร็จในการผลิต และส่งออกขายเครื่องปั้นดินเผา และร้านยายโก้งยังเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนในการทำเครื่องปั้นดินเผา และเป็นแหล่งส่งเสริมให้คนชุมชนมีรายได้จากการทำให้ชุมชนเป็นชุมชน OTOP มีคนเข้ามาศึกษาดูงาน ซึ่งส่งผลให้ชุมชนเป็นที่รู้จักมากยิ่งขึ้น การพัฒนาสื่อประชาสัมพันธ์ผ่านทางสื่อออนไลน์ เป็นวิธีการประชาสัมพันธ์ที่สามารถทำให้ผู้คนเข้าถึงได้ง่าย ทางคณะผู้จัดทำได้เลือกใช้แพลตฟอร์ม YouTube Facebook Instagram และ TikTok จากการลงประชาสัมพันธ์ในแพลตฟอร์มบนอินเทอร์เน็ตถือเป็นการช่วยนำเสนอข้อมูลองค์กร และเข้าถึงกลุ่มลูกค้าใหม่จำนวนมากในเวลาอันสั้น ในขอบเขตที่ขยายกว้างมากขึ้น

คำสำคัญ: ชุมชน, เครื่องปั้นดินเผา, จังหวัดขอนแก่น

บทนำ

ด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่เข้ามาแทนที่ ทำให้อาชีพ "ปั้นหม้อ" ทุกวันนี้แทบจะเลือนหาย แต่ที่หมู่บ้านวังถั่ว หมู่ 5 ต.วังชัย อ.น้ำพอง จ.ขอนแก่น ยังมีชาวบ้านยึดอาชีพนี้ขายส่งที่ตลาดทั้งในพื้นที่และต่างจังหวัด สร้างรายได้ให้แก่คนในหมู่บ้านมายาวนานเกือบ 1 ศตวรรษ ลักษณะเครื่องปั้นดินเผาในปัจจุบัน ได้เปลี่ยนไปค่อนข้างมาก นอกจากคำนึงถึงประโยชน์ใช้สอยแล้วต้องคำนึงถึงขนาด ที่มีความเหมาะสม มีความสวยงาม ประณีต เครื่องปั้นดินเผาในปัจจุบันต้องใช้ความ พิถีพิถันในการผลิต และรูปทรงก็ต้องมีความหลากหลายมากขึ้น มีการสลักลวดลายเข้าไป นอกจากนี้ผู้ผลิตจำเป็นต้องมีการค้นคิดวิธีการและประดิษฐ์ผลิตภัณฑ์ที่แปลกใหม่ออกมาเรื่อยๆ เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้บริโภค การปั้นหม้อเป็นศิลปหัตถกรรมที่ต้องใช้ความละเอียด (จิตติมา จันพรม, 2558)

เครื่องปั้นดินเผาบ้านวัง ตั้งอยู่ที่บ้านวังถั่ว หมู่ที่ 5 ตำบลวังชัย อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น เป็นชุมชนที่ตั้งใหม่ โดยการอพยพโยกย้ายมาจากบ้านหม้อ จังหวัดมหาสารคาม บ้านโก อำเภอราศีไศล จังหวัดศรีสะเกษ และบ้านม่วงลาด อำเภอมือง จังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 3 ครอบครัว ซึ่งมีภูมิปัญญาเดิมอยู่ที่จังหวัด นครราชสีมาหรือโคราช และมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติกับช่างปั้นในภาคอีสานหลายชุมชน เนื่องจากช่างปั้นชาวไทโคราชแต่เดิมเป็นกลุ่มที่มีความรู้ความสามารถ ในการปั้นหม้อหรือภาชนะดินเผา ซึ่งถือว่าเป็นวัฒนธรรมของช่างปั้นไทโคราช และจากการเดินทางเร่ร่อนขายและแลกเปลี่ยนเครื่องปั้นดินเผาไปตามที่ต่างๆ ของภาคอีสานทำให้เกิดชุมชนช่างปั้นไทโคราชขึ้น (ขวลิต การรื่นศรี, 2542) ซึ่งสอดคล้องกับ สุภาพร อรรถโกมล (2556) ที่กล่าวว่า ชุมชนบ้านวังถั่วเป็นกลุ่มคนที่อพยพมาจากจังหวัดศรีสะเกษและนครราชสีมา เมื่อประมาณปี 2473 ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่มีภูมิปัญญาความรู้ทางการผลิต เครื่องปั้นดินเผาไฟต่ำ เมื่อพบว่าพื้นที่บ้านวังถั่วมี แหล่งดินที่เหมาะสมกับการผลิตเครื่องปั้นดินเผา จึงได้ตั้งบ้านเรือนและประกอบเป็นอาชีพผลิตเครื่องปั้นดินเผาไฟต่ำมี กระบวนการผลิตไม่ซับซ้อน รูปแบบเรียบง่าย เน้นตอบสนองการใช้งานเป็นหลัก (สุภาพร อรรถโกมล, 2556) บ้านวังถั่วมี ลักษณะการรวมกลุ่มทางสังคม ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบ อาชีพเครื่องปั้นดินเผา เมื่อผลิตได้แล้วจะนำเครื่องปั้นดินเผาออก เร่ขายตามหมู่บ้านต่างๆ ชาวบ้านวังถั่วส่วนใหญ่ไม่มีที่นาทำกิน เนื่องจากอพยพมาจากที่อื่น ล่องเรือมาตามลำน้ำพอง พบ แหล่งดินที่สามารถปั้นได้ จึงปักหลักปักฐานประกอบอาชีพเครื่องปั้นดินเผาเป็นหลัก เกิดเป็นชุมชนใหม่ขึ้นมา ซึ่งอาชีพได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ เครื่องปั้นดินเผาบ้านวังถั่วถือเป็นศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านที่มีคุณค่าทางด้านความงามทางสุนทรท รียะ งานศิลปหัตถกรรมย่อมประกอบขึ้นด้วยความต้องการทางประโยชน์ใช้สอย ผู้สร้างก็ได้พิจารณารูปทรงที่เหมาะสมและ ความงามที่น่าใช้สอยประกอบไปด้วย โดยได้แสดงออกผ่านทางรูปทรง โครงสร้าง ลวดลายวัสดุและฝีมือ อันวิจิตร ประณีต รูปทรงที่โค้งมนสวยงาม รวมไปถึงสีสันทันที่เกิดขึ้นในผลงาน และสิ่งที่สำคัญคือความงามทางภูมิปัญญาที่ถูกถ่ายทอดจากรุ่นสู่ รุ่น ซึ่งกำลังถูกเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ทำให้เกิดการปรับตัว เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านรูปแบบ และการผลิต นำมาสู่การ เปลี่ยนแปลงกระบวนการผลิตทำให้ปัจจัยต่างๆ เพิ่มขึ้น (พรนภัส หารคำ, 2561)

คณะวิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาในประเด็น เครื่องปั้นดินเผา ซึ่งในจังหวัดขอนแก่น ก็มีแหล่งเรียนรู้การผลิต เครื่องปั้นดินเผา ซึ่งก็คือร้านยายโง้งที่บ้านวังถั่ว ซึ่งสืบทอดการทำเครื่องปั้นดินเผามายาวนานกว่า 100 ปี แต่น้อยคนนักที่ จะทราบถึงการมีอยู่ เครื่องปั้นดินเผาที่บ้านวังถั่วจึงเป็นเครื่องปั้นดินเผาที่มีวิธีการผลิตแบบดั้งเดิม และใช้ดินเหนียวใน หมู่บ้านที่มีคุณสมบัติพิเศษมีเฉพาะในท้องถิ่น มาปั้นเป็นเครื่องใช้หลายชนิด เช่น หม้อดิน กระจ่างปลุกต้นไม้รูปทรงต่าง ๆ โองน้ำ คนโทน้ำ ฯลฯ ทั้งนี้ ตามที่ผู้สังข์ต้องการ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาชุมชนเครื่องปั้นดินเผา บ้านวังถั่ว ตำบลวังชัย อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น
2. เพื่อศึกษาเครื่องปั้นดินเผาบ้านยายโง้ง และชีวประวัติยายโง้ง
3. เพื่อพัฒนาสื่อประชาสัมพันธ์ร้านเครื่องปั้นดินเผา บ้านวังถั่ว ตำบลวังชัย อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลเชิงลึก จำนวน 2 คน ได้แก่ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน บ้านวังถั่ว และเจ้าของโรงงานเครื่องปั้นดินเผา ผู้ให้สัมภาษณ์ ได้แก่ 1) พนักงานร้านเครื่องปั้นดินเผาร้านยาโยกั้ง 3 คน 2) คนในชุมชนบ้านวังถั่ว 10 คน เลือกแบบเจาะจง

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

- 2.1 แผนที่เดินดินบ้านวังถั่ว
- 2.2 ประวัติศาสตร์ชุมชน
- 2.3 ชีวิตวัยโยกั้ง เจ้าของร้านเครื่องปั้นดินเผา

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1 กำหนดประเด็น และหมู่บ้านที่จะดำเนินการลงพื้นที่ คือ หมู่บ้านเครื่องปั้นดินเผา บ้านวังถั่ว ตำบลวังชัย อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น

3.2 ศึกษาหาข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวกับเครื่องปั้นดินเผา ประวัติหมู่บ้านบ้านวังถั่ว พร้อมทั้งวางแผนการดำเนินงาน

3.3 นำเสนอหมู่บ้านที่จะดำเนินการลงพื้นที่ในชั้นเรียนและปรึกษาอาจารย์

3.4 ลงพื้นที่ชุมชน คือ หมู่บ้านเครื่องปั้นดินเผา บ้านวังถั่ว ตำบลวังชัย อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น

3.5 รวบรวมข้อมูลที่ได้จากการลงพื้นที่ชุมชน ทั้งในรูปแบบการสัมภาษณ์ สอบถามบุคคลในชุมชนบ้านวังถั่ว และศึกษาลงมือทำ

3.6 รวบรวมข้อมูล วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล อภิปรายและสรุปผลโครงการ

3.7 นำเสนอความคืบหน้าในชั้นเรียนต่ออาจารย์ประจำรายวิชา รับคำแนะนำและนำไปปรับแก้

3.8 จัดทำรูปเล่มฉบับสมบูรณ์

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูลคณะผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์จากข้อมูลทุติยภูมิและข้อมูลปฐมภูมิ โดยข้อมูลที่เลือกวิเคราะห์ ดังนี้

4.1 วิเคราะห์การศึกษาชุมชนเครื่องปั้นดินเผา บ้านวังถั่ว ตำบลวังชัย อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น

ในการศึกษาและวิเคราะห์ชุมชนกลุ่มผู้จัดทำได้ทำการลงพื้นที่สังเกตการณ์ และเก็บข้อมูลเชิงปฐมภูมิ และนำมาวิเคราะห์ร่วมกับข้อมูลทุติยภูมิที่ได้จากผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และเว็บไซต์ต่างๆ ประกอบไปด้วย โดยข้อมูลชุมชนที่กลุ่มผู้จัดทำเลือกศึกษา ได้แก่ ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านวัฒนธรรม และความเชื่อ

4.2 วิเคราะห์การศึกษาถึงวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ชุมชนบ้านวังถั่ว ตำบลวังชัย อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น

คณะผู้วิจัยต้องการทราบถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนภายในชุมชนบ้านวังถั่ว จึงทำการลงพื้นที่สังเกตการณ์วิถีชีวิต ความเป็นอยู่และนำมาวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

- 1) การประกอบอาชีพ
- 2) ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน
- 3) การดำเนินชีวิตของคนในชุมชน

ทั้งนี้เพื่อนำมาจัดเก็บ วิเคราะห์ และจัดทำเป็นแผนที่เดินดินของหมู่บ้านวังถั่ว

4.3 วิเคราะห์การทำการประชาสัมพันธ์ให้กับแหล่งเรียนรู้เครื่องปั้นดินเผา บ้านวังถั่ว จังหวัดขอนแก่น เพื่อให้คนได้รู้จักมากขึ้น

คณะผู้วิจัยมีความเห็นว่าอยากจะประชาสัมพันธ์แหล่งเรียนรู้เครื่องปั้นดินเผาของบ้านวังถั่ว (ร้านยายไก่อ) ให้เป็นที่รู้จักมากขึ้น จึงจะจัดทำคลิปวิดีโอประชาสัมพันธ์ร้านเครื่องปั้นดินเผา ผ่านช่องทางต่าง ๆ เช่น YouTube, Facebook, Instagram และ Tik Tok พร้อมทั้งติดตามความคืบหน้าของคลิปวิดีโอ เพื่อวิเคราะห์แนวโน้มว่าเป็นไปตามวัตถุประสงค์หรือไม่

วิธีการจัดทำคลิปวิดีโอ

1. วาง concept และวางโครงร่าง หรือ storyboard ของวิดีโอ
2. แบ่งหน้าที่การเก็บข้อมูล ถ่ายภาพ ถ่ายวิดีโอ ตามที่ได้วางแผนไว้ โดยใช้มือถือ และ iPad ในการบันทึก
3. รวบรวมรูปภาพ วิดีโอ นำมาเรียบเรียงและจัดทำสคริปต์การพากย์เสียงประกอบวิดีโอ โดยมีการสืบค้นข้อมูลเพิ่มเติมเพื่อความถูกต้องของข้อมูลมากยิ่งขึ้น
4. นำรูปภาพ และวิดีโอมาตัดต่อ โดยใช้แอปพลิเคชัน Capcut ในมือถือ และใช้โปรแกรม canva ซึ่งทำในคอมพิวเตอร์ร่วมด้วยในการใส่เสียงพากย์ และเสียงดนตรีประกอบเพื่อให้วิดีโอน่าสนใจมากยิ่งขึ้น
5. Exports วิดีโอ และส่งให้สมาชิกในกลุ่มตรวจสอบความถูกต้อง และความน่าสนใจของวิดีโอ
6. โปสต์วิดีโอลงใน YouTube, Facebook, Instagram และ Tik Tok และเปิดเป็นคลิปสาธารณะเพื่อให้เข้าถึงคนในหลายกลุ่มมากยิ่งขึ้น และรวมถึงแท็กถึงเพจ “เครื่องปั้นดินเผาบ้านยายไก่อ” ที่เป็นเพจของทางร้าน เพื่อช่วยแชร์และประชาสัมพันธ์ร้านอีกด้วย

ผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัย พบว่า

1. ผลการศึกษาชุมชนเครื่องปั้นดินเผา บ้านวังถั่ว ตำบลวังชัย อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น

1.1 ด้านสังคม

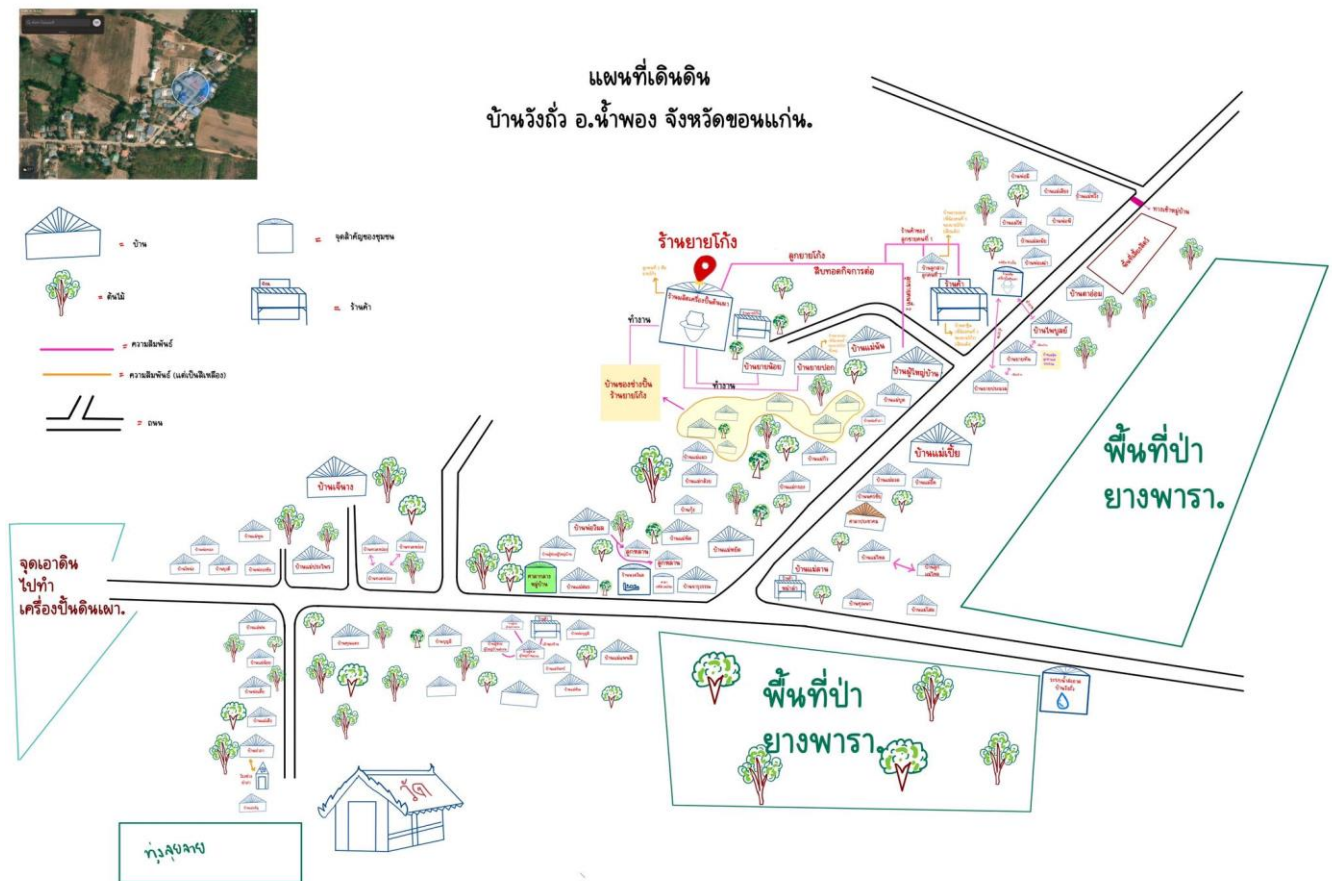
บ้านวังถั่ว เป็นชุมชนขนาดเล็ก และมีลักษณะเป็นชุมชนชนบท คนอยู่ด้วยกันเป็นกลุ่ม กลุ่มนึ่งคูกัน กลุ่มอาชีพ ซึ่งปัจจุบันชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป และทำการเกษตรกรรมตามฤดู เช่น ทำสวน ทำไร่และเลี้ยงสัตว์ ค่าขาย มีการทำเครื่องปั้นดินเผาเฉพาะในกลุ่มเครื่องปั้นดินเผา ซึ่งในอดีตในหมู่บ้านวังถั่ว จะมีการทำเครื่องปั้นดินเผาเป็นหลักทั้งหมู่บ้าน แต่ในปัจจุบันที่มีบริบทของสังคมเปลี่ยนไป ทำให้ชาวบ้านจำนวนมากหันมาประกอบอาชีพอย่างอื่น เช่น การเข้าไปทำงานในเมือง การไปทำกิจการหมอนวด หันมารับจ้างทั่วไป ทำไร่ทำสวน ฯลฯ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม คนในชุมชนส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุและเด็ก เนื่องจากคนหนุ่มสาวส่วนใหญ่ไปทำงานที่อื่น

วิถีชีวิตคนในชุมชนบ้านวังถั่วด้านสังคม โดยพื้นเพบรรพบุรุษส่วนใหญ่อพยพมาจากจังหวัดอื่น เช่น จังหวัดหนองคาย จังหวัดอุบลราชธานี จังหวัดนครราชสีมา เป็นต้น หรือเป็นการย้ายถิ่นฐานเข้ามาจากการแต่งงานแล้วมาใช้ชีวิตอยู่กับสามีหรือเข้ามาทำงาน แต่อย่างไรก็ตาม คนในชุมชนในปัจจุบันกล่าวได้ว่าเกิด และเติบโตมาในบ้านวังถั่ว และเครื่องปั้นดินเผาก็เป็นสิ่งที่เชื่อมโยงคนในหมู่บ้านเข้าด้วยกัน ในอดีตคนในชุมชนจะร่วมกันทำเครื่องปั้นดินเผา ถึงแม้ในปัจจุบันจะทำเพียงส่วนน้อย แต่ก็ยังคงความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน และไปนั่งเล่น พูดคุยเป็นกลุ่มกันอยู่ และทำงานร่วมกันในหมู่บ้าน ทำให้คนในชุมชนส่วนใหญ่รู้จักกันมาตั้งแต่เด็กและรักใคร่กันดังคนในครอบครัว

1.2 ด้านเศรษฐกิจ

คนในชุมชนส่วนใหญ่ทำอาชีพรับจ้างทั่วไป ค้าขาย และเกษตรกรรม อย่างไรก็ตามก็ยังมีกรรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมในชุมชน ไม่ว่าจะเป็น กลุ่มหมอนวด และกลุ่มเครื่องปั้นดินเผา ซึ่งเครื่องปั้นดินเผา นั้น ขึ้นชื่อว่าเป็นสินค้า OTOP หลักในชุมชน มีการค้าขายส่งออกไปยังจังหวัดต่างๆ ทั่วภาคอีสาน เช่น อุบลราชธานี เลย หนองบัวลำภู อุดรธานี เป็นต้น อีกทั้งยังมีการเข้ามาสนับสนุนของภาครัฐและภาคเอกชน จนทำให้บ้านวังถั่วกลายเป็นชุมชนท่องเที่ยววิถีชีวิต หมู่บ้านเครื่องปั้นดินเผา และกลายเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญเกี่ยวกับเครื่องปั้นดินเผา มีการเข้ามาของนักท่องเที่ยวหรือผู้ที่มีความสนใจในเครื่องปั้นดินเผา ส่งผลให้เศรษฐกิจในชุมชนบ้านวังถั่วกระเตื้องตัวขึ้นอีกด้วย

วิถีชีวิตคนในชุมชนบ้านวังถั่วด้านเศรษฐกิจ อาชีพส่วนใหญ่ของคนในชุมชนคือ การรับจ้างทั่วไป ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการทำแบบพออยู่พอกิน นอกจากการรับจ้าง ชาวบ้านส่วนใหญ่ก็ทำสวนทำไร่ เช่น การปลูกอ้อย ปลูกมันสำปะหลัง กล้วย พารา ทำนา เป็นต้น เลี้ยงสัตว์ เช่น วัว ไก่ เป็นต้น และมีกลุ่มอาชีพ ที่เป็นการรวมตัวกันของชาวบ้านเพื่อทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น กลุ่มหมอนวด และกลุ่มเครื่องปั้นดินเผา แต่อย่างไรก็ตาม ชาวบ้านบ้านวังถั่วส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ จึงไม่ได้ทำงานและใช้เงินที่ได้รับจากสวัสดิการผู้สูงอายุแทน

ภาพที่ 1 แผนที่เดินดินบ้านวังถั่ว

1.3 ด้านสิ่งแวดล้อม

ชุมชนบ้านวังถั่วมีความเป็นชนบท ล้อมรอบไปด้วยต้นไม้ ป่ายางพารา ป่าอ้อย และที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ของบ้านวังถั่ว คือ ทิศเหนือ ติดกับบ้านสร้างแข่ง ตำบลวังชัย อำเภอน้ำพอง ทิศตะวันออก ติดกับบ้านวังชัย หมู่ที่ 2 ตำบลวังชัย อำเภอน้ำพอง ทิศตะวันตกติดกับลำน้ำพอง ตำบลม่วงหวาน อำเภอน้ำพอง ทิศใต้ติดกับที่สาธารณะประโยชน์วัดโสภณจิ่งปึง

และบ้านหนองแขง หมู่ที่ 3 อำเภอน้ำพอง ซึ่งจะเห็นได้ว่าบ้านวังถั่วจะอยู่ใกล้กับลำน้ำพองซึ่งเป็นแหล่งดินเหนียวชั้นดีที่เหมาะสมแก่การนำมาทำเครื่องปั้นดินเผา ส่งผลให้ในอดีตชาวบ้านบ้านวังถั่วมีการทำเครื่องปั้นดินเผามาตั้งแต่รุ่นบรรพบุรุษ วิถีชีวิตคนในชุมชนบ้านวังถั่วด้านสิ่งแวดล้อม จากการสังเกต และสัมภาษณ์ชาวบ้านในเรื่องของสภาพภูมิประเทศ การตั้งถิ่นฐาน และสภาพทั่วไป ตลอดจนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ พบว่า บ้านวังถั่วนี้เป็นชุมชนแบบชนบท ซึ่งมากไปด้วยทรัพยากร น้ำ ต้นไม้ และอยู่ใกล้กับลำน้ำพอง มีดินเหนียวที่มากไปด้วยแร่ธาตุ ที่สามารถนำมาทำเป็นเครื่องปั้นดินเผาเนื้อดินธรรมดาได้ และมีเชื้อเพลิงที่สำคัญ เพราะล้อมรอบไปด้วยป่าไม้ นอกจากนี้การอยู่ใกล้กับแหล่งน้ำส่งผลให้ชาวบ้านสามารถทำการเกษตร และเลี้ยงสัตว์ได้

1.4 ด้านวัฒนธรรม และความเชื่อ

ในหมู่บ้านวังถั่วที่ขึ้นชื่อเรื่องของการทำเครื่องปั้นดินเผาอย่างยาวนานก็ยังคงมีความเชื่อภายในหมู่บ้านคือ ห้ามตีหม้อ ห้ามขุดดินหรือไปเอาดินใน 'วันพระ' เนื่องจากในอดีต ได้เกิดอุบัติเหตุดินถล่มทับคนที่ไปเอาดินอยู่ลำน้ำพองบ่อยครั้ง และมีคนตายเป็นจำนวนมาก ทำให้ชาวบ้านไม่ไปเอาดินและไม่ตีหม้อในวันพระเพื่อเป็นการให้เกียรติ และไว้อาลัยให้กับวิญญาณที่ล่วงลับไปแล้ว

วิถีชีวิตคนในชุมชนบ้านวังถั่วด้านวัฒนธรรม จากการสัมภาษณ์ ทางผู้จัดทำสรุปได้ว่า อดีตทางชุมชนได้ทำเครื่องปั้นดินเผาเป็นหลัก มีวัฒนธรรมด้านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้การทำเครื่องปั้นดินเผาของแต่ละครัวเรือน มีการทำเตาเผาเครื่องปั้นดินเผาไว้ใช้ด้วยกันกลางหมู่บ้าน แต่แล้วเมื่อเศรษฐกิจได้เปลี่ยนแปลงไป กิจกรรมทางวัฒนธรรมของคนในชุมชน ที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น จนเกิดเป็นเอกลักษณ์ และมีความสำคัญต่อสังคมประเพณีต่าง ๆ มีอิทธิพลมาจากสิ่งแวดล้อมภายนอกเข้าสู่สังคมมีการปฏิบัติหลากหลาย จึงได้มีการคงวัฒนธรรมของการทำเครื่องปั้นดินเผาแบบดั้งเดิม และผสมผสานกับแบบใหม่ให้ยังเห็นที่ร้านยายโง้ง

อาชีพที่ทางหมู่บ้านเริ่มทำกันมากขึ้น คือ อาชีพหมอนวด ซึ่งได้มีความเชื่อเกี่ยวกับการนวดของคุณน้ำฉันทพร ที่เป็นการนวดแก้ปวด ซึ่งได้แรกเริ่มจากการที่น้องสาวได้ป่วย และไม่สามารถเดินได้ จึงได้ฝัน เกี่ยวกับมีคนมาบอกวิธีนวดในความฝัน พอได้ตื่นขึ้นมา คุณน้ำก็ลองมานวดให้กับน้องสาว หลังจากนวดได้ ประมาณ 1 เดือน น้องสาวเริ่มเดินได้ และจากนั้นคุณน้ำฉันทพร ก็เริ่มทำการนวดจากความฝัน

2. ผลการศึกษาเครื่องปั้นดินเผาบ้านยายโง้ง และชีวประวัติยายโง้ง

2.1 เครื่องปั้นดินเผา

ร้านยายโง้ง ซึ่งเป็นอีกหนึ่งร้านที่ยังคงทำเครื่องปั้นดินเผาในชุมชนบ้านวังถั่ว และเป็นหนึ่งในจังหวัดขอนแก่นที่ยังคงอนุรักษ์วิธีการทำแบบโบราณ จนขึ้นชื่อว่าเป็นแหล่งเรียนรู้แห่งเครื่องปั้นดินเผาที่สำคัญของจังหวัดขอนแก่น การทำเครื่องปั้นดินเผา และการส่งออกไปยังจังหวัดต่างๆ ทว่าภาคีสานช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจในชุมชนได้เป็นอย่างดี อีกทั้งยังมีหน่วยงานทั้งภาครัฐ และเอกชนเข้ามาให้ทุนสนับสนุนอยู่เสมอ และมีรายการ สำนักข่าว รวมถึง influencer ชื่อดังหลายท่านเข้ามาช่วยประชาสัมพันธ์จนสามารถทำให้ชุมชนบ้านวังถั่วเป็นที่รู้จักมากขึ้น ซึ่งยายโง้ง ผู้เป็นเจ้าของกิจการนั้น เป็นคนขอนแก่นอยู่หมู่บ้านวังถั่วมาแต่กำเนิด ยายโง้งเล่าสมัยก่อน ตั้งแต่ยายโง้งเกิดมาก็เห็นหม้อดินเผาเลย สมัยเด็กบ้านทุกหลังในหมู่บ้านวังถั่วล้วนทำหัตถกรรมพื้นบ้านปั้นหม้อดินเผาทุกบ้าน จนมีคนเคยกล่าวไว้ว่า ใครปั้นหม้อดินไม่แสดงว่าไม่ใช่คนหมู่บ้านวังถั่ว ยายโง้งจบการศึกษาในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ก็ออกจากโรงเรียนมาปั้นหม้อดินเผาช่วยที่บ้าน จนถึงปัจจุบันราวๆ 50 ปี ยายโง้งเป็นรุ่น 3 ยายโง้งเล่าว่าคุณปู่คุณย่าคุณตาคุณยาย ก็ทำหัตถกรรมปั้นหม้อดินเผาเช่นกัน คาดว่าน่าจะทำมานานกว่า 100 ปี จวบจนถึงปัจจุบันในหมู่บ้านวังถั่ว เหลือบ้านที่ยังทำหม้อดินเผาเพียง 2 หลังเท่านั้นคือ บ้านของ

ท่าน อบต.เฉลิม และบ้านยายโง้งกำหนดความรู้/แสวงหาความรู้ (ภายใน/ภายนอก) ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง (ขวนติกร นามอามาตย์, 2561.)

2.2 ชีวิตวัยวัยโย้ง

ข้อมูลทั่วไป ชื่อ นางศรี อันโทสง ชื่อเล่น โง้ง อายุ 61 ปี เกิดวันที่ 3 พฤษภาคม 2504สมาชิกในครอบครัว 5 คนโดยประมาณ ยายโง้ง พ่อทองสุข ลูกชาย 2 ลูกสาว 1 ประกอบอาชีพ หัตถกรรมพื้นบ้านและเจ้าของกิจการเครื่องปั้นดินเผาบ้านยายโง้ง มีการศึกษา จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จากโรงเรียนบ้านสร้างแข่งวังถั่ว อาศัยอยู่บ้านเลขที่ 4 หมู่ 5 บ้านวังถั่ว ต.วังชัย อ.น้ำพอง จ.ขอนแก่น อายุประสบการณ์ทำเครื่องปั้นดินเผา 51 ปี

2.2.1 ช่วงแห่งการเริ่มต้น (พ.ศ.2509-2520)

ชีวิตวัยเด็ก ชีวิตในวัยเด็กของยายโง้ง ตอนที่ยังไม่ได้เข้าโรงเรียน ตนเองจะมาเล่นดินกับแม่เป็นประจำ แม่จะชอบบอกว่า “เหยียบดินให้หน่อย” หลังจากนั้นมาก็ทำเป็นประจำทุกวัน พออายุ 7 ปี ก็เข้าโรงเรียน ศึกษาอยู่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 กิจวัตรประจำวันคือ ตื่นเข้ามาหุงข้าว อาบน้ำ ล้างหน้า แปรงฟัน แต่งตัว กินข้าวเช้า ก่อนไปโรงเรียนก็จะเหยียบดินให้แม่และหลังกลับจากเลิกโรงเรียนก็จะมาเหยียบดินให้แม่เช่นเคย ตาเชื่อดินให้แม่ แล้วก็ใช้เท้าเหยียบดินย้ำๆ โดยใช้ชีวิตอยู่แบบนี้ ไม่ได้เข้าเมืองหรือไปเห็นในเมืองว่าเป็นอย่างไร ไม่เคยเห็นเมืองขอนแก่นเพราะระยะทางไกลจากบ้านมาก

ชีวิตหลังเรียนจบ หลังจากที่ยายโง้งจบจากชั้นป.4 ยายโง้งจึงได้เริ่มปั้นเครื่องปั้นดินเผาอย่างจริงจัง คนที่คอยสอนการปั้นคือพ่อและแม่ของยายโง้ง ยายโง้งเติบโตรวมถึงเรียนจบที่นี่ เมื่อยายโง้งสามารถปั้นเองได้แล้ว พ่อกับแม่จึงวางมือ และให้ยายมาสานต่อ สมัยตอนเป็นสาวยายโง้งใช้ชีวิตโอรานในการปั้น คือการตีหม้อ และเผาขาย ขณะที่ยายโง้งอายุ 15-16 ปี ยายโง้งขายแบบการยกใส่เกวียนโดนขายร่วมกับผู้พ่อ เมื่อยายโง้งแต่งงานมีสามีก็จึงใช้สามล้อในการตระเวนขาย ยายโง้งขายสินค้าใบละ 10 บาท แต่ปัจจุบันขาย 70-80 บาท ยายโง้งมีพี่น้อง 5 คน คนแรกคือยายปอก คนที่สองคือยายโง้ง ยายมีเปิดร้านค้าขายของ มียายออฟ และตาถิ่นแต่เสียชีวิตทั้งคู่ ปัจจุบันเหลือเพียงยายปอกกับยายโง้ง ยายปอกมีลูกชายคนเดียว พ่อของยายโง้งชื่อสุข ทองดี แม่ของยายโง้งชื่อน้อย ทองดี นอกจากยายโง้งจะเป็นเจ้าของร้านเครื่องปั้นดินเผาแล้ว ยายโง้งยังเป็นประธานสนับสนุนคนพิการ ได้เงินมาสร้างที่พักอาศัยให้เหล่าคนงานผู้พิการอีกด้วย

2.2.2 จุดเปลี่ยนของชีวิต (พ.ศ.2521-2560)

ชีวิตช่วงพบคุณพ่อทองสุข (สามี) ยายโง้งได้พบกับพ่อทองสุข เมื่ออายุ 17 ปี ในตอนนั้นยายโง้งก็ได้อ่านมาทำธุรกิจเครื่องปั้นดินเผาแบบเต็มตัวแทนพ่อแม่ โดยทางพ่อทองสุขพื้นเพเป็นคนบุรีรัมย์แต่ได้ย้ายมาตั้งถิ่นฐานที่เขื่อนอุบลรัตน์ จังหวัดขอนแก่น ตามพ่อและแม่ของพ่อทองสุขเพื่อประกอบอาชีพหาปลา ทางฝ่ายพ่อของพ่อทองสุขมีพ่อเสี่ยว (มิตรสหายหรือเพื่อนของพ่อ) อยู่ที่บ้านวังถั่ว ในช่วงเดือนหงายไม่ได้ทำการหาปลาจึงได้มาเยี่ยมญาติที่วังถั่วและได้พบกับยายโง้ง ได้คบหาดูใจกันเป็นเวลา 1 ปี และแต่งงานกันในปีต่อมา ยายโง้งแต่งงานในวัย 18 ปี ส่วนทางพ่อทองสุขเมื่อแต่งงานแล้วก็ย้ายเข้ามาอยู่ในครอบครัวของยายโง้งและเริ่มช่วยงานธุรกิจเครื่องปั้นดินเผาของยายโง้ง ซึ่งก็ได้ช่วยแบ่งเบาภาระได้หลายอย่าง ทั้งควบคุมคนงาน ช่วยหาลูกค้าทำได้มีเงินจุกจุกมากขึ้น แต่หน้าที่ที่ต้องทำเป็นหลักคือ หักหน้าคุมเตาเผาหม้อซึ่งพ่อทองสุขทำหน้าที่นี้มาตลอดจนถึงปัจจุบัน นับเป็นเวลามากกว่า 40 ปีแล้ว เป็นการใช้ชีวิตที่เรียบง่าย ดูแลซึ่งกันและกัน และมีความเข้าใจกันเรื่อยมา มีลูกคนด้วยกัน 3 คน ลูกชายคนแรกตอนอายุ 19 ปี ปัจจุบันแต่งงานแล้ว และเปิดร้านขายของชำในหมู่บ้าน มีลูกคนที่ 2 คือลูกชาย ตอนอายุ 25 ปี ปัจจุบันแต่งงานแล้ว และรับราชการเป็นผู้ใหญ่บ้านหมู่

5 บ้านวังถั่ว และมีลูกคนที่ 3 คือลูกสาว เมื่ออายุ 26 ปี ปัจจุบันมีแต่งงานแล้ว และเปิดร้านขายอาหาร และเครื่องดื่มในหมู่บ้านวังถั่ว ลูกทั้ง 3 คนแม้จะต่างมีครอบครัวแต่ยังคงเข้าไปช่วยงานเครื่องปั้นดินเผาขายไถ่อยู่เสมอ

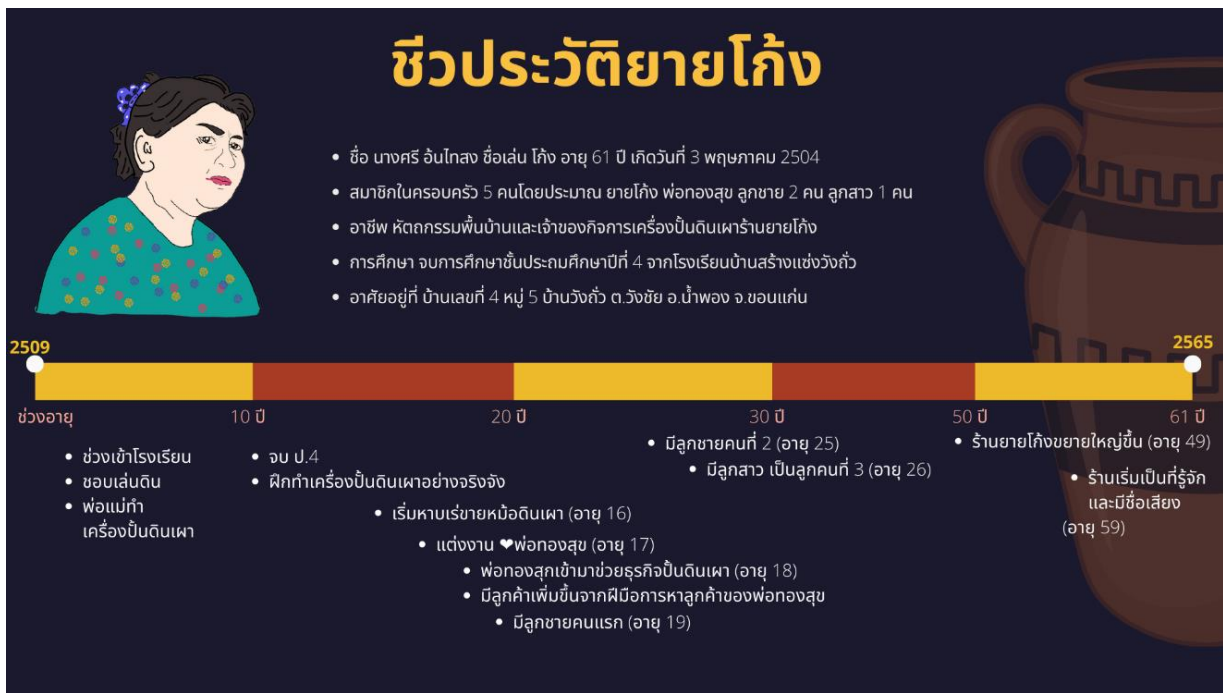
การก่อตั้งร้านขายไถ่ ก่อนไม่ได้มีหน้าร้านมาตั้งแต่แรก ยังเป็นการทำเล็กๆ น้อยๆ ภายในครอบครัวของตนเอง ยังใช้วิธีการหาบ การลากเกวียนไปขายโดยจะเป็นคุณพ่อของยายที่จะเป็นคนนำไปขายในช่วงแรกๆ นั้น แม่ของยายกับยายจะเป็นคนปั้นอยู่ที่บ้าน แต่เมื่อคุณยายไถ่อายุประมาณ 15 ปี ก็เริ่มที่จะเป็นคนนำเครื่องปั้นดินเผา ลากเกวียนไปขายเอง นำไปขายที่ละ 5-10 ใบ ตามหมู่บ้านต่างๆ ที่อยู่ใกล้เคียงกันไม่สามารถที่จะไปได้ไกลมาก เช่น บ้านเสี้ยว บ้านโคกกลาง ไปขายไกลที่สุดก็ไม่เกินบ้านหนองหวา และคุณยายไถ่ใช้วิธีนั้นในการขายมาเรื่อยๆ ยังไม่มีหน้าร้านที่เป็นทางการของตัวเอง ยังใช้เพียงแค่วิวบ้านของตนเองอยู่ พอหลายปีต่อมาเริ่มขยายกิจการมาทำเป็นร้านที่ใหญ่ขึ้นเมื่อประมาณปี พ.ศ.2553 หรือเมื่อ 12 ปีที่ผ่านมาตัวเอง คือร้านปัจจุบันที่มีอยู่ตอนนี้ มีการรับสมัครพนักงานเข้ามาช่วยทำงานเพิ่มมากขึ้น การขายของร้านก็มีช่องทางอื่นเข้ามาช่วยประชาสัมพันธ์หลากหลายช่องทางให้ผู้คนได้เห็นถึงสินค้าได้ง่าย เช่น ช่อง YouTube เพจ Facebook ร้านขายไถ่เครื่องปั้นดินเผา การประชาสัมพันธ์บนอินเทอร์เน็ตแบบนี้ทำให้ลูกค้าเห็นได้ง่าย จึงมีคนติดต่อเข้ามาขอซื้อเครื่องปั้นดินเผาเพิ่มมากขึ้น และร้านขายไถ่เครื่องปั้นดินเผามีการจดทะเบียนในท้องถิ่น โดยลงทะเบียนที่องค์การบริหารส่วนตำบลอีกด้วย

ช่วงที่ทำให้ร้านขายดี และเป็นที่ยู่อัจฉริยะ เป็นช่วงที่มีโทรศัพท์สมาร์ทโฟนเข้ามา มีหน่วยงานเข้ามาแนะนำ ให้สร้างเพจบนโลกออนไลน์ และเข้ามาทำวิจัย ทำให้มีคนที่รู้จักเครื่องปั้นดินเผาบ้านขายไถ่ในโลกออนไลน์ ผ่านทาง YouTube เพจ Facebook และเมื่อ 3-4 ปีก่อนยายไถ่ขายดีมาก ๆ เพราะมีคนลาวเข้ามาซื้อ รวมถึงกระแสการปลูกต้นบอนสี ทำให้กระถางต้นไม้ร้านขายไถ่ขายดีเป็นอย่างมาก ทำให้มีการสั่งออนไลน์ และมีการส่งออกที่เยอะขึ้น และทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้น เพราะว่ามีคนรู้จักมากมายไม่ว่าจะเป็นลูกค้าที่เคยซื้ออยู่แล้ว และลูกค้าใหม่ ๆ ที่รู้จักในออนไลน์ ปัจจุบันยายไถ่ได้ส่งออกสินค้าทุกจังหวัดทั่วภาคอีสาน

2.2.3 ปัจจุบัน (พ.ศ.2565)

ตอนนี้ยายไถ่ได้เปิดร้านเครื่องปั้นดินเผา มีทั้งแบบขายส่ง และขายปลีก มีทั้งลวดลายที่เป็นของร้าน ออกแบบ และลูกค้าสามารถสั่งทำเองได้ ปัจจุบันมีการส่งออกไปทั่วภาคอีสาน ไม่ว่าจะเป็น หนองบัวลำภู หนองคาย เลย ศรีสะเกษ ฯลฯ ร้านขายไถ่มีลูกน้องทั้งหมด 15 คนรวมทุกแผนก ช่างไม้ ช่างขีด ช่างนวด ช่างชุด ช่างถู ช่างตีแบบโบราณ 2 คน ช่างเผา ช่างอบ ที่มีสามี คือ พ่อทองสุขเป็นผู้ควบคุมดูแลในส่วนนี้ และต่อไปในอนาคตยายไถ่มีประสงค์ที่จะส่งต่อให้คนในครอบครัวเป็นผู้ดูแลสานต่อในกิจการต่อไป เพื่อทำเป็นธุรกิจ และเป็นอาชีพหาเลี้ยงครอบครัว พร้อมพัฒนาอาชีพช่างปั้นเครื่องปั้นดินเผาให้อนุรักษ์ความเป็นแบบดั้งเดิมผสมกับสมัยใหม่ต่อไป

กล่าวได้ว่า ยายไถ่ที่มีความสัมพันธ์กับเครื่องปั้นดินเผาตั้งแต่เด็ก และใช้ชีวิตคลุกคลีอยู่มาโดยตลอด จนถึงช่วงเวลาเรียนจบที่ได้มาทำเครื่องปั้นดินเผาอย่างจริงจัง และได้พัฒนาฝีมืออยู่เรื่อยมา จนถึงขั้นสามารถนำมาขายตามหมู่บ้านต่างๆ เพื่อหารายได้ สร้างอาชีพ เนื่องด้วยในอดีต อุปกรณ์การค้าขายการเคลื่อนย้ายหม้อดินเผาไม่ได้มีความสะดวกดังเช่นในปัจจุบัน แต่ยายไถ่ไม่ได้ยอมแพ้ และสู้ชีวิตเรื่อยมา และความเพียรพยายามไม่เคยทรยศยายไถ่ จนทำให้ยายไถ่สามารถมีทุนในการสร้างตัว ขยายธุรกิจมาเรื่อยๆ อีกทั้งยังได้มาเจอสามีดีๆ ที่สามารถช่วยกันทำธุรกิจ และพัฒนาเติมโตมาดังที่เห็นในปัจจุบัน ซึ่งยายไถ่ได้กล่าวไว้ว่า “ทุกวันนี้แม่ก็ยังคงอยากพัฒนาร้านต่อไป แม่จะรักษาการทำเครื่องปั้นดินเผาแบบดั้งเดิมไว้ ไม่ทิ้งมันไปไหน และแม่จะส่งต่อรุ่นต่อๆ ไปเรื่อยๆ” ซึ่งให้เห็นถึงความมุ่งมั่นและความรักในเครื่องปั้นดินเผาของยายไถ่ได้เป็นอย่างดี

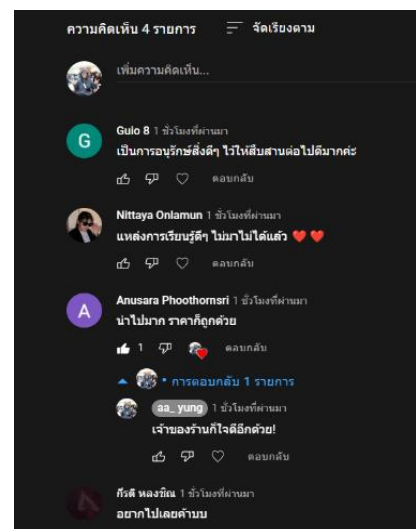
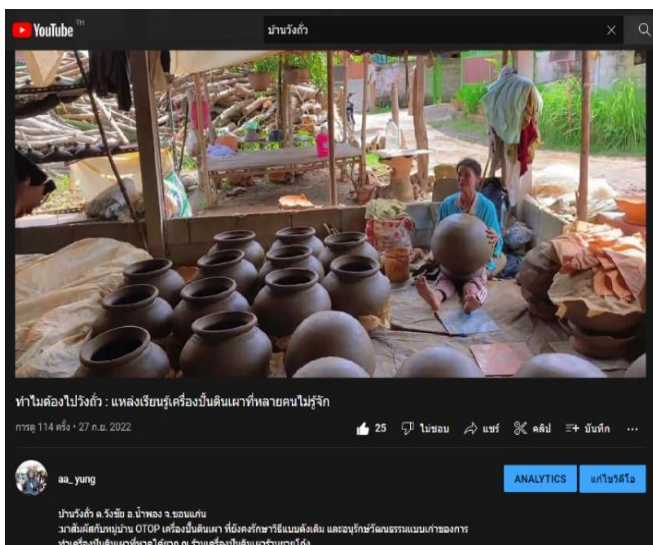
ภาพที่ 2 ไทม์ไลน์ชีวประวัติยายโก้ง

3. ผลการพัฒนาสื่อประชาสัมพันธ์ร้านเครื่องปั้นดินเผา บ้านวังแก้ว ตำบลวังชัย อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น

การพัฒนาสื่อประชาสัมพันธ์ผ่านทางสื่อออนไลน์ เป็นวิธีการประชาสัมพันธ์ที่สามารถทำให้ผู้คนเข้าถึงได้ง่าย ทางคณะผู้จัดทำได้เลือกใช้แพลตฟอร์ม ดังนี้

3.1 YouTube

โดย YouTube เป็นแพลตฟอร์มขนาดใหญ่ที่แลกเปลี่ยนภาพ และวิดีโอในการประชาสัมพันธ์สู่สาธารณะ ทำให้ผู้คนสามารถเข้าถึงได้ง่าย ทางคณะผู้จัดทำจึงได้อัปโหลดคลิปวิดีโอที่จัดทำลงในช่อง YouTube ชื่อ aa_yung ในวันที่ 27 กันยายน 2565

ภาพที่ 3 การประชาสัมพันธ์คลิปวิดีโอร้านยายโก้งโดยใช้แพลตฟอร์ม YouTube

3.2 Facebook

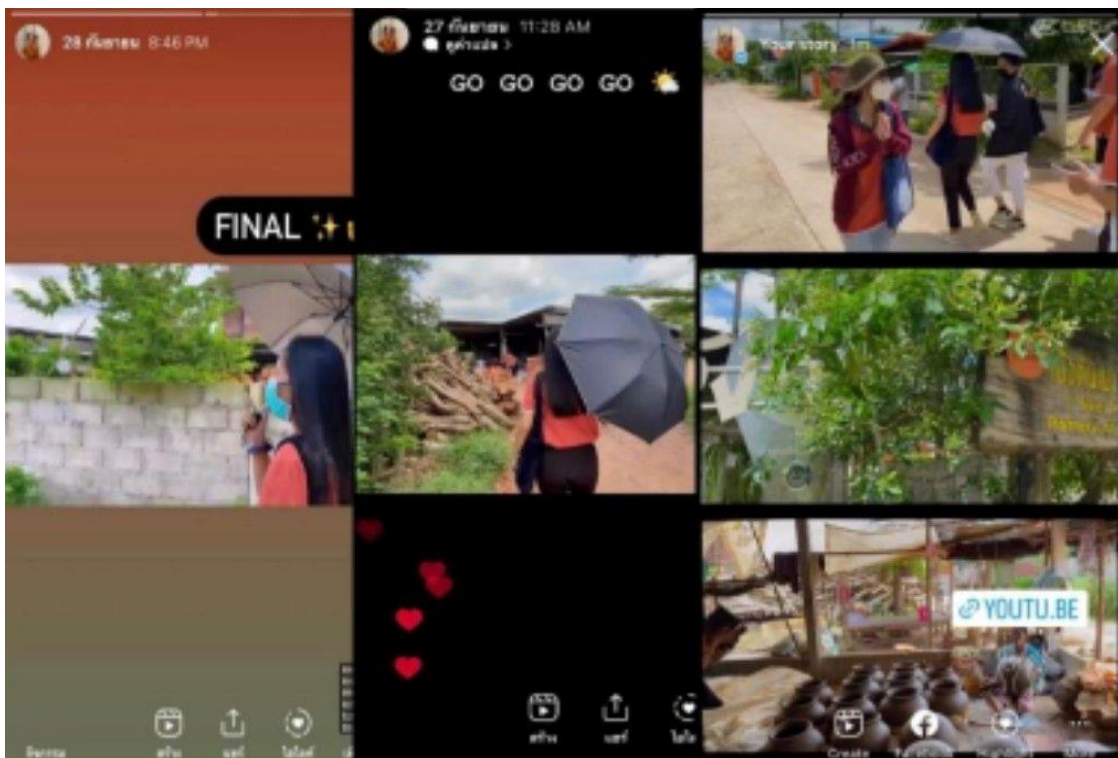
โดย Facebook เป็นแอปพลิเคชันที่มีผู้ใช้งานจำนวนมาก และง่ายต่อการเข้าถึงกลุ่มคนในหลายๆ กลุ่มได้อย่างง่ายดาย ทางคณะผู้จัดทำจึงได้มีการอัปโหลดคลิปวิดีโอลงใน Facebook ของคณะผู้จัดทำชื่อ อี๊ฮะ' หยั่ง เมื่อวันที่ 27 กันยายน 2565

ภาพที่ 4 ภาพการประชาสัมพันธ์คลิปใน Facebook

3.3 Instagram

โดยการลงประชาสัมพันธ์คลิปใน Story Instagram เป็นเวลาสั้นๆ เป็นคลิปตัวอย่างที่เข้าใจได้ง่าย และใช้เพื่อดึงดูดความสนใจให้ผู้คนที่พบเห็นเข้ามาชมคลิปเต็มที่ใช้ในการประชาสัมพันธ์ ลงเมื่อวันที่ 25 กันยายน 2565

ภาพที่ 5 ภาพการประชาสัมพันธ์คลิปใน Instagram

3.4 TikTok

โดยในปัจจุบัน TikTok ถือเป็นที่นิยมในทุกกลุ่มช่วงวัยผู้คนสามารถเข้าถึงได้ง่าย คณะผู้จัดทำจึงได้มีการลงคลิปวิดีโอประชาสัมพันธ์ลงในนี้ด้วย เมื่อวันที่ 27 กันยายน 2565

ภาพที่ 6 ภาพการประชาสัมพันธ์คลิปใน TikTok

ภาพที่ 7 ภาพการประชาสัมพันธ์คลิปใน TikTok

จากการลงประชาสัมพันธ์ในแพลตฟอร์มบนอินเทอร์เน็ตถือเป็นการช่วยนำเสนอข้อมูลองค์กร และเข้าถึงกลุ่มลูกค้าใหม่จำนวนมากในเวลาอันสั้น ในขอบเขตที่ขยายกว้างมากขึ้น และคลิปที่อัปโหลดไปจะยังคงอยู่ในแพลตฟอร์มนั้นๆ ตลอดไป ทำให้ผู้คนสามารถมาเข้าชมได้ตลอด จึงถือว่าการช่วยนำเสนอข้อมูลของร้านเครื่องปั้นดินเผาร้านยายไก่อังได้ในระยะยาวด้วยเช่นกัน

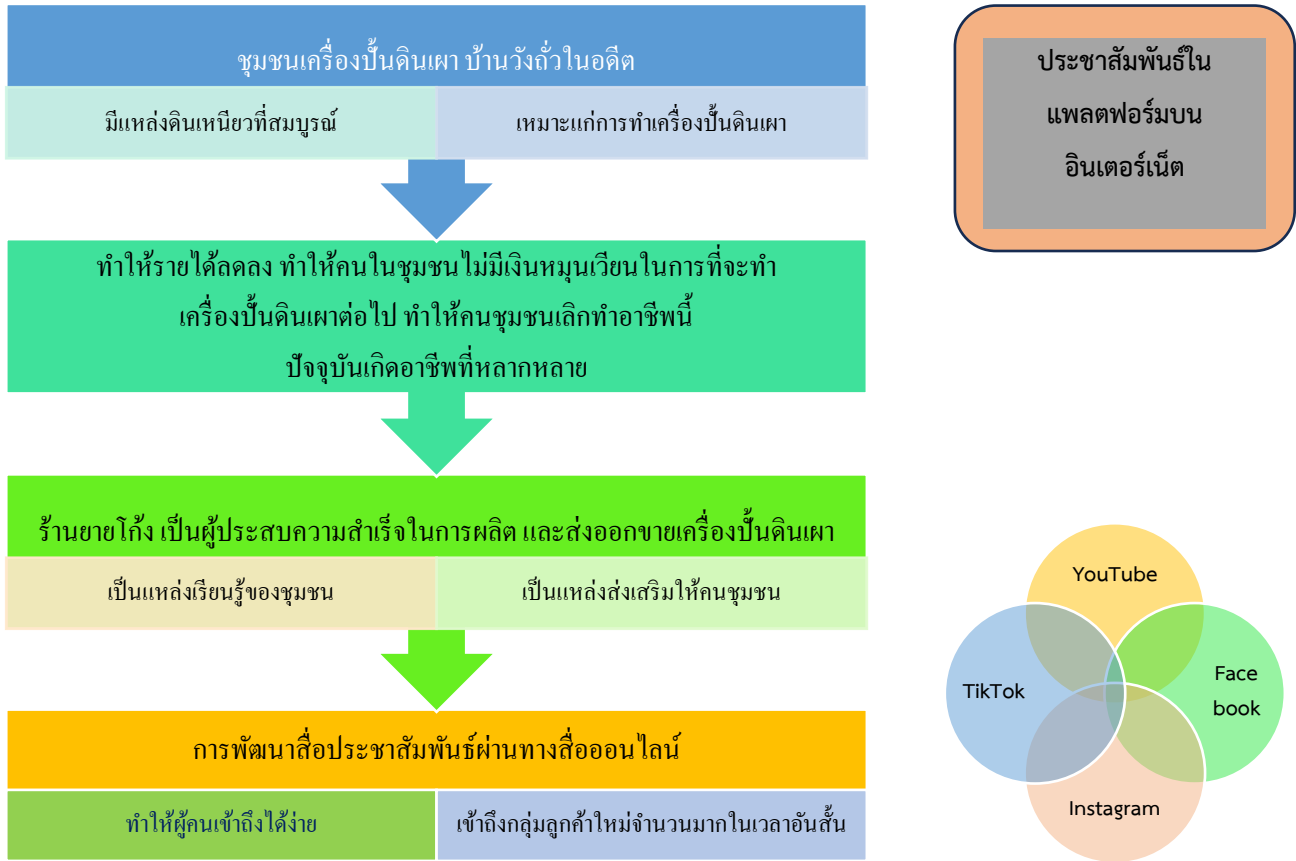
อภิปรายผล

ชุมชนบ้านวังถั่วนั้นเป็นชุมชนที่มีลักษณะเป็นชนบท และชาวบ้านส่วนใหญ่ก็อพยพมาจากแหล่งอื่น ซึ่งคนส่วนใหญ่นั้นมีฝีมือในการทำเครื่องปั้นดินเผา เนื่องจากบ้านวังถั่ว อยู่ใกล้กับลำน้ำพองที่มีทั้งน้ำ และดินที่อุดมสมบูรณ์ สามารถนำมาทำเป็นเครื่องปั้นดินเผาได้เป็นอย่างดี ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ กิตติสันต์ ศรีรักษา (2553) ที่กล่าวไว้ว่า การตั้งถิ่นฐานส่วนใหญ่จะมีปัจจัยหลักคือแหล่งน้ำ ทั้งนี้ก็เพื่อการเพาะปลูกเป็นสำคัญต่อมาเมื่อนุชยี่ใช้ประสบการณ์จากการใช้ชีวิตอยู่กับการเพาะปลูก และอยู่กับการเรียนรู้และเข้าใจในการใช้ดินโดยนำเอาดินเหนียวมาปั้นเป็นรูปร่างตามที่ต้องการ และผ่านกระบวนการเผาเพื่อให้ยิ่งแข็งแกร่งขึ้นจนพัฒนาเป็นภาชนะเครื่องปั้นดินเผา และยังสอดคล้องกับ สุภาพร อรรถโกมล (2556) กล่าวว่า ประวัติความเป็นมาและบริบททางกายภาพ สังคม ภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับงานหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาไฟต่ำพบว่า ชุมชนบ้านวังถั่วเป็นกลุ่มชนที่อพยพมาจากจังหวัดศรีสะเกษและนครราชสีมา เมื่อประมาณปี 2473 ซึ่งเป็นกลุ่มชนที่มี

ภูมิปัญญาความรู้ทางการผลิต เครื่องปั้นดินเผาไฟต่ำ เมื่อพบว่าพื้นที่บ้านวังแก้วมีแหล่งดินที่เหมาะสมกับการผลิต เครื่องปั้นดินเผา จึงได้ตั้งบ้านเรือนและประกอบเป็นอาชีพผลิตเครื่องปั้นดินเผาไฟต่ำมีกระบวนการผลิตไม่ซับซ้อน รูปแบบ เรียบง่าย เน้นตอบสนองการใช้งานเป็นหลัก แต่ในปัจจุบันที่บริบทของสังคมเปลี่ยนไป การเจริญเติบโตขึ้นของอุตสาหกรรม ส่งผลให้คนในหมู่บ้านออกไปทำงานในเมือง เนื่องจากคาดว่าการทำงานเพียงเครื่องปั้นดินเผาไม่อาจพอเลี้ยงชีพตลอดไปได้ เนื่องจากต้องมีทั้งต้นทุน การจ้างพนักงาน พื้นที่ เวลา อีกทั้งเครื่องปั้นดินเผายังมีราคาถูกแต่กลับมีกลวิธีทำที่ไม่ง่าย แต่ชาวบ้านบางคนก็หันมาประกอบอาชีพอย่างอื่นในหมู่บ้านแทน ไม่ว่าจะเป็นการรับจ้างทั่วไป ค้าขาย การทำเกษตรกรรม และหมอนวด เป็นต้น นอกจากนี้ ชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ หลายคนจึงไม่สามารถทำงานได้ จะอยู่บ้านเลี้ยงหลาน และดำรงชีวิตด้วยรายได้จากสวัสดิการเบี้ยผู้สูงอายุนั่นเอง

อย่างไรก็ตาม ในบ้านวังแก้วก็ยังมีกลุ่มทำเครื่องปั้นดินเผาที่ยังไม่ละทิ้งเอกลักษณ์ของชุมชน และยังทำสืบต่อกัน มาจนถึงปัจจุบัน คือร้านยายโง้ง ที่มุ่งมั่นอนุรักษ์การทำเครื่องปั้นดินเผาต่อไป และตั้งใจจะขยายกิจการไปเรื่อยๆ ส่งผลให้ ในปัจจุบันร้านยายโง้งนั้นเติบโตขึ้นมากจนเป็นแหล่งส่งออกเครื่องปั้นดินเผาที่ใหญ่ในภาคอีสาน รวมทั้งเป็นแหล่งการเรียนรู้เครื่องปั้นดินเผาที่สำคัญ ส่งผลให้หน่วยงานภาครัฐ และเอกชนได้ลงมาให้ทุนสนับสนุนอยู่ตลอด ส่งผลให้เศรษฐกิจใน บ้านวังแก้วนั้นกระเตื้องขึ้น ซึ่งให้เห็นได้ว่าการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนให้ความสำคัญต่อการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้แก่คนใน ชุมชนท้องถิ่น จึงเป็นการพัฒนาที่เน้นกระบวนการมากกว่ารูปแบบ และต้องการความต่อเนื่องในการปฏิบัติรวมทั้งให้ ความสำคัญต่อการพัฒนาที่เริ่มจากฐานทรัพยากรในท้องถิ่น (ทุนในชุมชน) ตลอดจนการมีส่วนร่วมของพหุภาคี ได้แก่ ภาครัฐ ภาคธุรกิจ องค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการ สื่อมวลชน ฯลฯ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาชุมชนท้องถิ่นอย่างบูรณาการ ซึ่งเป็น รากฐานที่สำคัญของการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับ พรณภัส หารคำ (2561) กล่าวว่า เครื่องปั้นดินเผา สมัยก่อนของชุมชนบ้านวังแก้ว ส่วนมากจะเป็นการปั้นหม้อ ซึ่งมีลักษณะปากอ้อม เพราะนิยมนำไปเป็นภาชนะใส่น้ำปากหม้อ จะมีขนาดพอเหมาะที่จะใช้ขันตักน้ำจากในหม้อได้ นอกจากนี้ยังนิยมนำหม้อเป็นภาชนะใส่ข้าวสารอีกด้วย การทำ เครื่องปั้นดินเผาสมัยก่อนไม่พิถีพิถันมากนักรูปทรงและ ลวดลายไม่ค่อยสะอาด เพราะเครื่องปั้นดินเผาสมัยก่อนมุ่งนำไปใช้ ประโยชน์ใน ชีวิตประจำวันละอาคัยความคงทนถาวรเป็นหลัก ลักษณะเครื่องปั้นดินเผาในปัจจุบัน ได้เปลี่ยนไปค่อนข้างมาก นอกจากคำนึงถึงประโยชน์ใช้สอยแล้วต้องคำนึงถึงขนาด ที่มีความเหมาะสม มีความสวยงาม ประณีต เครื่องปั้นดินเผาใน ปัจจุบันต้องใช้ความ พิถีพิถันในการผลิต และรูปทรงก็ต้องมีความหลากหลายมากขึ้น มีการสลักลวดลาย เข้าไป นอกจากนี้ ผู้ผลิตจำเป็นต้องมีการค้นคิดวิธีการและประดิษฐ์ผลิตภัณฑ์ที่แปลก ใหม่ออกมาเรื่อยๆ เพื่อตอบสนองความต้องการของ ผู้บริโภค

องค์ความรู้ใหม่

ภาพที่ 7 องค์ความรู้ใหม่

สรุปผลการวิจัย

ชุมชนบ้านวังถั่วเป็นชุมชนที่มีแหล่งดินเหนียวที่สมบูรณ์ เหมาะแก่การทำเครื่องปั้นดินเผา ทำให้ในอดีตคนในหมู่บ้านบ้านวังถั่วได้ทำอาชีพผลิตเครื่องปั้นดินเผาทั้งหมู่บ้าน จนเกิดพิษทางเศรษฐกิจ ทำให้รายได้ลดลง ทำให้คนในชุมชนไม่มีเงินหมุนเวียนในการที่จะทำเครื่องปั้นดินเผาต่อไป ทำให้คนชุมชนเลิกทำอาชีพนี้ ส่งผลให้ปัจจุบันเกิดอาชีพที่หลากหลาย ส่วนใหญ่ยังเป็นการหารายได้จากอาชีพรับจ้างทั่วไป และอาชีพที่เกิดขึ้นใหม่ในชุมชนที่ได้รับความนิยมอย่างมากคืออาชีพหมอนวด และด้วยคนในชุมชนมีความหลากหลาย เนื่องด้วยการย้ายถิ่นฐานมาจากจังหวัดอื่น ทำให้คนส่วนใหญ่ในชุมชนทำเครื่องปั้นดินเผาไม่เป็น หรือไม่ถนัดในทางด้านนี้ ทำให้ไม่ได้ทำอาชีพนี้ต่อในแต่ละครัวเรือน

ร้านยายโง้งถือเป็นการอนุรักษ์คงไว้ในการทำเครื่องปั้นดินเผาเป็นอาชีพหลักในการหาเลี้ยงครอบครัว สืบทอดกันมารุ่นต่อรุ่นตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ร้านยายโง้งถือเป็นผู้ประสบความสำเร็จในการผลิต และส่งออกขายเครื่องปั้นดินเผา ทั้งยังยึดถือรูปแบบ และวิธีการผลิตภาชนะเครื่องปั้นดินเผาแบบเดิมที่เป็นเนื้อดินที่ยังไม่เคลือบ และใช้การขึ้นรูปด้วยมือ การใช้เตาเผาแบบเตาดิน แต่ก็มีกรมผสมผสานนำเทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการผลิตเพื่อช่วยอำนวยความสะดวก และผลิตได้จำนวนที่มากขึ้น และร้านยายโง้งยังเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนในการทำเครื่องปั้นดินเผา และเป็นแหล่งส่งเสริมให้คนชุมชนมีรายได้จากการ ทำให้ชุมชนเป็นชุมชน OTOP มีคนเข้ามาศึกษาดูงาน ทำให้ชุมชนมีรายได้ในส่วนของ ร้านอาหาร ร้านขายของ ซึ่งส่งผลให้ชุมชนเป็นที่รู้จักมากยิ่งขึ้น

ดังนั้นร้านยายโก้ง เป็นแหล่งผลิตเครื่องปั้นดินเผาที่หลงเหลืออยู่ที่สำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัดขอนแก่น และเปิดเป็นแหล่งการเรียนรู้ให้ผู้คนเข้ามาฝึกอาชีพ เพื่อสืบทอดศิลปะการปั้นดินเผา แต่ก็มีคนเข้าไปฝึกน้อยมาก ทำให้ภูมิปัญญาเก่าแก่ของหมู่บ้านค่อยๆ ถูกลืมเลือนไป

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 จากผลการศึกษาพบว่า ชุมชนบ้านวังถั่ว จังหวัดขอนแก่น ยังขาดการพัฒนาในด้านการดูแลแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน เมื่อมีผู้เข้าไปศึกษาดูงาน ทำให้ไม่มีแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับวิถีชุมชน ทำให้ผู้ไปศึกษาดูงานอาจได้ข้อมูลกับทางชุมชนไม่เพียงพอ ดังนั้นจึงขอเสนอให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อาทิ องค์การบริหารส่วนตำบลวังชัย เข้ามาแก้ปัญหาในเรื่องของความร่วมมือชุมชน ในเรื่องการอำนวยความสะดวกด้านความรู้ชุมชน โดยการกำหนดงบประมาณการสร้างแหล่งเรียนรู้ของชุมชน ให้มีข้อมูลชุมชนที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็น ข้อมูลครัวเรือน แผนที่เดินดินชุมชน เศรษฐกิจชุมชน เป็นต้น

1.2 จากผลการศึกษาพบว่า ร้านเครื่องปั้นดินเผายายโก้ง ยังขาดสถานที่ต้อนรับนักท่องเที่ยว ผู้ศึกษาดูงาน หรือแม้กระทั่งผู้ที่ไปซื้อเครื่องปั้นดินเผา ซึ่งสาเหตุเกิดจากการที่สถานที่ไม่พร้อมต้อนรับ เนื่องด้วยไม่มีหน้าร้านที่ชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นการขาย หรือการทำเครื่องปั้นดินเผา ล้วนแต่ทำในสถานที่เดียวกัน ทำให้ทุกอย่างรวมอยู่ในที่เดียว ถึงแม้จะมีศูนย์การเรียนรู้เครื่องปั้นดินเผาดอกดินคาเฟ่ ก็เป็นเพียงแค่สถานที่เก็บเครื่องปั้นดินเผาที่เป็นลวดลายที่ทันสมัย แต่ไม่ได้มีสิ่งที่เป็นจุดขายของสถานที่ และเป็นที่ยอมรับสำหรับคนที่ไปท่องเที่ยว หรือติดต่อซื้อขาย ดังนั้นจึงขอเสนอให้ร้านยายโก้งแยกสัดส่วนสถานที่ให้ชัดเจน ว่าโซนไหนทำอะไร และปรับปรุงศูนย์การเรียนรู้เครื่องปั้นดินเผาดอกดินคาเฟ่ ให้เป็นสถานที่ที่สามารถเป็นจุดขาย และปรับตกแต่งให้เป็นสถานที่ที่สามารถเช็คอินได้ เพื่อให้นักท่องเที่ยว หรือคณะศึกษาดูงาน ได้พึงพอใจและประชาสัมพันธ์ร้านให้มีรายได้มากยิ่งขึ้น

1.3 จากผลการศึกษาพบว่า ชุมชนบ้านวังถั่ว จังหวัดขอนแก่น ถึงแม้จะเป็นชุมชน OTOP แต่ไม่ได้มีการประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวเข้ามาขนาดนั้น ดังนั้นจึงขอเสนอให้ภาครัฐได้มีการเข้ามามีส่วนร่วมในการประชาสัมพันธ์มากยิ่งขึ้น เช่น การสร้างแลนด์มาร์กที่เป็นเอกลักษณ์ให้แก่ชุมชน เช่น สร้างรูปปั้นหม้อปั้นดินเผาขนาดใหญ่ไว้ทางเข้าหน้าหมู่บ้าน เพื่อให้เป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยว และผู้สนใจที่จะศึกษาเครื่องปั้นดินเผา ให้เป็นจุดสนใจในการเข้าชมอีกด้วย

เอกสารอ้างอิง

- กิตติสันต์ ศรีรักษา. (2553). บ้านวังถั่ว : ภูมิปัญญาที่กำลังจะสูญหาย. *วารสารศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น*, 2(1), 163-179.
- จิตติมา จันพรม. (2558). เครื่องปั้นดินเผา 'บ้านวังถั่ว' ศิลปะอนุรักษ์-สร้างอาชีพ. สืบค้นเมื่อวันที่ 23 ธันวาคม 2565. จาก <https://www.komchadluek.net/kom-lifestyle/207693>.
- ชวลิต การรื่นศรี. (2542). *การส่งเสริมและพัฒนาการประกอบอาชีพเครื่องปั้นดินเผา*. (บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยขอนแก่น).
- พรนภัส หารคำ. (2561). ภาวะการเปลี่ยนแปลง: เครื่องปั้นดินเผาบ้านวังถั่ว จ.ขอนแก่น สู่การสร้างสรรคงานทัศนศิลป์. *วารสารศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น*, 10(1), 133-161.

สุภาพร อรรถโกมล. (2556). การสร้างสรรค์หัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาไฟต่ำบ้านวังถั่วด้วยการผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เหมาะสมกับอุปสงค์ของตลาดปัจจุบัน. (ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี).

A Study of Construction in Theravada Buddhism

Prakhrupariyatpanyarat (Sophan Dhanappañño/Settha)^{1*}

¹ Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khon Kaen Campus, Thailand

* Corresponding author. E-mail: sopha.d@outlook.com

ABSTRACT

The objectives of this research article were (1) to study the construction in Theravada Buddhism; and (2) to compare the construction in Theravada Buddhism to Sangha's construction in the present time. This was a documentary research by means of collecting data from Tipitaka, Buddhist academic paper and related researches with the descriptive analysis. The result of the study found that the construction in Theravada Buddhism was to construct the allowed buildings such as the Buddha image hall, a single porch house, a story house and a roofless house, and disallowed houses such as the construction of buildings in a place where Sangha did not identify. Development of construction of the temple and buildings in the Buddha's age came from the villagers' faith. Generally, the temples had different names such as Aram, Awad and Vihara. The temple was the Sangha's residence, the villagers' shelter and the center of Buddhist propagation, given by a lay person or many lay people. In the present time, the temple was also used to help people and develop education. Moreover, it was found that the style of construction had the continuous development from the past to the present. However, some areas, the constructors made very big buildings. They did not think that religious buildings were suitable for their community or not.

Keywords: Construction, Theravada Buddhism, Temple

การศึกษางานนworกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท

พระครูปริยัติปัญญารัตน์ (โสภรณ ธนปญโญ/เศรษฐา)^{1*}

¹ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ประเทศไทย

* Corresponding author. E-mail: sophan.d@outlook.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ (1) เพื่อศึกษางานนworกรรมในพระพุทธศาสนา และ (2) เพื่อเปรียบเทียบงานนworกรรมในสมัยพุทธกาลกับงานนworกรรมของสงฆ์ไทยในสมัยปัจจุบัน เป็นการศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร โดยการศึกษาระดับปริญญาเอกสารวิชาการทางพระพุทธศาสนา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ ผลการศึกษาพบว่า งานนworกรรมในทางพุทธศาสนา เป็นงานที่เกี่ยวกับการก่อสร้าง เสนาสนะ ซึ่งมีทั้งทรงอนุญาต เช่น วิหาร เรือนมุงแถบเดียว เรือนชั้น เรือนโล้น และถ้ำ เป็นต้นและไม่ทรงอนุญาต เช่น การสร้างเสนาสนะ มีพื้นที่อันสงฆ์มิได้แสดงที่ไว้ก่อน เป็นต้น พัฒนาการของงานนworกรรมที่เกี่ยวกับการสร้างวัดและเสนาสนะในสมัยพุทธกาล เกิดจากความเลื่อมใสศรัทธาของชาวบ้านและวัดมีชื่อเรียกต่างกันไป เช่น อารามบ้าง อาวาสบ้าง วิหารบ้าง วัดใช้เป็นที่อยู่อาศัยของพระสงฆ์ เป็นที่สงเคราะห์ อนุเคราะห์แก่ชาวบ้าน และเป็นศูนย์กลางเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยจุดเด่นมีคฤหบดีเป็นเจ้าภาพ ถวายเพียงผู้เดียว หรือมีการชักชวนผู้อื่นร่วมสร้างด้วย ปัจจุบันวัดยังใช้เป็นสถานที่สงเคราะห์ อนุเคราะห์ และสถานศึกษา นอกจากนี้แล้วยังพบอีกว่า รูปแบบการสร้างเสนาสนะมีการพัฒนาเรื่อยๆ มา ตามยุคสมัยจนถึงปัจจุบันโดยบางแห่งมีการสร้างใหญ่โตเกินความจำเป็น ไม่คำนึงบริบททางสังคมและประโยชน์ของการใช้สอยอย่างคุ้มค่า

คำสำคัญ: นworกรรม, พระพุทธศาสนาเถรวาท, วัด

© 2023 JSDP: Journal of Spatial Development and Policy

บทนำ

การเผยแผ่พระพุทธศาสนามีการกระทำได้หลายรูปแบบ เช่น การปฏิบัติตนให้มีปฏิปทาน่าเลื่อมใส การสนทนา การแนะนำ การตอบปัญหาข้อข้องใจ และการแสดงธรรม เป็นต้น โดยที่พระพุทธเจ้าประธานหลักในการเผยแผ่ให้พระสาวก ยึดถือเป็นหลักปฏิบัติในการแสดงธรรม คือให้มีเนื้อหาคือเนื่องกันไปตามลำดับ ชี้แจงแสดงเหตุผลให้เข้าใจชัดเจนในแต่ละประเด็น แสดงธรรมเพราะอาศัยความเอ็นดูต่อสรรพสัตว์ มุ่งจะให้ประโยชน์แก่ผู้ฟัง แสดงธรรมโดยไม่เห็นแก่อามิสสินจ้าง และไม่แสดงธรรมกระทบตนและผู้อื่น (อง.ปญจก. (ไทย) 22/159/263) การเผยแผ่พระพุทธศาสนา นอกจากการแสดงธรรมแล้ว ก็ยังมีงานรูปแบบอื่นๆ อีกที่ยังความเลื่อมใสให้เกิด เช่น งานนworกรรม การก่อสร้างหรือที่เรียกว่า การสาธารณูปการในปัจจุบันและงานด้านสาธารณูปการ คือการดูแลนworกรรม การก่อสร้างเสนาสนะที่อยู่อาศัยและ การใช้คนวัดให้ทำงาน (วิ.จ. (ไทย) 7/294 /89-150) ในปัจจุบันพระภิกษุสงฆ์หลายรูปได้ปรับเปลี่ยนทัศนคติ ความเชื่อและค่านิยมของชาวบ้านในด้านสังคมและวัฒนธรรม ได้แก่การอบรมสั่งสอนแนะนำชาวบ้าน ว่าการทำความสะอาดอาคารบ้านเรือน หรือสถานที่ในชุมชน รวมทั้งไม่ทิ้งขยะมูลฝอยลงในแม่น้ำลำคลองก็ถือเป็นการทำบุญอีกอย่างหนึ่ง (สมคิด เฟิงอุดม, 2535)

การสาธารณูปการในพระพุทธศาสนาก็มีหลักฐานเกี่ยวกับเรื่องการส่งเสริมการสาธารณูปการไว้ว่า พระพุทธศาสนาส่งเสริมพระภิกษุให้เข้าไปมีบทบาทในสังคม และยกย่องการกระทำที่เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขต่อสาธารณชน ดังเรื่องในอังกูร

เปตวัตถุ (ขุ.เปต. (ไทย) 26/257-294/209-215) มีเรื่องเล่าว่า มฆมาณพได้นำผู้คนที่ทำการพัฒนาท้องถิ่นด้วยการทำ ความสะอาดสถานที่ต่างๆ สร้างถนนหนทาง สร้างศาลาที่พักสำหรับคนเดินทาง ขุดบ่อน้ำกินน้ำใช้ สร้างสะพาน และสิ่งอันเป็นสาธารณประโยชน์อื่นๆ เป็นจำนวนมาก การกระทำดังกล่าวถือว่าเป็นบุญกุศลมาก เมื่อเขาลี้ชีวิตลง บุญกุศลนั้นได้อำนวย ให้มฆมาณพและคณะได้ไปเสวยสุขในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

งานนวัตกรรมการศึกษาทางพระพุทธศาสนา เป็นงานที่เกี่ยวกับการก่อสร้าง เสนาสนะ ซึ่งมีทั้งทรงอนุญาต เช่น วิหาร เรือนมุง แถบเดี่ยว เรือนชั้น เรือนโล้น และถ้ำ เป็นต้นและไม่ทรงอนุญาต เช่น การสร้างเสนาสนะ มีพื้นที่อันสงฆ์มิได้แสดงที่ให้ก่อน เป็นต้น การสร้างวัดและเสนาสนะในสมัยพุทธกาล เกิดจากความเลื่อมใสศรัทธาของชาวบ้านและวัดมีชื่อเรียกต่างกันไป เช่น อารามบ้าง อวาสบ้าง วิหารบ้าง วัดใช้เป็นที่อยู่อาศัยของพระสงฆ์ เป็นที่สงเคราะห์ อนุเคราะห์แก่ชาวบ้าน และเป็น ศูนย์กลางเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยจุดเด่นมีคฤหบดีเป็นเจ้าภาพ ถวายเพียงผู้เดียว หรือมีการชักชวนผู้อื่นร่วมสร้างด้วย ปัจจุบันวัดยังใช้เป็นสถานที่สงเคราะห์ อนุเคราะห์ และสถานศึกษา นอกจากนี้แล้วยังพบอีกว่า รูปแบบการสร้างเสนาสนะมี การพัฒนาเรื่อยๆ มา ตามยุคสมัยจนถึงปัจจุบันโดยไม่ผิดไปจากพระธรรมวินัย (พระมหาเถร วิมลโม (ชนิดพจน์), 2556)

ดังนั้นในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยต้องการศึกษางานนวัตกรรมการศึกษาทางพระพุทธศาสนาเถรวาทซึ่งสามารถเป็นแรงบันดาลใจและชัก จูงให้ประชาชนเกิดศรัทธาปสาทะความเชื่อและความเลื่อมใส ประพฤติปฏิบัติตามหลักศาสนทางพระพุทธศาสนา เพื่อ ความตั้งมั่นแห่งพระพุทธศาสนาสืบต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษางานนวัตกรรมการศึกษาทางพระพุทธศาสนา
2. เพื่อเปรียบเทียบงานนวัตกรรมการศึกษาในสมัยพุทธกาลกับงานนวัตกรรมการศึกษาของสงฆ์ไทยในสมัยปัจจุบัน

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาทางเอกสาร (Documentary Research) โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. การเก็บรวบรวมข้อมูล

1.1 ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (First Sources) ได้แก่พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2539

1.2 ศึกษาค้นคว้ารวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่ วรรณคดี ฎีกา อนุฎีกา ปรกณวิเสส อัตโนมตี ตำรา งานวิจัย วิทยานิพนธ์ บทความ และเอกสารจากหนังสือต่าง ๆ รวมไปถึงเว็บไซต์ ที่เกี่ยวข้องกับ เรื่องนี้

1.3 จัดกระทำข้อมูลที่ศึกษาและรวบรวมจากเอกสารชั้นปฐมภูมิและทุติยภูมิเพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย

2. การวิเคราะห์ข้อมูล

นำข้อมูลจากแหล่งทั้งชั้นปฐมภูมิและชั้นทุติยภูมิข้างต้นมาวิเคราะห์ แล้วนำเสนอในรูปการพรรณนาเชิงวิเคราะห์ ประกอบกับทรรศนะแนวความคิดเห็นของผู้วิจัย แล้วสรุปผลของการศึกษาวิจัยและนำเสนอข้อมูลที่ได้มาแก่หน่วยงานที่ เกี่ยวข้องต่อไป

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาค้นคว้า พบว่า

1. งานนวัตกรรมการบูรณะพระพุทธรูป

งานนวัตกรรมการบูรณะพระพุทธรูป นวัตกรรม หมายถึง งานสาธารณูปการ คืองานที่เกี่ยวกับการก่อสร้าง การบูรณะ ปฏิสังขรณ์ การดูแลจัดการวัดเรื่องเสนาสนะและถาวรวัตถุต่างๆ ภายในวัด รวมถึงการทำให้วัดสะอาดร่มรื่นเป็นต้น เรียกรวมว่า งานนวัตกรรมการบูรณะพระพุทธรูป นวัตกรรม แปลว่า การทำให้ใหม่ คือการก่อสร้าง โดยปกติเป็นงานของชาวบ้าน พระสงฆ์มีหน้าที่อำนวยความสะดวกหรือควบคุมดูแลให้งานเป็นไปด้วยความเรียบร้อย

เสนาสนะ หมายถึง ที่นอนและที่นั่ง หรือที่สำหรับพักผ่อนเป็นส่วนตัวและที่สำหรับปฏิบัติศาสนกิจเป็นส่วนรวมของพระภิกษุสามเณรในพระพุทธศาสนา มี 2 อย่าง คือเสนาสนะตามธรรมชาติ ได้แก่ โคนไม้ ภูเขา ซอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าชฎ ที่แจ้ง ลอมฟางเป็นการใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด กล่าวคือ เป็นที่สำหรับปฏิบัติธรรมและเผยแผ่ศาสนาธรรมของพระสงฆ์ผู้ออกจากเรือนบวชอุทิศตัวต่อพรหมจรรย์และเสนาสนะที่สร้างขึ้น ได้แก่ กุฏิ วิหาร เรือนชั้นเดียว เรือนสองชั้น เรือนโล้น เรือนว่าง ปราสาท โดยเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนทั่วไป มีส่วนร่วมในสร้างเสนาสนะถวายแก่พระสงฆ์ผู้ปฏิบัติศาสนกิจ ทั้งเกี่ยวเนื่องในการช่วยเหลือสังคม ตลอดจนถึงการพัฒนามนุษย์ด้านต่างๆ ตามพระธรรมวินัยจัดวิธีการทำบุญกุศลหรือเป็นบุญกิริยาวัตถุ เช่น ทานมัย สีสมัย และภาวนามัย เป็นต้น

เสนาสนะที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงประสงค์ให้ภิกษุศึกษาคัดเลือกเสนาสนะที่สัปปายะหรือเหมาะสมแก่จริตของตน เช่น ไม้ใหญ่เกินไป ไม้ไกลเกินไป ไม้ใกล้เกินไปจากหมู่บ้าน สำหรับฝึกฝนอบรมในการพัฒนาภายในใจ มีปัจจัย 4 พร้อมมูลเพื่ออำนวยความสะดวกให้การทำหน้าที่ของตนสมบูรณ์หรือการทำประโยชน์แก่ตนและประโยชน์ต่อสังคมควบคู่ไปด้วยกันตามความสมัครใจ ซึ่งไม่เป็นการประพฤติก้าวร้าวคือปล่อยให้หลงไปทางใดทางหนึ่งซึ่งเรียกว่า กามตัณหา คือความทะยานอยากในรูป-เสียง-กลิ่น-รส-สัมผัส-และธรรมารมณ์ 1 กามตัณหา ความทะยานอยากมีในรูปแบบต่างๆ 1 วิภวตัณหา คือไม่ยอมให้มีอยากเป็นในสิ่งอะไรทั้งปวง 1 ทากแต่ทรงแนะนำวิธีการปฏิบัติในชีวิตสมณะอย่างเหมาะสม พร้อมทั้งไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม การวางท่าทีพิจารณาต่อเสนาสนะนั้นๆ อย่างรอบคอบ ขณะเดียวกันก็ไม่ให้ทั้งการอนุเคราะห์แก่โลกหรือเป็นแบบอย่างต่อการพัฒนาตนโดยไม่เห็นแก่ความลำบากเพื่อสันติสุข สันติภาพในโลกด้วยความรู้แจ้งอย่างแท้จริง

ประโยชน์ของงานนวัตกรรมการบูรณะพระพุทธรูป คือ งานที่ทำสำเร็จแล้วใช้เป็นสถานที่บำเพ็ญบุญกุศลต่างๆ หรือให้เป็นสถานที่ประชุม ทำกิจของสงฆ์ หรือใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ ซึ่งในที่นี้ได้ยกขึ้นไว้อธิบายคือ 1) ประโยชน์ในด้านบำเพ็ญบุญกุศลวัตถุ 2) ประโยชน์ในด้านการทำงานบำรุงพระพุทธรูป 3) ประโยชน์ในด้านอนุรักษศิลปวัฒนธรรม 4) ประโยชน์ในด้านการศึกษาธรรม 5) ประโยชน์ในด้านการศึกษาธรรมของพระสงฆ์ เรื่องงานสาธารณูปการหรือนวัตกรรมซ่อมบำรุงนั้น เป็นความจำเป็นสำหรับศาสนาที่ต้องมีที่พักอาศัยเป็นแบบอย่างเป็นวัฒนธรรม เป็นประเพณีของชุมชน มองสะท้อนย้อนไปสู่พุทธกาลว่า การก่อสร้างสาธารณูปการทางการก่อสร้าง แปลงบ้านสร้างเมืองนั้น ก็เพิ่งมาเกิดขึ้นเมื่อคราวที่มี พระบรมพุทธานุญาตให้พระสงฆ์อาศัยอยู่ในกุฏิที่มีทากถาวร การที่จะเริ่มงานสาธารณูปการ จึงเกิดจุดเริ่มแรกที่กรุงราชคฤห์ ด้วยการถวายวัดเวฬุวันเป็นแห่งแรก

2. การเปรียบเทียบงานนวัตกรรมการบูรณะพระพุทธรูปกับงานนวัตกรรมการบูรณะของสงฆ์ไทยในสมัยปัจจุบัน

งานนวัตกรรมการบูรณะพระพุทธรูป นวัตกรรม หมายถึง งานสาธารณูปการ คืองานที่เกี่ยวกับการก่อสร้าง การบูรณะ ปฏิสังขรณ์ การดูแลจัดการวัดเรื่องเสนาสนะและถาวรวัตถุต่างๆ ภายในวัด รวมถึงการทำให้วัดสะอาดร่มรื่น การทำให้ใหม่ คือการก่อสร้าง โดยปกติเป็นงานของ พระสงฆ์มีหน้าที่อำนวยความสะดวกหรือควบคุมดูแลให้งานเป็นไปด้วยความเรียบร้อย เช่นสมัย

พุทธกาลที่ พระเจ้าพิมพิสาร ผู้ได้ถวายศาสนสถานแห่งแรกในพระพุทธศาสนา ได้แก่ สวนเวฬุวัน ดำริว่า สถานที่สร้างศาสนสถาน พึงเป็นสถานที่ที่ไม่ไกลนักสะดวกด้วยการคมนาคม ไม่ไกลนักไม่มีเสียงอึกทึก ที่ควรที่ประชาชนผู้ต้องประสงค์จะเข้าไปเฝ้าได้ กลางวันไม่มีผู้คนพลุกพล่านกลางคืนเงียบสงบ เสียงไม่กึกก้อง ปราศจากกลิ่นไอของคน ปราศจากลมแต่คนที่เดินเข้าออก ควรเป็นที่ประกอบกิจของผู้ต้องการที่สงบหลักเรือนอยู่ ควรเป็นที่หลักเรือนอยู่ตามสมณวิสัย ปราศจากสัมผัสจากเหล็บบุ้ง ลม แดด สัตว์เลื้อยคลาน มีกัลยาณมิตรปัจจัย 4 ไม่ขัดสน ซึ่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงอานิสงส์ของการสร้างวิหารถวายสงฆ์ แก่ราชคหเศรษฐี ผู้ได้แต่งงานกับน้องสาวอนาถบิณฑิกเศรษฐีว่า วิหารย่อมป้องกันหนาว ร้อน สัตว์ร้าย สัตว์เลื้อยคลาน ยุง ฝนในสิริรุกตุ ลมแรง แดดอันแรงกล้า เพื่อให้สงฆ์หลักเรือนอยู่เพื่อความสุข เพื่อให้ภิกษุเพ่งพินิจ เพื่อให้ภิกษุเห็นแจ้ง เป็นทานอันเลิศ เพราะเหตุนี้แล คนผู้ฉลาด เมื่อเล็งเห็นประโยชน์ตน พึงสร้างวิหารอันรื่นรมย์ให้ภิกษุทั้งหลาย ผู้พหุสูตร อยู่ในวิหารนี้ พึงมีใจเลื่อมใสถวายข้าว น้ำ ผ้า และเสนาสนะอันเหมาะสมแก่พหุสูตรผู้ชื่อตรงเพราะพหุสูตรทั้งหลายย่อมแสดงธรรมอันเป็นเครื่องบรรเทาสรรพทุกข์ ผู้รู้ทั่วถึงพระธรรมแล้วจะเป็นผู้ไม่มีอาสวะ ปรีนิพพานในโลกนี้

งานนวัตกรรมการก่อสร้างเสนาสนะต่างๆ ในสมัยพุทธกาลตามที่ปรากฏในคัมภีร์นั้นระกอบด้วย คันธกุฎีหรือห้องสำหรับพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่อบวลด้วยกลิ่นหอม กุฎีชั้นเดียว กุฎีสองชั้น หังสวัฏฏิกะ หรือศาลายาว ที่พักกลางวัน ที่พักกลางคืน วิหาร เรือนมุงแถบเดียว ปราสาทเรือนโถง หรือปราสาทที่มีดาดฟ้าไม่มีหลังคา อาราม ชุ่มประตุ ศาลาหอนัน กับปิยกุฎี หรือห้องเก็บของ วัจจกุฎีหรือห้องน้ำ ที่เดินจงกรม โรงจงกรม บ่อน้ำ ศาลาบ่อน้ำ เรือนไฟ หรือห้องให้ความร้อนสำหรับลดน้ำหนัก ศาลาเรือนไฟ สระโบกขรณี หรือสระบัว มณฑป หรือเรือนมียอดที่มีรูปสี่เหลี่ยมอันเป็นอาวาสที่อยู่รวม ถ้าที่ตกแต่งภายใน กำแพงล้อมศาสนสถานของตกแต่ง เช่น เตียง ตั่ง พุก หมอน หม้อโลหะ อ่างโลหะ กระจ่างโลหะ กระจะโลหะ มีดขวาน ผึ่ง จอบ เถาวัลย์ ไม้ไผ่ กล้วยปล้อง กล้วยมุงกระต่าย กล้วยสามัญ ดิน เครื่องไม้ เครื่องดิน

จากการที่กล่าวถึงงานนวัตกรรมการในสมัยพุทธกาลที่ผ่านมา วัดในประเทศไทยมีอยู่เกือบทุกตำบล มีจำนวนกว่า 43,810 วัด ล้วนเกิดจากความศรัทธาของพุทธศาสนิกชน ซึ่งประกอบด้วยถาวรวัตถุดังนี้ กุฎีชั้นเดียวกุฎีสองชั้น หังสวัฏฏิกะ หรือศาลายาว ที่พักกลางวัน ที่พักกลางคืน วิหาร พระปรารค์พระเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุและพระอรหันตธาตุ ต้นพระศรีมหาโพธิ์ ฐานชุกชี หรือแท่นพระพุทธรูป พระพุทธรูป พระอรหันตรูป มณฑปพระพุทธรูป พระพุทธรูปจำลอง ซ่อฟ้าใบระกา เรือนมุงแถบเดียว ปราสาท เรือนโถง หรือปราสาทที่มีดาดฟ้าไม่มีหลังคา อาราม ศาลาอเนกประสงค์ ศาลาการเปรียญ โรงเรียนพระปริยัติธรรม โรงเรียนสามัญศึกษา พิพิธภัณฑสถาน หอสมุด หอกระจายข้าว หอระฆัง หอกลอง ศาลาบำเพ็ญกุศลศพ โกดังเก็บ ศพ เมรุเผาศพ ลูกนิมิตสีมา ชุ่มพัทธสีมา ชุ่มประตุ ศาลาหอนัน กับปิยกุฎี หรือห้องเก็บของคิลาน ศาลา สุขศาลา วัจจกุฎี หรือห้องน้ำ ที่เดินจงกรม โรงจงกรม กำแพงอุโบสถ หรือกำแพงแก้ว บ่อน้ำ ศาลาบ่อน้ำ สระโบกขรณี หรือสระบัว มณฑป หรือเรือนมียอดที่มีรูปสี่เหลี่ยมอันเป็นอาวาสที่อยู่รวม ถ้าที่ตกแต่งภายใน กำแพงล้อมวัด ที่ดิน ถนน สะพาน อุปกรณ์ก่อสร้างต่างๆ เช่น รถไถ รถตัก รถขุด เครื่องไม้ เครื่องปูนซีเมนต์ อิฐ เหล็ก หินอ่อน กระจะเบื่อง สังกะสี สีทา เครื่องมือช่าง รวมถึงเงินค่าก่อสร้างถาวรวัตถุ โดยนิยมใช้ด้ายสายสิญจน์โยงมาแล้วคลี่ม้วนด้วยสายสิญจน์ไปให้ผู้ร่วมพิธี ได้ถือไว้ก่อนจะกล่าวคำถวาย

ปัจจุบันนวัตกรรมการเป็นหน้าที่พระภิกษุผู้เป็นเจ้าของอาวาส รับผิดชอบรับบริจาคทรัพย์จากผู้มีจิตศรัทธา มีการจัดงานวัดตามโอกาสต่างๆ เช่น วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันมาฆบูชา เข้าพรรษา ออกพรรษา งานฝังลูกนิมิต ถวายผ้ากฐิน ถวายผ้าป่า ตักบาตรเทโว การฉลองศาลาใหม่ งานสงกรานต์ งานตรุษจีน งานประจำปี โดยมุ่งเน้นให้อาวาสของตนมีการพัฒนาให้ดูใหญ่โตมากกว่าการใช้งานจริง จะเห็นความแตกต่างจากงานนวัตกรรมการในสมัยปัจจุบันจึงพัฒนาการจากในยุคสมัยพุทธกาลที่มุ่งหวังเพียงให้พระภิกษุในเพียงอาศัยเพื่อบรรลุนิพพาน ซึ่งเป็นเสนาสนะตามธรรมชาติ

เช่น ถ้ำ หรือป่าเขา เป็นต้น ซึ่งแตกต่างจากงานนวัตรกรรมของพระสงฆ์ในสมัยปัจจุบัน ซึ่งเป็นงานนวัตรกรรมการก่อสร้าง บูรณปฏิสังขรณ์วัดนี้เป็นสิ่งที่อยู่คู่กับเจ้าอาวาสวัดในทุกยุคทุกสมัย เจ้าอาวาสวัดจักต้องเป็นผู้ที่ชาญฉลาดในการวางแผนการก่อสร้าง ต้องรู้จักใช้คนให้เป็น จัดสรรงบประมาณให้พอเหมาะพอดี วัดจะดูสวยงามน่าอยู่ก็ขึ้นอยู่กับ การวางแผนการก่อสร้างของเจ้าอาวาส ที่ความสำคัญของงานสาธารณูปการเป็นอย่างมาก เห็นว่าการก่อสร้างซ่อมแซมภูมิสถาปัตย์ภายในวัด เป็นงานที่อยู่ในอันดับแรกที่ต้องทำ การจัดซื้อวัสดุก่อสร้างเพื่อจะวางแผนและประเมินราคาค่าก่อสร้างได้โดยจะไม่ถูกช่างผู้รับเหมาเขาหลอกเอาได้ เมื่อท่านได้ศึกษาจนมีความรู้พอสมควรแล้ว ท่านจึงได้ลงมือก่อสร้างโดยควบคุมการก่อสร้างเองทั้งหมด ซึ่งจุดเริ่มต้นของการก่อสร้างถาวรวัตถุภายในวัดนั้น

เมื่อพระสงฆ์มีความรู้ ความสามารถ ได้เข้ามามีบทบาทในการช่วยพัฒนาสังคม ทำหน้าที่ในการพัฒนาตน พัฒนางค์กร ในรูปแบบที่หลากหลาย เมื่อมีการศึกษาถึงชีวประวัติของพระสงฆ์ที่ทำหน้าที่ในการพัฒนาสังคม ย่อมเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่คณะสงฆ์ เป็นการเชิดชูเกียรติประวัติให้แก่พระสงฆ์เหล่านั้น เนื่องจากบางครั้งผลงานที่พระสงฆ์ได้ทำ ไม่ได้นำมาศึกษาวิจัยกันอย่างจริงจังถึงกระบวนการที่พระสงฆ์เหล่านั้นทำหน้าที่เผยแผ่อยู่ จึงทำให้ไม่ทราบว่า มีเหตุปัจจัยใดที่ทำให้การทำงานของพระสงฆ์เหล่านั้นสัมฤทธิ์ผล เมื่อมีการเข้าไปศึกษาอย่างเป็นระบบ ก็จะเป็นประโยชน์ทางด้านวิชาการ ในการที่จะเข้าไปทราบ และดำเนินตาม หรือแก้ไขปรับปรุงให้ถูกต้อง

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา นอกจากการแสดงธรรมแล้ว ก็ยังมีงานรูปแบบอื่นๆ อีกที่ยังความเลื่อมใสให้เกิด เช่น งานนวัตรกรรม การก่อสร้างหรือที่เรียกว่าการสาธารณูปการในปัจจุบัน และงานด้านสาธารณูปการ คือการดูแลนวัตรกรรม การก่อสร้างเสนาสนะที่อยู่อาศัยและ การใช้คนวัดให้ทำงานการสาธารณูปการ ในพระพุทธศาสนาก็มีหลักฐานเกี่ยวกับเรื่องการส่งเสริมการสาธารณูปการไว้ว่า พระพุทธศาสนาส่งเสริมพระภิกษุให้เข้าไปมีบทบาทในสังคม และยกย่องการกระทำที่เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขต่อสาธารณชน เช่น การพัฒนาท้องถิ่นด้วยการทำความสะอาดสถานที่ต่างๆ สร้างถนนหนทาง สร้างศาลาที่พักสำหรับคนเดินทาง ขุดบ่อน้ำกินน้ำใช้ สร้างสะพาน และสิ่งอันเป็นสาธารณประโยชน์อื่นๆ เป็นจำนวนมาก การกระทำดังกล่าวถือว่าเป็นบุญกุศลมาก เมื่อเขาสิ้นชีวิตลง บุญกุศลนั้นได้อำนวยให้หมดมาณพและคณะได้ไปเสวยสุขในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

ดังนั้น จากการเปรียบเทียบงานนวัตรกรรมในสมัยพุทธกาลกับงานนวัตรกรรมของสงฆ์ไทยในสมัยปัจจุบัน สรุปได้ว่างานนวัตรกรรมในสมัยพุทธกาล มีเป้าหมายสร้างขึ้นโดยผู้มีจิตศรัทธา เพื่อเป็นสถานที่สะดวกเป็นที่ประกอบกิจของผู้ต้องการที่สังกัดหลักเรือนอยู่ตามสมณวิสัย แต่ในสมัยปัจจุบัน เนื่องจากการเจริญเติบโตของประชากร และค่านิยมในการที่จะก่อสร้างอาวาสของตนให้ดูใหญ่โตอลังการมากกว่าการใช้สอยจริง หรือเป็นการแข่งขันกัน จึงทำให้วัดในสมัยปัจจุบันเกิดขึ้นอย่างมากมาย ซึ่งบางครั้งเสนาสนะต่างๆ ก็ใหญ่และมากเกินกว่าการดูแลรักษาของพระภิกษุ เมื่อนำมาเปรียบเทียบระหว่างสมัยพุทธกาลและสมัยปัจจุบัน สิ่งปลูกสร้าง และอุปกรณ์เครื่องใช้ในศาสนสถานได้มีการปรับเปลี่ยนให้เหมาะกับยุคสมัย ซึ่งไม่ใช่สาระสำคัญประเด็นสำคัญคือการดูแลศาสนสถาน อุบาสกในสมัยพุทธกาลมีหน้าที่ในดูแลศาสนสถาน ตั้งแต่การก่อสร้างทำนุบำรุง ปฏิสังขรณ์ แต่ปัจจุบันการดูแลส่วนใหญ่เป็นหน้าที่ของพระภิกษุสงฆ์ ในทัศนะของผู้วิจัย มีความเห็นว่าหน้าที่ดูแลศาสนสถานจำเป็นต้องเป็นของอุบาสกเนื่องจากว่าการให้พระภิกษุสงฆ์เป็นผู้ดูแล จะเป็นเหตุให้พระภิกษุสงฆ์หมิ่นเหม่ต่อการล่วงศีล ไม่ว่าจะเป็นข้อรับทองและเงิน หรือข้อแลกเปลี่ยนสิ่งของด้วยทองและเงิน

อภิปรายผล

จากผลการศึกษางานนวรรรมในพระพุทธศาสนา พบว่า นวรรรม หมายถึง งานสาธารณูปการ คืองานที่เกี่ยวกับการก่อสร้าง การบูรณะปฏิสังขรณ์ การดูแลจัดการวัดเรื่องเสนาสนะและถาวรวัตถุต่างๆ ภายในวัด รวมถึงการทำให้วัดสะอาดร่มรื่นเป็นต้น เรียกรวมว่า งานนวรรรม ดังนั้นจึงพบว่า นวรรรม แปลว่า การทำให้ใหม่ คือการก่อสร้าง โดยปกติเป็นงานของชาวบ้าน พระสงฆ์มีหน้าที่อำนาจการหรือควบคุมดูแลให้งานเป็นไปด้วยความเรียบร้อย เสนาสนะ หมายถึง ที่นอนและที่นั่งหรือที่สำหรับพักผ่อนเป็นส่วนตัวและที่สำหรับปฏิบัติศาสนกิจเป็นส่วนรวมของพระภิกษุสามเณรในพระพุทธศาสนา มี 2 อย่าง คือ เสนาสนะตามธรรมชาติ ได้แก่ โคนไม้ ภูเขา ซอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าช้าภู ที่แจ้ง ลอมฟางเป็นการใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด กล่าวคือ เป็นที่สำหรับปฏิบัติธรรมและเผยแผ่ศาสนาธรรมของพระสงฆ์ผู้ออกจากเรือนบวชอุทิศตัวต่อพรหมจรรย์และเสนาสนะที่สร้างขึ้น ได้แก่ กุฏิ วิหาร เรือนชั้นเดียว เรือนสองชั้น เรือนโล้น เรือนว่าง ปราสาท โดยเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนทั่วไป มีส่วนร่วมในสร้างเสนาสนะถวายแก่พระสงฆ์ผู้ปฏิบัติศาสนกิจ ทั้งเกี่ยวเนื่องในการช่วยเหลือสังคม ตลอดถึงเป็นการพัฒนามนุษย์ด้านต่างๆ ตามพระธรรมวินัย จัดวิธีการทำบุญกุศลหรือเป็นบุญกิริยาวัตถุ เช่น ทานมัย สิลมัย และภาวนามัย เป็นต้น เสนาสนะทั้งสองอย่างนี้พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงประสงค์ให้ภิกษุศึกษาคัดเลือกเสนาสนะที่สัปปายะหรือเหมาะสมแก่จริตของตน เช่น ไม้อายุเกินไป ไม้อายุเกินไป ไม้อายุเกินไปจากหมู่บ้าน สำหรับฝึกฝนอบรมในการพัฒนาภายในใจ มีปัจจัย 4 พร้อมมูล เพื่ออำนาจให้การทำหน้าที่ของตนสมบูรณ์หรือการทำประโยชน์แก่ตนและประโยชน์ต่อสังคมควบคู่ไปด้วยกันตามความสมัครใจ ซึ่งไม่เป็นการประพฤติก้าวร้าวคือปล่อยให้สติให้หลงไปทางใดทางหนึ่งที่เรียกว่า กามตัณหา คือความทะยานอยากใน รูป-เสียง-กลิ่น-รส-สัมผัส-และธรรมารมณ์ 1 กามตัณหา ความทะยานอยากมีในรูปแบบต่างๆ 1 วิภวตัณหา คือไม่ยอมอยากมีไม่ยอมเป็นในสิ่งอะไรทั้งปวง 1 หากแต่ทรงแนะนำวิธีการปฏิบัติในชีวิตสมณะอย่างเหมาะสม พร้อมทั้งไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม การวางท่าทีพิจารณาต่อเสนาสนะนั้นๆ อย่างรอบคอบ ขณะเดียวกันก็ไม่ให้ทิ้งการอนุเคราะห์แก่โลกหรือเป็นแบบอย่างต่อการพัฒนาตนโดยไม่เห็นแก่ความลำบากเพื่อสันติสุข สันติภาพในโลกด้วยความรู้แจ้งอย่างแท้จริง ซึ่งสอดคล้องกับ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) (2548) กล่าวว่า นวรรรม แปลว่า การทำให้ใหม่ คือการก่อสร้าง โดยปกติเป็นงานของชาวบ้าน พระสงฆ์มีหน้าที่อำนาจการหรือควบคุมดูแลให้งานเป็นไปด้วยความเรียบร้อย ดังเช่น พระมหาโมคคัลลานะได้รับมอบหมายจากพระพุทธเจ้าให้เป็นผู้อำนาจการก่อสร้างบุพพารามของนางวิสาขา เรียกภิกษุผู้ทำหน้าที่นี้ว่า นวกัมมัญญา (ผู้อำนาจการก่อสร้าง) บ้าง นวกัมมิกะ (ผู้ดูแลนวรรรม) บ้าง นวกการ (ผู้ก่อสร้าง) บ้าง ในทางพระพุทธศาสนา นวรรรม หมายถึงงานสาธารณูปการ คืองานที่เกี่ยวกับการก่อสร้าง การบูรณะปฏิสังขรณ์ การดูแลจัดการวัดเรื่องเสนาสนะและถาวรวัตถุต่างๆ ภายในวัด รวมถึงการทำให้วัดสะอาดร่มรื่นเป็นต้น เรียกรวมว่า งานนวรรรม

จากผลการเปรียบเทียบงานนวรรรมในสมัยพุทธกาลกับงานนวรรรมของสงฆ์ไทยในสมัยปัจจุบัน พบว่า งานนวรรรมในสมัยพุทธกาลกับงานนวรรรมของสงฆ์ไทยในสมัยปัจจุบัน พบว่า พัฒนาการของงานนวรรรมที่เกี่ยวกับการสร้างวัดและเสนาสนะในสมัยพุทธกาล เกิดจากความเลื่อมใสศรัทธาของชาวบ้านและวัดมีชื่อเรียกต่างกันไป เช่น อารามบ้าง อวาสบ้าง วิหารบ้าง วัดใช้เป็นที่อยู่อาศัยของพระสงฆ์ เป็นที่สงเคราะห์ อนุเคราะห์แก่ชาวบ้าน และเป็นศูนย์กลางเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยจุดเด่นมีคฤหบดีเป็นเจ้าภาพ ถวายเพียงผู้เดียว หรือมีการชักชวนผู้อื่นร่วมสร้างด้วย ปัจจุบันวัดยังใช้เป็นสถานที่สงเคราะห์ อนุเคราะห์ และสถานศึกษา นอกจากนี้แล้วยังพบอีกว่า รูปแบบการสร้างเสนาสนะมีการพัฒนาเรื่อยๆ มา ตามยุคสมัยจนถึงปัจจุบันโดยไม่ผิดไปจากพระธรรมวินัย ซึ่งสอดคล้องกับ พระสมุห์สายยันต์ วิสารโท (โลहितติ) และ พระมหามิตร ฐิตปัญญา (วันยาว) (2564) กล่าวว่า การสร้างวัดและเสนาสนะในสมัยพุทธกาล เกิดจากความเลื่อมใส

ศรัทธาของชาวบ้านและวัดมีชื่อเรียกต่างกันไป เช่น อารามบ้าง อวาสบ้าง วิหารบ้าง วัดใช้เป็นที่อยู่อาศัยของพระสงฆ์เป็นที่สังเคราะห์อนุเคราะห์แก่ชาวบ้าน และเป็นศูนย์กลางเผยแผ่พระพุทธศาสนา ดังคำที่พระธรรมปิฎกกล่าวไว้ในหนังสือ “พระพุทธศาสนาจะวิฤตตหองคิดให้ไกลรู้ให้ทัน” ว่า “วัดในพระพุทธศาสนานั้นสร้างขึ้นโดยชุมชนและเป็นของชุมชนกับทั้งจะต้องมีอยู่เพื่อประโยชน์สุขของชุมชนวัดกับชุมชนจึงดำรงอยู่สืบมาในระบบความสัมพันธ์แบบพึ่งพาซึ่งกันและกันอย่างที่ว่า อาจารย์วัดคือเจ้าอาวาสก็เป็นอาจารย์ของชุมชนด้วย (พระธรรมปิฎก, 2545) โดยจุดเด่นมีทานบัตินี้เป็นเจ้าภาพถวายเพียงผู้เดียว หรือมีการชักชวนผู้อื่นร่วมสร้างด้วย ปัจจุบันวัดยังใช้เป็นสถานที่สังเคราะห์ อนุเคราะห์ และสถานศึกษา นอกจากนี้แล้วยังพบอีกว่า รูปแบบการสร้างเสนาสนะมีการพัฒนาเรื่อยๆ มา ตามยุคสมัยจนถึงปัจจุบันโดยไม่ผิดไปจากพระธรรมวินัย เป็นพุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าที่ผู้รับสารได้รับสื่อหรือพุทธธรรมที่ถูกต้อง ก็จะช่วยให้ผู้รับสารนั้นเกิดทัศนคติที่ถูกต้องคือ รู้จักมองสิ่งทั้งหลายตามที่มันเป็น และสามารถจัดการกับสิ่งเหล่านั้นตามที่ควรจะเป็นให้เกิดประโยชน์แก่ตนและสังคม ไม่ให้มองเห็นและจัดการสิ่งทั้งหลายตามอำนาจกิเลส (พระราชวรมณี (ประยูร ปยุตโต), 2531)

องค์ความรู้ใหม่

จากผลการศึกษางานนวัตกรรมการศึกษาในพระพุทธศาสนาเถรวาท สามารถสรุปเป็นคุณค่าของงานนวัตกรรมการศึกษาเป็นองค์ความรู้ใหม่ ดังนี้

1. คุณค่าต่อการบำเพ็ญกิริยาวัตถุ คุณค่าในฐานะบุญกิริยาวัตถุ หมายถึง คุณค่าที่เกิดจากประชาชนได้ศึกษาเรียนรู้รูปแบบของการทำบุญในทางพระพุทธศาสนาว่าอะไรเป็นบุญ อะไรเป็นบาป หรือวิธีการทำบุญแล้วลงมือปฏิบัติต่อกิจกรรมนั้นๆ อย่างถูกต้อง เรียกว่า “บุญกิริยาวัตถุ” เพราะสังคมมนุษย์จำเป็นต้องมีหลักฐานที่มั่นคง เหมือนเสาเอกของบ้านฉะนั้น หลักพัฒนาที่ดีจึงช่วยให้สังคมดำเนินไปในแนวทางที่ถูกต้องดีงาม รู้จักเหตุผลที่ดี แม้วามมนุษย์มีกฎกติกาทางสังคมช่วยควบคุมพฤติกรรมหรือมารยาทของมนุษย์อยู่ในขอบเขตก็จริง แต่การใช้ข้อบังคับเช่นนี้ก็มิชงโหว่ ควรใช้ควบคู่กับหลักศาสนาอีกแรงหนึ่ง

2. คุณค่าด้านทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา คุณค่าของงานนวัตกรรมการศึกษาในการซ่อมหรือสร้าง เสนาสนะที่จัดว่าเป็นบุญเป็นกุศลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตจึงมีความจำเป็นอย่างมาก โดยประชาชนทุกภาคส่วนต้องถือเป็นหน้าที่หลักของพระสงฆ์จะสามารถนำเสนอต่อชุมชนนั้น ควรเป็นกิจกรรมที่สนองนโยบายของการศึกษาในสังคม ควรลดช่องว่างความเห็นแก่ตัว นำมาสู่การปฏิบัติคือการมีส่วนร่วมในการทำ ความดี หรือทำงานนวัตกรรมการศึกษาเป็นการทำความสะอาดบริเวณศาสนวัตถุเพื่อให้วัดที่มีพระภิกษุสงฆ์มีจำนวนน้อย แต่มีบริเวณที่ต้องรักษาความสะอาดกว้าง จะได้อาศัยกำลังจากประชาชนเป็นการช่วยเหลืองานพระศาสนาและจัดระบบสิ่งแวดล้อมภายในศาสนสถานใกล้บ้านตนมีความสะอาด ซึ่งทางทางวัดจะจัดเป็นกิจกรรมพัฒนาท้องถิ่นขึ้นก็ได้ ควรดำเนินกิจกรรมทุกอย่าง ทำให้จริงจังต่อเนื่อง เป็นระบบ จึงจะเกิดผลสมฤทธิ์แก่ทุกฝ่าย ดังพระสูตรที่พระผู้มีพระภาคตรัสถึงการได้พึ่งพาอาศัยกันระหว่างทั้งชุมชน เป็นหน้าที่ของพระสงฆ์ที่พึงปฏิบัติร่วมกัน

3. คุณค่าด้านอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม งานนวัตกรรมการศึกษามีคุณค่าต่อการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม เป็นการอนุรักษ์งานศิลปะของคนในชาติไว้เป็นคุณค่าด้านชีวิตที่แสดงออกถึงความภูมิใจ ภาษา วัฒนธรรม ซึ่งส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลจากศาสนาความเชื่อจากพระพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่ หากกล่าวถึงในอดีตศิลปวัตถุจากอินเดียที่ประเทศไทยได้รับอิทธิพลทางศิลปกรรมดังกล่าว ได้แก่ เสนาสนะที่ทรงคุณค่าด้านจิตใจของชุมชนนั้นๆ เป็นการผสมผสานไว้ด้วยงานศิลปกรรม ตามวัดวาอารามใหญ่ๆ และที่ปรากฏในชุมชนนั้นๆ ด้วยฝีมือของช่างผู้ชำนาญหรือเกิดจากความร่วมแรงร่วมใจของประชาชนในพื้นที่เอง ได้มีส่วนร่วมในการเชิดชู พิทักษ์ รักษา ไว้ซึ่งโบราณสถาน โบราณวัตถุ ตลอดจนศิลปกรรมต่างๆ ในวัดซึ่งตั้งอยู่ท้องถิ่นของตน

อย่างทั่วถึง เพราะสิ่งเหล่านี้ มีคุณค่าด้านจิตใจ วิถีชีวิตของมนุษย์อย่างมาก ความเป็นชาติ เป็นสังคม จะไม่หายสูญไปจากจิตวิญญาณของมนุษย์เลย หากทุกคนไม่ลืมประวัติศาสตร์ของบรรพชนในชาตินั้นๆ ของตน แม้เหล่าอนุชนรุ่นหลังก็จะสามารถศึกษา ค้นคว้า ถือเป็นแบบอย่าง ถือเป็นการศึกษาเล่าเรียนองค์ความรู้ความเข้าใจในชาติพันธุ์แห่งตน ไม่หลงใหลในอารยธรรมของชนชาติอื่น ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดวัฒนธรรมไร้ขอบเขตเหมือนประเทศต่างๆ ที่ถูกระบบวัฒนธรรมตะวันตก กลืนกินไปหมดสิ้น ไม่เหลือความเป็นอธิปไตยของตน เรียกว่าสูญเสียอิสรภาพด้านจิตใจ ขอเพียงแต่มีองค์กรที่สามารถให้การสนับสนุนแก่ลูกหลานได้มีโอกาสได้ใกล้ชิดกับวัฒนธรรมของชาติให้ถูกต้องอย่างจริงจัง

4. คุณค่าด้านการสื่อธรรม คุณค่าด้านการสื่อธรรม หมายถึง คุณค่าของงานนวรรกรรมที่แสดงออกถึงความหมายเชิงเป็นปริศนาธรรม คติธรรม สื่อสารถึงความจริงของพฤติกรรมต่างๆ ของมนุษย์โดยปรากฏออกมาทางศิลปะทางพระพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่ มีทั้งรูปภาพ หรือตัวอักษรที่ใช้เป็นคำอธิบายความหมายของงานจิตรกรรมทั้งหมด ให้เกิดองค์ความรู้แจ่มแจ้งได้ ซึ่งเป็นคุณค่าสูงสุดที่ควรเป็นมรดกมีค่าแก่การศึกษาเรียนรู้เชิงประวัติศาสตร์-การอนุรักษ์สืบทอด ถือเป็นแบบอย่างในวิถีชีวิตได้เป็นอย่างดี ดังนั้นในการใช้สอยเสนาสนะของงานวิจัยครั้งนี้ จึงมีสาระที่นำศึกษาเรียนรู้สื่อเหล่านี้ คือ คัมภีร์ไบเบิล/หนังสือที่จารึกพระไตรปิฎก ปางพระพุทธรูป ซึ่งมีทั้งหมด 80 ปางเช่น ปางห้ามญาติ ปางตรัสรู้หรือผจญมาร เป็นต้น เพราะเป็นแหล่งรวบรวมศิลปะด้านการดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องดีงาม ซึ่งปัจจุบันกำลังมองหาสันติภาพกันอย่างวุ่นวาย จนบางครั้งมนุษย์แทบจะไม่สนใจตัวเอง หรือมองไม่เห็นคุณค่าของตนไป

สรุปผลการวิจัย

นวรรกรรม หมายถึง งานสาธารณูปการ คืองานที่เกี่ยวกับการก่อสร้าง การบูรณะปฏิสังขรณ์ การดูแลจัดการวัดเรื่องเสนาสนะและถาวรวัตถุต่างๆ ภายในวัด รวมถึงการทำให้วัดสะอาดร่มรื่นเป็นต้น เรียกรวมน่า งานนวรรกรรม ดังนั้นจึงพบว่า นวรรกรรม แปลว่า การทำให้ใหม่ คือการก่อสร้าง โดยปกติเป็นงานของชาวบ้าน พระสงฆ์มีหน้าที่อำนวยความสะดวกให้งานเป็นไปด้วยความเรียบร้อย

เสนาสนะ หมายถึง ที่นอนและที่นั่ง หรือที่สำหรับพักผ่อนเป็นส่วนตัวและที่สำหรับปฏิบัติศาสนกิจเป็นส่วนรวมของพระภิกษุสามเณรในพระพุทธศาสนา มี 2 อย่าง คือเสนาสนะตามธรรมชาติ ได้แก่ โคนไม้ ภูเขา ชอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าชฎ ที่แจ้ง ลอมฟางเป็นการใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด กล่าวคือ เป็นที่สำหรับปฏิบัติธรรมและเผยแผ่ศาสนาธรรมของพระสงฆ์ผู้ออกจากเรือนบวชชุกติศวัตต่อพรหมจรรย์และเสนาสนะที่สร้างขึ้น ได้แก่ กุฏิ วิหาร เรือนชั้นเดียว เรือนสองชั้น เรือนโล้น เรือนว่าง ปราสาท โดยเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนทั่วไป มีส่วนร่วมในสร้างเสนาสนะถวายแก่พระสงฆ์ผู้ปฏิบัติศาสนกิจ ทั้งเกื้อกูลในการช่วยเหลือสังคม ตลอดถึงเป็นการพัฒนามนุษย์ด้านต่างๆ ตามพระธรรมวินัย จัดวิธีการทำบุญกุศลหรือเป็นบุญกิริยาวัตถุ เช่น ทานมัย สีลมัย และภาวนามัย เป็นต้น

เสนาสนะทั้งสองอย่างนี้พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงประสงค์ให้ภิกษุศึกษาคัดเลือกเสนาสนะที่สัปปายะหรือเหมาะสมแก่จริตของตน เช่น ไมใหญ่เกินไป ไมเล็กเกินไป ไมใกล้เกินไปจากหมู่บ้าน สำหรับฝึกฝนอบรมในการพัฒนากาย-ใจ มีปัจจัย 4 พร้อมมูล เพื่ออำนวยความสะดวกให้การทำหน้าที่ของตนสมบูรณ์หรือการทำประโยชน์แก่ตนและประโยชน์ต่อสังคมควบคู่ไปด้วยกันตามความสมัครใจ ซึ่งไม่เป็นการประพฤติก้าวร้าวคือปล่อยสติให้หลงไปทางใดทางหนึ่งที่เรียกว่า กามตัณหา คือความทะยานอยาก ใน รูป-เสียง-กลิ่น-รส-สัมผัส-และธรรมารมณ์ 1 ภาวตัณหา ความทะยานอยากมีในรูปแบบต่างๆ 1 วิภวตัณหา คือไม่อยากมี ไม่อยากเป็นในสิ่งอะไรทั้งปวง 1 หากแต่ทรงแนะนำวิธีการปฏิบัติในชีวิตสมณะอย่างเหมาะสม พร้อมทั้งไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม

การวางท่าทีพิจารณาต่อเสนาสนะนั้นๆ อย่างรอบคอบ ขณะเดียวกันก็ไม่ให้ทิ้งการอนุเคราะห์แก่โลกหรือเป็นแบบอย่างต่อการพัฒนาตนโดยไม่เห็นแก่ความลำบากเพื่อสันติสุข สันติภาพในโลกด้วยความรู้แจ้งอย่างแท้จริง

งานนวัตกรรมการในสมัยพุทธกาลกับงานนวัตกรรมการของสงฆ์ไทยในสมัยปัจจุบัน พบว่า พัฒนาการของงานนวัตกรรมการเกี่ยวกับการสร้างวัดและเสนาสนะในสมัยพุทธกาล เกิดจากความเลื่อมใสศรัทธาของชาวบ้านและวัดมีชื่อเรียกต่างกันไป เช่น อารามบ้าง อาวาสบ้าง วิหารบ้าง วัดใช้เป็นที่อยู่อาศัยของพระสงฆ์ เป็นที่สงเคราะห์ อนุเคราะห์แก่ชาวบ้าน และเป็นศูนย์กลางเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยจุดเด่นมีคุณูปการเป็นเจ้าภาพ ถวายเพียงผู้เดียว หรือมีการชักชวนผู้อื่นร่วมสร้างด้วย ปัจจุบันวัดยังใช้เป็นสถานที่สงเคราะห์ อนุเคราะห์ และสถานศึกษา นอกจากนี้แล้วยังพบอีกว่า รูปแบบการสร้างเสนาสนะมีการพัฒนาเรื่อยๆ มา ตามยุคสมัยจนถึงปัจจุบันโดยไม่ผิดไปจากพระธรรมวินัย

งานนวัตกรรมการในสมัยพุทธกาล มีเป้าหมายสร้างขึ้นโดยผู้มีจิตศรัทธา เพื่อเป็นสถานที่สะดวกเป็นที่ประกอบกิจของผู้ต้องการที่สังกัดหลักเรือนอยู่ตามสมณวิสัย แต่ในสมัยปัจจุบัน เนื่องจากการเจริญเติบโตของประชากร และค่านิยมในการที่จะก่อสร้างอาวาสของตนให้ดูใหญ่โตอลังการมากกว่าการใช้สอยจริง หรือเป็นการแข่งขันกัน จึงทำให้วัดในสมัยปัจจุบันเกิดขึ้นอย่างมากมาย ซึ่งบางครั้งเสนาสนะต่างๆ ก็ใหญ่และมากเกินไปการดูแลรักษาของพระภิกษุ เมื่อนำมาเปรียบเทียบระหว่างสมัยพุทธกาลและสมัยปัจจุบัน สิ่งปลูกสร้าง และอุปกรณ์เครื่องใช้ในศาสนสถานได้มีการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับยุคสมัย ซึ่งไม่ใช่สาระสำคัญประเด็นสำคัญคือการดูแลศาสนสถาน อุบาสกในสมัยพุทธกาลมีหน้าที่ในดูแลศาสนสถาน ตั้งแต่การก่อสร้าง ทำนุบำรุง ปฏิสังขรณ์ แต่ปัจจุบันการดูแลส่วนใหญ่เป็นหน้าที่ของพระภิกษุสงฆ์ ในทัศนะของผู้วิจัย มีความเห็นว่าหน้าที่ดูแลศาสนสถานจำเป็นต้องเป็นของอุบาสกเนื่องจากว่าการให้พระภิกษุสงฆ์เป็นผู้ดูแล จะเป็นเหตุให้พระภิกษุสงฆ์หมิ่นเหม่ต่อการล่วงศีล ไม่ว่าจะเป็นข้อรับทองและเงิน หรือข้อแลกเปลี่ยนสิ่งของด้วยทองและเงิน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1.1 ด้านการใช้สอยประโยชน์ การดูแล และการบูรณะ เมื่อสร้างขึ้นมาแล้ว สิ่งก่อสร้างทั้งหมดสามารถตอบสนองความต้องการของวัดหรือชุมชนเป็นแบบใด อาทิเช่น การอวดอ้างค่านิยมความฟุ้งเฟ้อ การมีเกียรติยศ-ชื่อเสียง หรือสร้างเพื่อการจัดกิจกรรมหารายเข้าวัด-ชุมชน เพราะปัจจุบันกระแสพาณิชย์กำลังได้รับความนิยม พระสงฆ์ฝ่ายศาสนจักร ควรตรวจสอบให้คำแนะนำแก่ประชาชนเกี่ยวกับการก่อสร้างศาสนสถานความถูกต้องตามพระธรรมวินัยด้วยความระมัดระวัง

1.2 ด้านการศึกษาตลอดชีวิตมนุษย์ วัดในฐานะเป็นที่พึ่งทางใจของพุทธศาสนิกชนเป็นที่สงบร่มเย็น เป็นเขตอภัยทานแก่สรรพสัตว์ สิ่งที่พบเห็นถาวรวัตถุภายในวัดมากมาย เช่น โบสถ์ วิหาร เจดีย์ หรือโบราณสถาน ล้วนมีความอลังการสวยงามทั้งนั้นเป็นที่เชิดชูหน้าตาของชุมชนนั้นๆ ทั้งนั้น ควรมีแนวความคิดสร้างสรรค์แบบวิถีชีวิตที่พอเพียงคือการสร้างถาวรวัตถุเพื่อการศึกษาป้องกันความทุกข์ของมนุษย์ ตลอดถึงแนวทางป้องกันมิให้สังคมมนุษย์ล้มเหลวทางภูมิปัญญา

1.3 ด้านศรัทธาของประชาชน ในฐานะผู้แสวงหาบุญจึงได้ประกอบบุญกิริยาวัตถุโดยตรงบางครั้งถูกหลอกให้เสียทรัพย์ หรือพระสงฆ์เองก็มีลักษณะคล้ายกันเช่นเดียวกับฆราวาส ควรใช้ปัญญาไตร่ตรองพิจารณาให้ละเอียดก่อนตัดสินใจสร้างเสนาสนะขึ้นมาเพื่อป้องกันเหตุเสื่อมเสียดังกล่าวแก่พระภิกษุหรือองค์กรทางพระพุทธศาสนา ด้วยความรู้ความเข้าใจในหลักทำบุญจริงๆ ประกอบด้วยเหตุผลตามความเป็นจริงไม่ควรใช้เพียงศรัทธาความเชื่อโดยปราศจากความรู้ความเข้าใจ

2. ข้อเสนอแนะด้านการวิจัยครั้งต่อไป

- 2.1 ควรมีการศึกษากิจกรรมงานนวัตกรรมการของสงฆ์ในปัจจุบันที่มีผลต่อการเจริญสมณธรรม
- 2.2 ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับงานนวัตกรรมการในปัจจุบันว่าสอดคล้องกับพระธรรมวินัยหรือไม่

เอกสารอ้างอิง

- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). (2548). *พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด คำวัด*. กรุงเทพฯ: วัดโอรสาราม.
- พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต). (2545). *พุทธศาสนาจะวิกฤตต้องคิดให้ไกลรู้ให้ทัน*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระมหาถวิล ปิยธมโม (ชนิดพจน์). (2556). *การศึกษางานนวัตกรรมการและเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยงาน สาธารณูปการของพระครูโสภณบุญเขต (โสม โสมโณ)*. (พุทธศาสนศึกษาฉบับพิเศษ, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย).
- พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2531). *เทคนิคการสอนของพระพุทธเจ้า*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระสมุห์สายยันต์ วิสารโท (โลหิตดี) และ พระมหามิตร ฐิตปถโญ (วันยาว). (2564). *พุทธนวัตกรรมการในพระพุทธศาสนา: กรณีศึกษาพุทธศิลป์ด้านเสนาสนะ*. *วารสารปัญญาปณิธาน*, 6(2), 15-28.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สมคิด เพ็งอุดม. (2539). *บทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการพัฒนาตามธรรมชาติของพระสงฆ์และเจ้าหน้าที่ของกระทรวงหลักระดับตำบลในจังหวัดสมุทรสงคราม*. (ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร).

Theravada Buddhist Philosophy and Consideration Epistemological Problems of Wikipedia

Denpong Saenkum^{1*}

¹ Faculty of Humanities and Social Science, Khon Kaen University, Thailand

* Corresponding author. E-mail: denpong.sankhum@gmail.com

ABSTRACT

The purpose of this study was to find out Theravada Buddhist philosophy's attitudes to deliberate problem of Wikipedia epistemology. Especially, the Epistemology of testimony and proposal about how to use Wikipedia in Theravada Buddhist philosophy's means. Researcher employs humanities method research as documentary research followed by analysis and Philosophical criticism. It was found that there was a specifically attitudes about Theravada Buddhist philosophy toward problem of Wikipedia epistemology. In other words, although Theravada Buddhist admitted that Wikipedia is a source of knowledge through Transmission of Testimony but Theravada Buddhist philosophy's attitudes not comprehensive to supposed to Justification of testimony that because Theravada Buddhist philosophy recognized only Reductionism. While Justification of testimony, from Wikipedia, should also means Anti-Reductionism. Theravada Buddhist philosophy have emphasized individual Epistemic Responsibilism that given the proposal about how to use Wikipedia to get the belief of truth. The thesis founded that the Justification of testimony in case of Wikipedia should be two ways: Reductionism and Anti-Reductionism. In addition, even Theravada Buddhist philosophy have limited to regard to Justification of testimony but it can give you favorable suggestions to use Wikipedia by means of Epistemic Responsibilism.

Keywords: Wikipedia, Testimony, Theravada Buddhist philosophy, Virtue Epistemology

พุทธปรัชญาเถรวาทกับการพิจารณาปัญหาทางญาณวิทยาของวิกิพีเดีย

เด่นพงษ์ แสงคำ^{1*}

¹ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ประเทศไทย

* Corresponding author. E-mail: denpong.sankhum@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาท่าทีของพุทธปรัชญาเถรวาทกับการพิจารณาปัญหาทางญาณวิทยาของวิกิพีเดีย โดยเฉพาะปัญหาทางญาณวิทยาว่าด้วยคำบอกเล่าของประจักษ์พยาน และข้อเสนอเกี่ยวกับการใช้งานวิกิพีเดียตามแนวทางของพุทธปรัชญาเถรวาท ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการศึกษาทางมนุษยศาสตร์ คือ ศึกษาจากเอกสารและใช้วิธีการวิเคราะห์ วิพากษ์เชิงปรัชญา เพื่อค้นหาผลการวิจัย จากการวิจัยพบว่า พุทธปรัชญาเถรวาทมีท่าทีต่อปัญหาทางญาณวิทยาของวิกิพีเดียในลักษณะที่มีความเฉพาะเจาะจง กล่าวคือ แม้พุทธปรัชญาเถรวาทจะยอมรับว่าวิกิพีเดียเป็นแหล่งที่มาของความรู้แหล่งหนึ่งตามแนวทางของการส่งผ่านคำบอกเล่าของประจักษ์พยาน (Transmission of Testimony) แต่ท่าทีต่อการให้เหตุผลสนับสนุนคำบอกเล่าของประจักษ์พยาน (Justification of testimony) ตามแนวทางของพุทธปรัชญาเถรวาทกลับไม่ครอบคลุม ทั้งนี้ก็เพราะว่าพุทธปรัชญาเถรวาทยอมรับเฉพาะการให้เหตุผลสนับสนุนแบบลดทอนนิยม (Reductionism) เท่านั้น ในขณะที่การให้เหตุผลสนับสนุนคำบอกเล่าของประจักษ์พยานที่มาจากวิกิพีเดียควรเป็นไปตามแนวทางของปฏิเสธลดทอนนิยม (Anti-Reductionism) ด้วย ส่วนการให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการใช้งานวิกิพีเดียเพื่อที่จะให้ได้มาซึ่งความเชื่อที่จริงนั้น พุทธปรัชญาเถรวาทมีท่าทีของการมีความรับผิดชอบเชิงญาณวิทยา (Epistemic Responsibility) ของปัจเจกบุคคลเป็นสำคัญ งานวิจัยนี้ได้ขอค้นพบว่า การให้เหตุผลสนับสนุนคำบอกเล่าของประจักษ์พยานในกรณีของวิกิพีเดียควรเป็นไปในทั้ง 2 แนวทางคือ แนวทางลดทอนนิยมและปฏิเสธลดทอนนิยม และขอค้นพบสำคัญอีกประการหนึ่งก็คือว่า พุทธปรัชญาเถรวาทมีข้อจำกัดในการนำมาพิจารณาการให้เหตุผลสนับสนุนคำบอกเล่าของประจักษ์พยานซึ่งมีความไม่ครอบคลุม แต่สามารถให้ข้อเสนอแนะที่ดีต่อการใช้งานวิกิพีเดียได้ตามแนวทางของการมีความรับผิดชอบเชิงญาณวิทยา

คำสำคัญ: วิกิพีเดีย, คำบอกเล่าของประจักษ์พยาน, พุทธปรัชญาเถรวาท, ญาณวิทยาเชิงคุณธรรม

© 2023 JSDP: Journal of Spatial Development and Policy

บทนำ

ในปัจจุบันนี้ วิกิพีเดียถือเป็นสารานุกรมเสรีออนไลน์ที่มีขนาดใหญ่โตมโหฬาร และทุกคนก็สามารถเข้าถึงได้อย่างเสรีหากมีอินเทอร์เน็ต ด้วยเหตุนี้วิกิพีเดียจึงถูกนำมาใช้ในการอ้างว่าเป็นแหล่งที่มาของความรู้แหล่งหนึ่ง ซึ่งปัญหาเกี่ยวกับแหล่งที่มาของความรู้ที่ตนเอง ที่เป็นปัญหาเกี่ยวกับญาณวิทยา (Epistemology) เนื่องจากวิกิพีเดียเป็นสารานุกรมเสรีออนไลน์ และเป็นสารานุกรมที่ไม่สามารถระบุได้ว่าใครเป็นผู้เขียน ดังนั้นจึงมีข้อถกเถียงว่าเราควรเชื่อถือแหล่งข้อมูลดังกล่าวนี้หรือไม่ มีงานหลายชิ้นชี้ว่าวิกิพีเดียเป็นแหล่งความรู้ที่น่าเชื่อถือได้ เช่น งานของ Don Fallis (2008) ยืนยันว่าวิกิพีเดียเป็นสารานุกรมเสรีออนไลน์ที่เราไม่อาจปฏิเสธได้ในฐานะของแหล่งข้อมูลที่น่าเชื่อถือ และยังถูกสนับสนุนความน่าเชื่อถือเชิงวิชาการโดยงานของ Sook Lim (2009) ว่า เราไม่ควรปฏิเสธวิกิพีเดียอย่างสิ้นเชิงในฐานะที่มันเป็นแหล่งความรู้แหล่งหนึ่ง แต่ทั้งนี้ยังมีอีก

ข้อเสนอหนึ่งที่ว่า วิกีพีเดียมีความไม่น่าเชื่อถือในกระบวนการสร้างความรู้ เช่น ข้อเสนอของ K. Brad Wray (2009) ซึ่งเป็นการเปรียบเทียบวัฒนธรรมทางญาณวิทยาของวิกีพีเดียกับวัฒนธรรมทางญาณวิทยาของวิทยาศาสตร์ Wray เห็นว่าวัฒนธรรมของวิกีพีเดียไม่สามารถยืนยันได้ว่าเป็นความรู้ที่น่าเชื่อถือได้เช่นเดียวกันกับวิทยาศาสตร์ โดยในกรณีของ Wray อาจเรียกได้ว่าเป็นการศึกษาวิกีพีเดียบนฐานของญาณวิทยาเชิงสังคมที่วิเคราะห์ระบบในเชิงความเชื่อ กล่าวคือเป็นการศึกษาว่าในระบบความเชื่อหนึ่งๆ การให้เหตุผลสนับสนุนความเชื่อแบบใดน่าจะมีเหตุผลสนับสนุนมากกว่ากัน ซึ่งเขาก็ได้เปรียบระบบของวัฒนธรรมเกี่ยวกับการสร้างความรู้ในชุมชนทางวิทยาศาสตร์กับชุมชนของวิกีพีเดีย

นอกจากนี้ เมื่อทำการพิจารณาการสร้างความรู้ในวิกีพีเดียพบว่า มีมโนทัศน์สำคัญในวิกีพีเดีย เช่น มโนทัศน์ของการสร้างองค์ความรู้โดยสังคมนหรือเรียกว่า “ปัญญาของกลุ่มคน” (Wisdom of Crowds) เนื่องจากวิกีพีเดียเปิดเสรีให้ทุกคนที่เข้าถึงอินเทอร์เน็ตสามารถเขียนและแก้ไขบทความของวิกีพีเดียได้ (Fallis, 2009) มันจึงมีลักษณะของการสร้างความรู้โดยกลุ่มคน นอกจากนี้ยังมีมโนทัศน์สำคัญทางญาณวิทยาอีกอย่างหนึ่งที่ปรากฏในวิกีพีเดีย นั่นคือมโนทัศน์เรื่องการได้รับความรู้โดย “ประจักษ์พยาน” (Testimony) นักปรัชญาหลายคนชี้ว่าการที่เราได้รับความรู้ในลักษณะของญาณวิทยาเชิงสังคมนั้นเป็นการรับความรู้จากผู้อื่นและแหล่งอื่น เช่น โทรทัศน์ หรือหนังสือพิมพ์ เป็นต้น ส่วนในวิกีพีเดียนั้นก็ก็เป็นลักษณะของความรู้ที่เราได้รับโดยวิธีการ “ประจักษ์พยาน” เช่นกัน ดังข้อเสนอของ Deborah Tollefsen (2009) เป็นต้น อย่างไรก็ตามการปฏิเสธวิกีพีเดียในฐานะแหล่งที่มาของข้อมูลที่น่าเชื่อถือนั้นยังมีปรากฏอยู่มากมาย นั่นทำให้หลายครั้งวิกีพีเดียถูกปฏิเสธไปโดยสิ้นเชิงว่ามีความไม่น่าเชื่อถือ ดังนั้นข้อถกเถียงหลักๆ ในตอนนี้คือ วิกีพีเดียเป็นแหล่งความรู้ที่มีความน่าเชื่อถือได้หรือไม่ และแบ่งกลุ่มของผู้ที่เสนอแนวคิดดังกล่าวนี้เป็น 2 กลุ่ม อันได้แก่

1. กลุ่มที่เห็นว่าวิกีพีเดียไม่สามารถเป็นแหล่งความรู้ที่น่าเชื่อถือได้ โดยในกลุ่มนี้รวมถึงข้อเสนอที่ว่าวิกีพีเดียไม่อาจยอมรับได้ว่าเป็นแหล่งความรู้ด้วย ในความหมายนี้ก็คือวิกีพีเดียไม่ใช่แหล่งที่มาของความรู้ที่มีที่มาจากคำบอกเล่าของประจักษ์พยาน (Testimony)

2. กลุ่มที่เห็นว่าวิกีพีเดียเป็นแหล่งความรู้ที่มีความน่าเชื่อถือได้ กลุ่มนี้เสนอว่า วิกีพีเดียมีการตรวจสอบบนฐานของปัญญาของกลุ่มคนพร้อมทั้งมีการเสนอมโนทัศน์ใหม่ๆ เช่น ข้อเสนอแบบลดทอนนิยมแบบเดิม หรือลดทอนนิยมแบบใหม่ (อดิศร กรอบกระจก, 2558) ที่แตกต่างไปจากข้อเสนอที่ผ่านมา

สิ่งสำคัญก็คือว่าไม่ว่าวิกีพีเดียจะทำหน้าที่เป็นแหล่งที่มาของความรู้หรือไม่ก็ตาม แต่คำถามสำคัญคือเราจะต้องใช้งานมันอย่างไรให้เกิดความน่าเชื่อถือ ซึ่งมีข้อเสนอของอดิศร (2558) เสนอให้ใช้ญาณวิทยาเชิงคุณธรรม (Virtue Epistemology) ที่วางอยู่บนฐานของความรับผิดชอบทางญาณวิทยา แต่อย่างไรก็ตามข้อเสนอดังกล่าวยังเปิดพื้นที่ให้ถกเถียงได้อยู่ว่าการมีความรับผิดชอบทางญาณวิทยานั้นยังเป็นการกระทำที่เป็นไปได้ยากในบางครั้ง ดังนั้นผู้วิจัยจึงเห็นว่าแม้จะมีการศึกษาที่ผ่านมาแล้วก็ตาม การนำกลับมาศึกษาใหม่อีกครั้งจึงมีความจำเป็นที่เราจะช่วยเหลือเพิ่มเติมประเด็นทางวิชาการนี้ให้มากขึ้น

ความน่าสนใจของประเด็นปัญหานั้นมีความสำคัญตรงที่ว่าวิกีพีเดียในฐานะของสถาบันในเชิงความเชื่อนั้น จะส่งผลกระทบต่อผู้ที่เข้าไปอ่านอย่างไรบ้าง และเรามีทางออกอย่างไร ผู้วิจัยเห็นว่าการจะตอบคำถามนี้ส่งผลให้เกิดคำถามสำคัญสองประเด็น คือ

1. เราจำเป็นต้องอย่างยิ่งที่จะตอบคำถามก่อนว่า วิกีพีเดียเป็นแหล่งความรู้แหล่งหนึ่งตามแนวทางญาณวิทยาหรือไม่ โดยผู้วิจัยเลือกเอาญาณวิทยาของพุทธปรัชญาเถรวาทมาเป็นกรอบในการพิจารณา เหตุผลที่เลือกญาณวิทยาของพุทธปรัชญาเถรวาทก็เพราะว่า นักวิชาการทางด้านพุทธปรัชญาหลายคนต่างเสนอแนวทางการตรวจสอบข้อมูลในเชิงญาณวิทยา

จากพุทธปรัชญาเอาไว้ที่น่าสนใจ (ดู สมภาร พรหมทา, 2539; 2560; วิทย์ วิศทเวทย์, 2538; รามิล กาญจนดา, 2547) การตรวจสอบก็คือการพิจารณาว่าเวลาที่เรารับข้อมูลมาจากแหล่งอื่นๆ หรือผู้อื่น อย่างเช่นวิกิพีเดีย นั้น เราจะมีแนวทางที่จะตอบได้อย่างไรว่ามันเป็นแหล่งข้อมูลที่น่าเชื่อถือหรือไม่เมื่อพิจารณาจากพุทธปรัชญาเถรวาท

2. เมื่อพิจารณาตามข้อที่ 1. แล้ว ในประเด็นต่อไปก็คือ พุทธปรัชญาจะมีแนวทางหรือข้อเสนอเชิงญาณวิทยาต่อการใช้งานวิกิพีเดียได้อย่างไร

จากปัญหานี้จึงนำไปสู่ประเด็นของการวิจัยในวาทวิจัยนี้ นั่นก็คือ “ท่าทีของพุทธปรัชญาเถรวาทกับการพิจารณาปัญหาทางญาณวิทยาของวิกิพีเดีย” ซึ่งจะเป็นการพิจารณาต่อด้วยการนำพุทธปรัชญามาใช้พิจารณาวิกิพีเดียเช่นนี้มีข้อบกพร่องอย่างไร และเราสามารถที่จะแก้ปัญหาดังกล่าวได้หรือไม่ พร้อมกันนั้นยังจะได้ข้อสังเกตต่อการใช้ญาณวิทยาของพุทธปรัชญาเถรวาทเกี่ยวกับการพิจารณาสารสนเทศบนเว็บไซต์วิกิพีเดียด้วย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาท่าทีของพุทธปรัชญาเถรวาทกับการพิจารณาปัญหาทางญาณวิทยาของวิกิพีเดีย โดยเฉพาะปัญหาทางญาณวิทยาว่าด้วยคำบอกเล่าของประจักษ์พยาน และข้อเสนอเกี่ยวกับการใช้งานวิกิพีเดียตามแนวทางของพุทธปรัชญาเถรวาท

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้รูปแบบการวิจัยทางมนุษยศาสตร์ (Humanities Research) มุ่งเน้นไปที่วิธีการเกี่ยวกับ “การใช้ความคิด” (speculative) และ “การวิจารณ์” โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

การวิจัยครั้งนี้ใช้รูปแบบการวิจัยทางมนุษยศาสตร์ (Humanities Research) มุ่งเน้นไปที่วิธีการเกี่ยวกับ “การใช้ความคิด” (speculative) และ “การวิจารณ์” (Critical) (Gunn, 2011) โดยลักษณะของวิธีการใช้ความคิดเป็นสิ่งที่ถูกนำมาใช้โดยตรงในการวิจัยทางมนุษยศาสตร์ เป็นสิ่งที่ขึ้นอยู่กับความต้องการของนักวิจัย ที่ไม่เพียงแต่จะอธิบายสิ่งที่เห็นและเชื่อในปรากฏการณ์ที่เห็นซ้ำๆ แล้วสรุปหรือนำไปสู่การคาดคะเนทำนายล่วงหน้าเท่านั้น แต่ยังต้องอาศัย “สารสนเทศ” (information) ที่นักวิจัยมีอยู่เกี่ยวกับปรากฏการณ์เพื่ออธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้นในปรากฏการณ์นั้นๆ (Boudon, 2005) ซึ่งการจะได้มาซึ่งสารสนเทศนั้นนักวิจัยจำเป็นต้องอ่านให้มาก (โดยเฉพาะปรัชญา) จะต้องตั้งคำถามการวิจัยจากการอ่านและทบทวนงานที่มีมาก่อนหน้านี้ หลังจากที่ได้ตั้งคำถามการวิจัยแล้วจากนั้นก็อ่านทบทวนแนวคิดและงานวิจัยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบคอบเพื่อพัฒนาเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยว่างานวิจัยของเราวางอยู่บนแนวคิดแบบใด จากนั้นก็จะตรวจสอบแนวคิดนั้นๆ ว่ามีความเป็นไปได้มากน้อยเพียงใดที่จะนำมาเป็นกรอบแนวคิด การตรวจสอบจะดำเนินการไปด้วยการตั้งคำถาม ตั้งข้อสังเกต และหาเหตุผลสนับสนุนหรือโต้แย้ง เพื่อดูว่าแนวคิดดังกล่าวจะนำมาใช้ในการวิจัยได้หรือไม่ กล่าวคือ นักวิจัยทางมนุษยศาสตร์ไม่เชื่อเอาไว้ก่อนว่าเราจะต้องดำเนินการไปตามกรอบแนวคิดหรือทฤษฎีที่เราวางเอาไว้โดยไม่มีตรวจสอบทฤษฎีนั้นๆ และเมื่อตรวจสอบทฤษฎีแล้วเห็นว่ามีเหตุผลสมเหตุสมผลจึงจะนำไปใช้ในการพิจารณา ในขั้นนี้จำเป็นต้องอย่างยิ่งที่จะต้องตรวจสอบการอ้างเหตุผลทั้งในตัวทฤษฎีที่เรานำมาใช้และการอ้างเหตุผลของสิ่งที่เรากำลังศึกษาว่ามีความเหมาะสมหรือไม่ สมเหตุสมผลหรือไม่ จากนั้นก็สรุปแล้วนำเสนอข้อเสนอใหม่ของเราในฐานะผู้วิจัย การนำเสนอข้อเสนอใหม่ของผู้วิจัยจะต้องดำเนินการไปพร้อมกับการตรวจสอบและวิพากษ์ข้อเสนอของตนเอง แล้วหาทาง

แก้ปัญหาที่เกิดขึ้นกับข้อเสนอของผู้วิจัย จนกว่าจะมั่นใจว่าข้อเสนอของผู้วิจัยมีความชัดเจนและสามารถตอบคำถามของการวิจัยได้แล้วจึงจะถือเป็นการสิ้นสุดการวิจัย

ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้แนวทางการวิจัยทางมนุษยดั่งที่ได้อธิบายไปในข้างต้น โดยผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนการวิจัยเป็น 7 ขั้นตอนดังนี้ 1) การสำรวจข้อเสนอทางปรัชญาที่เกี่ยวข้องกับวิกิพีเดีย ซึ่งจะสำรวจจากบทความของนักปรัชญาร่วมสมัยที่เสนอข้อเสนอทางปรัชญาเกี่ยวกับวิกิพีเดีย 2) การจัดหมวดหมู่ข้อเสนอทางปรัชญาด้วยญาณวิทยาเชิงสังคมเพื่อที่จะให้ได้แนวทางการศึกษา 3) การพิจารณาข้อเสนอทางปรัชญาเพื่อตรวจสอบว่าข้อเสนอดังกล่าวสามารถนำมาใช้เป็นข้ออ้างหลักในการวิจัยได้หรือไม่ 4) สำรวจญาณวิทยาของพุทธปรัชญาเถรวาทว่าด้วยคำบอกเล่าของประจักษ์พยาน ว่าพุทธปรัชญาเถรวาทมีลักษณะทางญาณวิทยาว่าด้วยคำบอกเล่าของประจักษ์พยานอย่างไร 5) วิเคราะห์ท่าทีของพุทธปรัชญาเถรวาทกับการพิจารณาปัญหาทางญาณวิทยาของวิกิพีเดีย โดยทฤษฎีที่ได้ในขั้นตอนที่ 4 ที่ผ่านมา 6) ข้อเสนอทางญาณวิทยาของพุทธปรัชญาเถรวาทกับการใช้งานวิกิพีเดีย ว่าพุทธปรัชญาจะเสนอแนวทางการใช้งานอย่างไร และ 7) สรุปผลการวิจัยอภิปรายผล และเสนอแนะข้อเสนอใหม่ในทางปรัชญา

กรอบแนวคิดในการวิจัย

แม้ว่าบทความจะเป็นบทความจากงานวิจัยทางมนุษยศาสตร์ ซึ่งจำเป็นต้องเขียนรายงานผลแบบมนุษยศาสตร์ ซึ่งผู้วิจัยไม่ต้องการจะนำเสนอโดยการเขียนแบบมนุษยศาสตร์ตลอดทั้งบทความ แต่ผู้วิจัยจะนำเสนอบทความแบบวิทยาศาสตร์หรือแบบสังคมศาสตร์ที่แยกส่วนต่างๆ ออกจากกัน ดังนั้นบทความนี้จึงมุ่งเน้นนำเสนอผลการศึกษาและอภิปรายผลเป็นสำคัญ โดยมุ่งเน้นตามกรอบแนวคิดในการวิจัย ตามการทบทวนวรรณ ดังนี้

1. แนวคิดว่าด้วยคำบอกเล่าของประจักษ์พยาน (Testimony) คำบอกเล่าของประจักษ์พยานเป็นแนวคิดเกี่ยวกับแหล่งที่มาของความรู้ทางญาณวิทยา โดยความหมายง่ายๆ ก็คือว่า ใครสักคนมาบอกเล่าเรื่องราวที่เขาประสบพบเจอต่อเราให้ทราบ เราจะเรียกคนๆ นั้นว่า ประจักษ์พยาน (Testifier) และเรียกคำบอกเล่าของเขาว่า คำบอกเล่าของประจักษ์พยาน (Testimony) มีหลายอย่างเช่น วันเกิดของเรา เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ การเรียนรู้จากหนังสือ การอ่านสารสนเทศต่างๆ บนเว็บไซต์ ฯลฯ สิ่งเหล่านี้เรียกว่าความรู้ที่มาจากคำบอกเล่าของประจักษ์พยานทั้งสิ้น และโดยส่วนมากในชีวิตประจำวันของเรา เราก็ได้ความรู้มากจากแหล่งดังกล่าวนี้ (Lackey, 2006a; Gelfert, 2014)

1.1 การส่งผ่านคำบอกเล่าของประจักษ์พยาน (Transmission of Testimony) หมายถึง การที่ผู้ที่ทำหน้าที่เป็นประจักษ์พยาน ส่งคำบอกเล่าของตนเองไปยังผู้รับคำบอกเล่าอื่นๆ หรืออาจจะเรียกว่า ผู้ฟังก็ได้ แนวคิดแบบดั้งเดิมถือว่าการที่ผู้ฟังจะได้รับความรู้เชิงคำบอกเล่าจากผู้พูดได้นั้น ผู้พูดจะต้องมีความรู้ในเรื่องนั้นๆ ที่ส่งผ่านไปยังผู้ฟัง (Dummett, 1994; Hardwig, 1991; Ross, 1986) แต่อย่างไรก็ตามข้อจำกัดของแนวคิดดังกล่าวก็คือว่า มีความไม่ครอบคลุมไปยังคำบอกเล่าของประจักษ์พยานที่ปรากฏหลากหลายมากขึ้น กล่าวคือ คำบอกเล่าของประจักษ์พยานบางครั้งก็มีความน่าเชื่อถือ และสามารถส่งผ่านความรู้ได้อย่างถูกต้อง แม้ผู้ที่ทำหน้าที่ประจักษ์พยานไม่สามารถไม่สามารถแสดงให้เห็นว่าตัวเขามีคุณลักษณะสำคัญ (หรือ background of believe) เกี่ยวกับสิ่งที่เขาส่งผ่านมายังผู้รับฟังก็ตาม ซึ่งผู้เสนอแนวคิดนี้ก็คือ Jennifer Lackey (2006b) ในบทความที่ชื่อว่า “Knowing from Testimony” ผู้วิจัยเห็นว่าข้อเสนอของ Lackey น่าสนใจตรงที่ว่าเขาไม่สนใจตัวผู้ที่ทำหน้าที่เป็นประจักษ์พยาน แต่เขาสนใจสิ่งที่เรียกว่า คำบอกเล่าของประจักษ์พยานตรงที่ “เนื้อหา” (Statement) เป็นสำคัญ ซึ่งสามารถนำมาพิจารณากับวิกิพีเดียได้ ทั้งนี้ก็เพราะว่า เราไม่ทราบว่าเป็นใครเป็นผู้เขียนวิกิพีเดีย และวิกิพีเดียถูกสร้างขึ้นจะว่าน่าเชื่อถือก็ได้ หรือไม่น่าเชื่อถือก็ได้เพราะไม่ระบุตัวตนผู้ทำหน้าที่เป็นประจักษ์พยาน

ดังนั้นจึงเป็นข้อสันนิษฐานเบื้องต้นว่า การส่งผ่านคำบอกเล่าของประจักษ์พยานตามแนวทางของ Lackey น่าจะเป็นไปตามทิศทางเดียวกับของวิกิพีเดีย

1.2 การให้เหตุผลสนับสนุนคำบอกเล่าของประจักษ์พยาน (Justification of Testimony) การให้เหตุผลสนับสนุนคำบอกเล่าของประจักษ์พยาน คือการพิจารณาว่า เมื่อใดที่คำบอกเล่าของประจักษ์พยานจะมีเหตุผลสนับสนุนหรือมีเหตุอันควรให้เชื่อ โดยทั่วไปมี 2 แนวทาง นั่นคือ ลดทอนนิยม (Reductionism) และปฏิเสธลดทอนนิยม (Anti-Reductionism) สำหรับแนวทางแรก นักปรัชญาที่ยืนยัน

ตามแนวทางลดทอนนิยมก็คือ David Hume โดยที่ เมื่อรับคำบอกเล่าของประจักษ์พยานมาแล้ว จะต้องพิจารณาถึงความสอดคล้องกันระหว่างประสบการณ์ที่เราเคยประสบมาในอดีตกับคำบอกเล่าของประจักษ์พยานคนนั้น ๆ กระนั้นก็ตาม Hume ยังอธิบายไว้ต่อไปอีกว่า ในบางครั้งเราอาจจะไม่เคยมีประสบการณ์กับเรื่องที่เราได้รับคำบอกเล่าจากประจักษ์พยานคนหนึ่ง ๆ แล้วอะไรคือสิ่งที่เราจะประเมินคำบอกเล่าจากประจักษ์พยานคนนั้น สำหรับ Hume สิ่งที่จะใช้ประเมินคำบอกเล่าของประจักษ์พยานในกรณีที่เราไม่เคยมีประสบการณ์เรื่องนี้มาก่อนก็คือ การประเมินองค์ประกอบอื่น ๆ ของคำบอกเล่า เช่น การที่มีผู้อื่นเล่าเรื่องเช่นเดียวกับประจักษ์พยานคนนั้น ๆ เล่าต่อเรา เราก็อาจจะเลือกเชื่อ (อัญชลี ปิยปัญญาวงศ์, 2547) กล่าวโดยสรุปก็คือ การให้เหตุผลสนับสนุนคำบอกเล่าของประจักษ์พยานตามแนวทางลดทอนนิยมก็คือ การที่ผู้เชื่อคนหนึ่ง ๆ จะเลือกเชื่อคำบอกเล่าจากประจักษ์พยานที่ถ่ายทอดมานั้น ก็ต่อเมื่อคำบอกเล่านั้นกล่าวสามารถลดทอนไปยังความทรงจำ ประสบการณ์ และการอุปนัย หรือความสอดคล้องอื่น ๆ การลดทอนคำบอกเล่าไปยังสิ่งเหล่านี้จึงเรียกว่า “ลดทอนนิยม” (Reductionism) (Gelfert, 2014)

ในทางกลับกันทัศนะแบบปฏิเสธลดทอนนิยม (Anti-Reductionism) กลับเห็นว่าคำบอกเล่าของประจักษ์พยานสามารถเป็นแหล่งความรู้พื้นฐานได้ นั่นหมายความว่าทัศนะนี้ปฏิเสธการลดทอนไปยังประสบการณ์ ความทรงจำ และการอุปนัย ดังนั้นจึงเป็นที่เข้าใจกันว่าคำบอกเล่าของประจักษ์พยานที่ถูกให้เหตุผลแบบปฏิเสธลดทอนนิยมอาจเรียกว่าเป็นพื้นฐานนิยม (fundamentalism) กล่าวอีกนัยหนึ่งคือความจำเป็นทั้งหมดสำหรับความเชื่อของผู้ฟังที่จะได้รับการพิสูจน์ก็คือ มั่นใจอยู่กับคำบอกเล่าของประจักษ์พยานของผู้พูด ซึ่งหมายความว่าไม่มีข้อควรพิจารณาอื่น ๆ เช่น ข้อโต้แย้งเพิ่มเติม หรือหลักฐานภายนอก เป็นสิ่งจำเป็นในการสร้างการรับรองความถูกต้องของคำบอกเล่าของประจักษ์พยาน (Gelfert, 2014: 100) เมื่อพิจารณาเช่นนี้เราอาจเห็นว่าปฏิเสธลดทอนนิยมคงจะเชื่อถือคำบอกเล่าของประจักษ์พยานในทุก ๆ กรณีไปได้ทั้งหมด แล้วถ้าเป็นเช่นนี้เราจะแยกได้อย่างไรว่าคำบอกเล่าไหนมีมูลนำไปสู่ความน่าเชื่อถือและยอมรับได้ในที่สุด ทั้งนี้กลุ่มนักปรัชญาที่สนับสนุนปฏิเสธลดทอนนิยมไม่ได้ยืนยันว่าการให้เหตุผลรองรับคำบอกเล่าของประจักษ์พยานในเบื้องต้นด้วยตัวเรานั้นจะเพียงพอที่จะบอกได้ว่ามันเป็นความรู้ได้เลยทันที เพราะการให้เหตุผลรองรับคำบอกเล่าของประจักษ์พยานในเบื้องต้นอาจจะถูกหักล้างโดยการพิจารณาอื่น ๆ ที่ผู้ฟังอาจนำมาใช้ในการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อเสนอจากคำบอกเล่าของประจักษ์พยานที่เสนอต่อเรา (Gelfert, 2014) หรือที่ Tyler Burge กล่าวเอาไว้ว่า “ผู้ฟังมีสิทธิ์ที่จะยอมรับคำบอกเล่าว่าเป็นเรื่องจริงและยอมรับได้สำหรับเขา เว้นแต่จะมีเหตุผลที่แข็งแกร่งกว่าที่จะไม่ทำเช่นนั้น” (Burge 1993) ซึ่งเรียกว่าการมีดีพิตเตอร์มาหักล้างคำบอกเล่า Jennifer Lackey ได้ทำการอภิปรายเกี่ยวกับการให้เหตุผลสนับสนุนตามแนวทางปฏิเสธลดทอนนิยม และเสนอว่ามีดีพิตเตอร์อยู่ 2 ประเภทด้วยกันสำหรับการให้เหตุผลสนับสนุนตามแนวทางปฏิเสธลดทอนนิยม ประเภทแรกเรียกว่า ดีพิตเตอร์เชิงจิตวิทยา (psychological defeaters) และประเภทที่สองเรียกว่า ดีพิตเตอร์เชิงกฎเกณฑ์ (normative defeaters) (Lackey, 2011) ดีพิตเตอร์ประเภทแรกมีลักษณะที่คล้ายที่ Tyler Burge กล่าวเอาไว้ นั่นคือ เป็นข้อสงสัยที่เรามีต่อคำบอกเล่านั้นโดยอาศัยหลักฐานหรือความเชื่ออื่นที่ปรากฏขึ้นมาหักล้าง ส่วนดีพิต

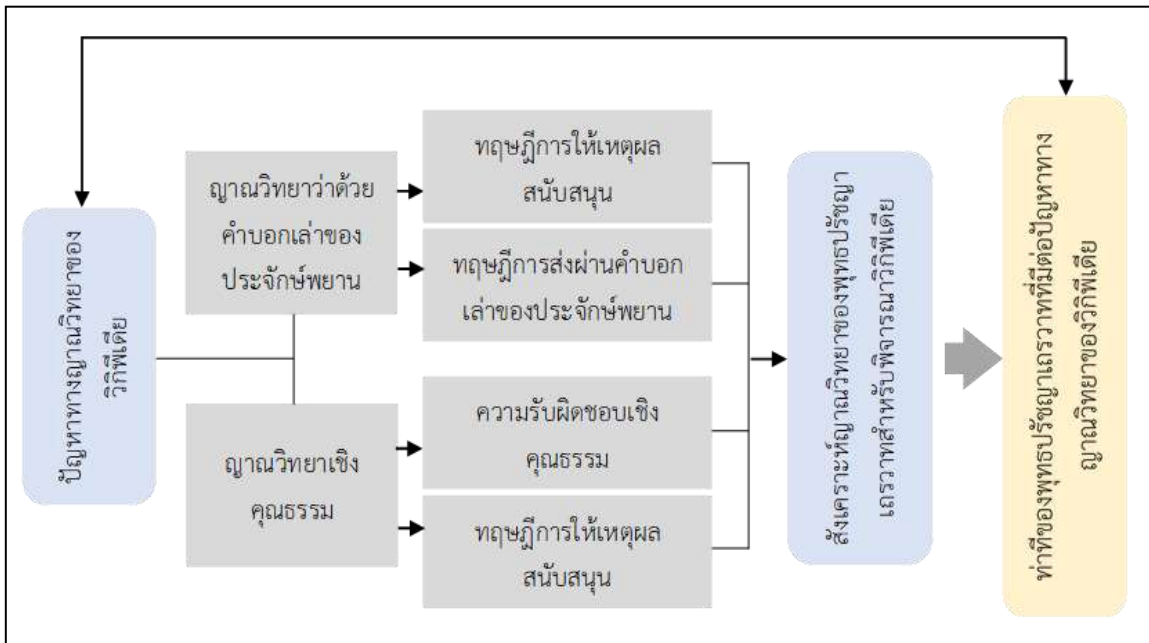
เตอร์ประเภทหลังเป็นข้อสงสัยหรือความเชื่อหนึ่งๆ ที่จำเป็นต้องมี แม้จะไม่มีอยู่ก่อนก็ตาม แต่ควรตั้งข้อสงสัยต่อคำบอกเล่า นั้นๆ หรือพยายามหาหลักฐานมาหักล้าง ซึ่งดีฟิตเตอร์ประเภทหลังต่างจากประเภทแรกคือผู้กระทำการทางญาณวิทยา (Epistemic Agent) จำเป็นจะต้องมีด้วยการพยายามตั้งข้อสังเกตและตั้งข้อสงสัยต่อคำบอกเล่าที่รับมา

2. แนวคิดที่ว่าด้วยญาณวิทยาเชิงคุณธรรม (Virtue Epistemology) เป็นการพิจารณาคุณธรรม (virtue) ของปัจเจกบุคคลที่ทำให้ได้มาซึ่งความรู้ ความรู้ตามมุมมองนี้จึงเป็นรูปแบบหนึ่งของการกระทำ (action) กล่าวคือเป็นความพยายามที่จะทำให้รับซึ่งสิ่งที่ถูกต้อง และยังเป็น การพิจารณาความรู้ที่สามารถใช้งานได้มากกว่าที่จะพิจารณาเรื่องแนวคิดหรือเจตนา (intentional) เกี่ยวกับความรู้เท่านั้น โดยทั่วไปแล้วนักญาณวิทยาที่ยอมรับข้อเสนอของญาณวิทยาเชิงคุณธรรมจะถือว่าการมีคุณธรรมทางปัญญาของผู้กระทำการทางญาณวิทยาจะช่วยให้ได้มาซึ่งการมีความเชื่อที่จริง หรือการมีเหตุอันควรให้เชื่อในความเชื่อนั้นเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งญาณวิทยาเชิงคุณธรรมได้เปลี่ยนมุมมองของญาณวิทยาที่พิจารณาคูณลักษณะของความเชื่อ มาเป็นคุณลักษณะทางปัญญา (intellectual traits) ของตัวผู้เชื่อหรือผู้กระทำการทางญาณวิทยา ญาณวิทยาเชิงคุณธรรมแบบดั้งเดิมที่สุดคือญาณวิทยาเชิงคุณธรรมที่ถือว่า ความรู้จะต้องมาจากการถูกสร้างขึ้นด้วยกระบวนการที่น่าถือ การถูกสร้างขึ้นด้วยความสามารถที่น่าเชื่อถือ หรือ การถูกสร้างขึ้นด้วยปัจเจกบุคคลที่มีความน่าเชื่อถือ เรียกว่าญาณวิทยาเชิงคุณธรรมนี้ว่า ทฤษฎีที่เน้นความน่าเชื่อถือ (reliabilism) (Zagzebski & Depaul, 2003) ซึ่งถือว่าคุณลักษณะเหล่านี้เป็นพื้นฐานที่นำไปสู่การมีความเชื่อที่จริงได้ นอกจากนี้ญาณวิทยาเชิงคุณธรรมบางอย่างเช่น ญาณวิทยาเชิงคุณธรรมที่เน้นความรับผิดชอบ หรือที่เรียกกันว่า “ความรับผิดชอบเชิงคุณธรรม” (virtue responsibilism) ซึ่งเป็นญาณวิทยาเชิงคุณธรรมที่สามารถเปรียบเทียบได้กับการคุณธรรมทางปัญญาในเชิงศีลธรรม หรือจริยศาสตร์เชิงคุณธรรมนั่นเอง โดยความรับผิดชอบเชิงคุณธรรมที่นักญาณวิทยายอมรับกันได้แก่ ความใจกว้าง ความกล้าหาญทางปัญญา และความอ่อนน้อมถ่อมตนทางปัญญา เป็นต้น (Wright, 2018: 58-60) ด้วยเหตุนี้คุณธรรมทางญาณวิทยา (Epistemic virtue) หรือ คุณธรรมทางปัญญา (intellectual virtues) (Battaly, 2008) จึงสามารถจำแนกออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ ความรับผิดชอบเชิงคุณธรรม (virtue responsibilism) กับ ความน่าเชื่อถือเชิงคุณธรรม (virtue reliabilism) ซึ่งมีความแตกต่างกันในลักษณะของคุณธรรมทางปัญญาดังนี้

1) ความรับผิดชอบเชิงคุณธรรม (virtue responsibilism) เป็นการบรรยายถึงคุณธรรมทางปัญญาที่ได้รับมา หรือได้เรียนรู้มา คุณลักษณะของสิ่งที่เรียกกันว่าความรับผิดชอบเชิงคุณธรรมก็เช่น ความอยากรู้อยากเห็น ความมีอิสรภาพทางปัญญา และความสามารถที่เปิดใจที่กว้าง สิ่งเหล่านี้ถูกเรียกว่า “คุณลักษณะเชิงคุณธรรม” (trait-virtues) ที่เป็นส่วนสำคัญของการมีความรับผิดชอบเชิงคุณธรรม

2) ความน่าเชื่อถือเชิงคุณธรรม (virtue reliabilism) แสดงถึงคุณธรรมทางปัญญาที่มีความแน่วแน่มั่นคงมากเพียงใด และมีความน่าเชื่อถือมากน้อยเพียงใด เช่น การมีโลกทัศน์ (vision) การใคร่ครวญ (introspection) และความทรงจำ (Memory) สิ่งเหล่านี้เรียกว่า “ความสามารถเชิงคุณธรรม” (faculty-virtues) (Heersmink, 2017) จะเห็นได้ว่าคำว่าคุณธรรม (virtue) ในที่นี้ไม่ใช่สิ่งที่เกี่ยวข้องกับ “ดี” หรือ “ไม่ดี” แต่เป็นคุณธรรมเชิงญาณวิทยาที่เป็นคุณลักษณะที่แต่ละคนมีหรือไม่มี

จากการพิจารณาจะพบว่า การมีความรับผิดชอบเชิงคุณธรรม ถือเป็นคุณธรรมทางปัญญาที่สามารถฝึกฝนเรียนรู้ได้ แต่การมีความน่าเชื่อถือเชิงคุณธรรม ถือเป็นคุณลักษณะที่มีอยู่ติดตัวของผู้กระทำการเชิงญาณวิทยาคคนนั้นๆ และเป็นเรื่องยากที่จะฝึกฝนให้เกิดขึ้นได้ จากการพิจารณาแนวคิดที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้สังเคราะห์กรอบแนวคิดของการวิจัยออกมาเป็นดังนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัย พบว่า

1. ทำที่ของพุทธปรัชญาเถรวาทกับการพิจารณาปัญหาทางญาณวิทยาของวิกิพีเดีย โดยเฉพาะปัญหาทางญาณวิทยาว่าด้วยคำบอกเล่าของประจักษ์พยาน และข้อเสนอเกี่ยวกับการใช้งานวิกิพีเดียตามแนวทางของพุทธปรัชญาเถรวาท

1.1 วิกิพีเดียในฐานะของแหล่งที่มาของความรู้ จากการศึกษาและทบทวนข้อเสนอของนักปรัชญาต่อการมีทำที่เกี่ยวกับวิกิพีเดียในฐานะของแหล่งที่มาของความรู้

วิกิพีเดียในฐานะของแหล่งที่มาของความรู้ จากการศึกษาและทบทวนข้อเสนอของนักปรัชญาต่อการมีทำที่เกี่ยวกับวิกิพีเดียในฐานะของแหล่งที่มาของความรู้ นั้น พบว่า มีทั้งข้อเสนอที่ว่าวิกิพีเดียสามารถเป็นแหล่งที่มาของความรู้ได้ และทัศนะที่ว่าวิกิพีเดียไม่อาจเป็นแหล่งที่มาของความรู้ ผู้วิจัยได้ทำการพิจารณาประเด็นของข้อขัดแย้งทั้งสองกลุ่มนี้โดยนำเอาทฤษฎีเกี่ยวกับแหล่งที่มาของความรู้ว่าด้วยคำบอกเล่าของประจักษ์พยาน (Testimony) มาพิจารณา ในสองประเด็น ประเด็นแรกว่าด้วยการส่งผ่านคำบอกเล่าของประจักษ์พยาน (Transmission of Testimony) และประเด็นที่สองว่าด้วยการให้เหตุผลสนับสนุนคำบอกเล่าของประจักษ์พยาน (Justification of Testimony)

ผลการศึกษาในประเด็นแรกพบว่า วิกิพีเดียเป็นแหล่งที่มาของความรู้ได้ตามแนวทางของคำบอกเล่าของประจักษ์พยาน ซึ่งเป็นการพิจารณาผ่านมุมมองเรื่องการส่งผ่านคำบอกเล่าของประจักษ์พยานในกรณีของ Jennifer Lackey และผู้วิจัยได้ตีความว่า การส่งผ่านคำบอกเล่าของประจักษ์พยานของ lackey แม้จะมีปัญหาบางประการก็ตาม แต่ท้ายที่สุดแล้วเราสามารถนำมาพิจารณาการส่งผ่านคำบอกเล่าของประจักษ์พยานได้ในหลายๆ กรณี ซึ่งหนึ่งในนั้นก็คือคำบอกเล่าของประจักษ์พยานในกรณีของวิกิพีเดียด้วย เหตุที่สามารถนำมาพิจารณาการส่งผ่านคำบอกเล่าของประจักษ์พยานในกรณีของวิกิพีเดียได้นั้นก็เพราะว่า คำบอกเล่าของประจักษ์พยานในกรณีของวิกิพีเดียเป็นคำบอกเล่าของประจักษ์พยานที่ไม่ต้องอาศัยการพิจารณาลดทอนคำบอกเล่านี้ไปยังเบื้องหลังทางญาณวิทยา (Epistemic background) ของผู้ที่เป็นประจักษ์พยานก็ได้ด้วยเหตุนี้จึงดูเหมือนว่าวิกิพีเดียมีการส่งผ่านคำบอกเล่าของประจักษ์พยานโดยไม่จำเป็นต้องอาศัยความเชื่อของประจักษ์

พยานในการยืนยันการส่งผ่านคำบอกเล่านั้นๆ แต่ก็สามารถส่งผ่านคำบอกเล่าที่มีเหตุอันควรให้เชื่อได้ ทั้งนี้ก็เพราะว่าวิกิพีเดียมีพื้นฐานที่สำคัญในฐานะของสารานุกรมประเภทหนึ่ง แต่ที่แตกต่างไปก็คือว่า วิกิพีเดียเป็นสารานุกรมเสรีออนไลน์ ซึ่งก็ยังตระหนักถึงภาระหน้าที่สำคัญนั้นคือการเป็นสารานุกรมประเภทหนึ่งนั่นเอง

ส่วนผลการศึกษาในประเด็นที่สองก็คือ การให้เหตุผลสนับสนุนคำบอกเล่าของประจักษ์พยานที่มาจากวิกิพีเดีย นั้น จะต้องเป็นไปทั้งสองแนวทาง แนวทางแรกก็คือ การให้เหตุผลสนับสนุนคำบอกเล่าของประจักษ์พยานตามแนวทางลดทอนนิยม (reductionism) กล่าวคือ เมื่อรับคำบอกเล่าของประจักษ์พยานจากวิกิพีเดียมาแล้วจะต้องลดทอนคำบอกเล่า นั้นๆ ไปยังแหล่งความเชื่อพื้นฐานอื่นๆ ซึ่งจะทำให้ได้ก็ต่อเมื่อเราพอมีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ บ้าง แต่ทั้งนี้การให้เหตุผลสนับสนุนตามแนวทางลดทอนนิยมโดยอาศัยมโนทัศน์ต่างๆ ที่ผ่านมามีทำให้เกิดปัญหาตามมาเสมอ โดยเฉพาะปัญหาว่าด้วยความสอดคล้องของแหล่งที่มาของความรู้แหล่งอื่นที่เราลดทอนลงไป ซึ่งปัญหามีอยู่ว่าเราจะเชื่อมั่นได้อย่างไรว่าแหล่งที่เราลดทอนลงไปมีความน่าเชื่อถือ ทั้งนี้ก็เพราะว่าแหล่งที่มาของความรู้ที่เราเชื่อว่าเป็นแหล่งที่มาที่เป็นพื้นฐานมากกว่าคำบอกเล่าของประจักษ์พยานนั้น ท้ายที่สุดอาจจะกลายเป็นแหล่งที่มาของความรู้ที่เป็นเท็จก็ได้ ดังนั้น การลดทอนคำบอกเล่าที่มีความเชื่อมั่นต่อแหล่งที่เราลดทอนลงไปอาจจะไม่ได้นำไปสู่การมีความเชื่อที่จริงหรือมีเหตุอันควรให้เชื่อก็ได้ ซึ่งก็คือปัญหาของลดทอนนิยม ด้วยเหตุนี้การลดทอนคำบอกเล่าต้องมั่นใจว่าความเชื่อพื้นฐานดั้งเดิมของเราที่ได้รับมาจะต้องมีความถูกต้องจึงจะให้เหตุผลสนับสนุนแบบลดทอนนิยมได้ นอกจากนี้ในกรณีที่เราไม่มีความรู้มาก่อนเกี่ยวกับเรื่องที่เราอ่านเราก็ไม่ควรปฏิเสธวิกิพีเดียไปเลย แต่เราจะต้องอาศัยการให้เหตุผลสนับสนุนตามแนวทางของปฏิเสธลดทอนนิยมเพราะบางทีจะเป็นการหลีกเลี่ยงข้อมูลในวิกิพีเดียโดยไร้เหตุผลมากเกินไป ทั้งนี้ผู้วิจัยได้เสนอว่า การยอมรับคำบอกเล่าบนฐานของการให้เหตุผลสนับสนุนแบบปฏิเสธลดทอนนิยมนั้น จะต้องอาศัยการมีดีพิตเตอร์เชิงกฎเกณฑ์ในการยอมรับ ทั้งนี้ก็เพราะว่าการมีดีพิตเตอร์เชิงกฎเกณฑ์จะเป็นตัวช่วยให้เราตรวจสอบอีกครั้งหนึ่งเกี่ยวกับคำบอกเล่าของประจักษ์พยานที่เรารับมาจากวิกิพีเดีย

ส่วนผลการศึกษาภายใต้แนวคิดของญาณวิทยาเชิงคุณธรรมเพื่อเรียกร้องให้ปัจเจกบุคคลได้มาซึ่งความเชื่อที่จริงนั้นพบว่า การใช้งานวิกิพีเดียจะต้องมาจากการมีคุณธรรมทางปัญญาของปัจเจกบุคคล ซึ่งคุณธรรมทางปัญญาดังกล่าวนี เป็นคุณธรรมทางปัญญาที่เกี่ยวกับการมีความรับผิดชอบเชิงคุณธรรมหรือการมีความรับผิดชอบทางญาณวิทยา ซึ่งจะทำให้ปัจเจกบุคคลตระหนักต่อภาระหน้าที่สำคัญที่ตนเองจะต้องมีในการใช้งานสารสนเทศเพื่อให้ได้มาซึ่งความรู้หรือการมีเหตุอันควรให้เชื่อในความเชื่อ เราจะพิจารณาความรับผิดชอบทางญาณวิทยาของปัจเจกบุคคลที่มีต่อการใช้งานวิกิพีเดียว่าเป็นสิ่งที่สำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง

1.2 ท่าทีของพุทธปรัชญาเถรวาทกับการพิจารณาปัญหาทางญาณวิทยาของวิกิพีเดีย

จากการศึกษาวิเคราะห์ประเด็นเกี่ยวกับท่าทีของพุทธปรัชญาเถรวาทกับการพิจารณาปัญหาทางญาณวิทยาของวิกิพีเดีย ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการศึกษา 2 ประเด็นด้วยกัน นั่นคือ ประเด็นว่าด้วยคำบอกเล่าของประจักษ์พยานและประเด็นญาณวิทยาเชิงคุณธรรมอันเกี่ยวข้องกับการมีความรับผิดชอบเชิงคุณธรรม ซึ่งผลการศึกษาได้ดังนี้

1.2.1 ในประเด็นแรกเกี่ยวกับคำบอกเล่าของประจักษ์พยานตามแนวทางของพุทธปรัชญาเถรวาทจะเรียกแหล่งที่มาของความรู้ที่มาจากคำบอกเล่าของประจักษ์พยานว่า “ศัพทประมาณ” ซึ่งมักจะเรียกกันในปรัชญาอินเดีย ศัพทประมาณของพุทธปรัชญาเถรวาทนั้นเป็นศัพทประมาณที่ยอมรับได้ โดยไม่ต้องพิจารณาว่าศัพทประมาณนั้นมาจากใคร แต่ให้เราพิจารณาไตร่ตรองศัพทประมาณนั้นด้วยตัวเอง ซึ่งมุ่งเน้นให้พิจารณาตัวข้อความ (statement) นั้นๆ แทน ความหมายตามนัยนี้ก็คือ การที่พุทธปรัชญาเถรวาทยอมรับคำบอกเล่าของประจักษ์

พยานนั้น ไม่จำเป็นต้องอาศัยเบื้องหลังทางญาณวิทยา (Epistemic background) ของผู้พูดหรือผู้ที่ทำหน้าที่เป็นประจักษ์พยาน (Testifier) ถ้าหากพิจารณาตามนัยนี้ความหมายคือ ผู้ทำหน้าที่ประจักษ์พยานไม่มีผลต่อคำบอกเล่าที่เขาถ่ายทอดออกมา และดังนั้นอาจตีความได้ว่าการไม่ทราบว่าเป็นใครจึงไม่เกี่ยวกับการที่เขาถ่ายทอดคำบอกเล่าของประจักษ์พยานออกมา พุทธปรัชญามีท่าทีดังกล่าวและสะท้อนออกมาผ่านเกสปุตตสูตรที่ไม่ให้เชื่อถือคำบอกเล่าเพียงเพราะทราบว่าเขาคือใคร จากการพิจารณาประเด็นดังกล่าวจึงนำมาสู่ข้อสรุปว่า พุทธปรัชญาเถรวาทมีท่าทีที่ยอมรับว่าการส่งผ่านคำบอกเล่าของประจักษ์พยานในกรณีของวิกิพีเดียเกิดขึ้นได้แน่นอน เนื่องจากคำบอกเล่าของประจักษ์พยานในกรณีของวิกิพีเดียก็ไม่ทราบได้ว่าใครคือผู้ทำหน้าที่เป็นประจักษ์พยานเช่นเดียวกัน แต่วิกิพีเดียอาศัยการมีพันธะหน้าที่ของสาธารณกรณถ่ายทอดคำบอกเล่าจากวิกิพีเดียไปยังผู้รับข้อมูล ซึ่งตามแนวทางของพุทธปรัชญาเถรวาทการมีพันธะหน้าที่ดังกล่าวเป็นหน้าที่ที่ประจักษ์พยานในฐานะปัจเจกบุคคลผู้เข้ามาเขียนวิกิพีเดียตระหนักดีว่าตนเองจะต้องนำเสนอข้อเท็จจริงต่อผู้อื่น แม้ว่าบางคนเข้ามาให้ข้อมูลผิด แต่ก็มีผู้ใช้งานอื่นๆ รีบเข้ามาแก้ไข ตรงนี้ชัดเจนว่าผู้ใช้งานวิกิพีเดียตระหนักถึงประโยชน์ที่จะตามมามากกว่าที่จะเกิดโทษเสมอ และถ้าพิจารณาตามนัยนี้พุทธปรัชญาเถรวาทยอมรับว่าการส่งผ่านคำบอกเล่าบนฐานของการมีพันธะหน้าที่บางอย่าง และพันธะหน้าที่บางอย่างของพุทธปรัชญาเถรวาทก็เป็นพันธะหน้าที่ที่พ่วงมากับประโยชน์ที่ผู้รับคำบอกเล่าของประจักษ์พยานจะได้รับเสมอ ดังนั้นการไม่ทราบว่าเป็นใคร มีความเชื่ออย่างไรก็ไม่เกี่ยวกับการส่งผ่านคำบอกเล่าของเขา ดังนั้นท่าทีของพุทธปรัชญาเถรวาทจึงเป็นท่าทีที่ยอมรับการส่งผ่านคำบอกเล่าของประจักษ์พยานในกรณีของวิกิพีเดียได้

1.2.2. ส่วนในประเด็นที่สองของการวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้นำเสนอเกี่ยวกับการมีความรับผิดชอบเชิงคุณธรรม ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของญาณวิทยาเชิงคุณธรรม โดยให้เหตุผลสนับสนุนว่าญาณวิทยาเชิงคุณธรรมที่แบ่งเป็นสองส่วนอันได้แก่ การมีความน่าเชื่อถือเชิงคุณธรรม กับการมีความรับผิดชอบเชิงคุณธรรมนั้น ผู้วิจัยเห็นว่าการมีความรับผิดชอบเชิงคุณธรรมของปัจเจกบุคคลที่เป็นผู้กระทำการทางญาณวิทยา จะเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งที่จะนำไปสู่การมีความเชื่อที่จริงหรือการมีความเชื่อที่มีเหตุอันควรให้เชื่อ และผู้วิจัยเห็นว่าความน่าเชื่อถือเชิงคุณธรรมไม่น่าจะนับรวมเป็นส่วนหนึ่งของญาณวิทยาเชิงคุณธรรมที่แยกขาดจากการมีความรับผิดชอบเชิงคุณธรรม แต่มีความน่าเชื่อถือเชิงคุณธรรมบางอย่างเป็นส่วนหนึ่งของการมีความรับผิดชอบเชิงคุณธรรม กล่าวคือ การมีความรับผิดชอบเชิงคุณธรรมสามารถทำให้มีความน่าเชื่อถือเชิงคุณธรรมบางอย่างได้ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงเห็นว่าญาณวิทยาเชิงคุณธรรมควรพิจารณาเพียงประเด็นที่ว่าด้วยการมีความรับผิดชอบเชิงคุณธรรมเท่านั้น และเมื่อผู้วิจัยได้ศึกษาญาณวิทยาเชิงคุณธรรมของพุทธปรัชญาเถรวาทพบว่า พุทธปรัชญาเถรวาทมีท่าทีที่ไม่ยอมรับการมีความน่าเชื่อถือเชิงคุณธรรมสำหรับเป็นพื้นฐานของญาณวิทยาเชิงคุณธรรม แต่พุทธปรัชญาเถรวาทจะยอมรับการมีความรับผิดชอบเชิงคุณธรรมเป็นพื้นฐานของญาณวิทยาเชิงคุณธรรม โดยปัจจัยสำคัญของญาณวิทยาเชิงคุณธรรมที่นำไปสู่การมีความรับผิดชอบเชิงคุณธรรมของพุทธปรัชญาเถรวาทก็คือ การมีความละเอียดรอบคอบทางปัญญา และการมีความเอาใจใส่อย่างถี่ถ้วนกับข้อมูลที่ได้รับมา ทั้งสองประการนี้ล้วนแล้วแต่ส่งผลสนับสนุนให้เกิดสิ่งสำคัญของการมีความรับผิดชอบทางญาณวิทยา นั่นคือการมีความอยากรู้อยากเห็น ซึ่งเมื่อเราอ่านข้อมูลที่ปรากฏในวิกิพีเดียแล้วนั้นสิ่งที่สำคัญมาก ๆ คือเราจะต้องมีความรับผิดชอบ โดยต้องค้นคว้าเพิ่มเติมเพื่อให้เกิดการลดทอนสิ่งที่ปรากฏอยู่ไปยังแหล่งความเชื่ออื่น ๆ ที่เป็นพื้นฐานมากกว่านี้ พร้อมกันนั้นการมีความอยากรู้อยากเห็นยังสะท้อนท่าทีของการที่ปัจเจกบุคคลหนึ่ง ๆ จะมีดีทีเตอร์เชิงกฎเกณฑ์ด้วย ซึ่งจะช่วยให้มีการตรวจสอบข้อมูลจากวิกิพีเดียเพิ่มมากขึ้น ดังนั้นท่าทีของการมีความรับผิดชอบทางญาณวิทยาของพุทธปรัชญาเถรวาท จึงส่งผลให้ผู้กระทำการทางญาณวิทยามีความตระหนักรู้ว่าตนเองจะต้องตรวจสอบข้อมูลในวิ

กิติเต็ยอยู่เสมอ เช่น หลักฐานของคำสอนที่ปรากฏในเกสปุตตสูตร และจังกีสสูตร โดยข้อสำคัญของการมีความรับผิดชอบทาง ญาณวิทยาของพุทธปรัชญาเถรวาทประกอบไปด้วย

1) ความเอาใจใส่ (Attentiveness) ซึ่งเป็นข้อที่เด่นชัดข้อแรกจากข้อความที่ปรากฏในจังกีสสูตรว่า “เมื่อเข้าไปใกล้ย่อมนั่งใกล้ เมื่อนั่งใกล้ย่อมเงยไต่ตลง เขาเงยไต่ตลงแล้วย่อมฟังธรรม ครั้นฟังแล้วย่อมทรงจำธรรม พิจารณา เนื้อความแห่งธรรมที่ทรงไว้เมื่อพิจารณาเนื้อความอยู่” (ม.ม. (ไทย), 13/658/455) หากพิจารณาความหมายนี้ให้ชัดเจนแล้ว ผู้วิจัยเห็นว่าข้อความดังกล่าวเป็นการบอกเราว่า เมื่อรับข้อมูลหนึ่ง ๆ มาแล้วเราจะต้องพิจารณาข้อมูลนั้นด้วยการเอาใจใส่ ผ่านการ “พิจารณาอย่างรอบคอบ” ต่อข้อความนั้น ๆ โดยหมายถึงการมีความมุ่งมั่นและมีสมาธิจดจ่ออย่างต่อเนื่องในการ พิจารณาข้อความนั้น ๆ และจะทำให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งที่กำลังทำ กำลังพูด กำลังเขียน หรือกำลังอ่าน ซึ่งการใส่ ใจในรายละเอียดอย่างต่อเนื่องเช่นนี้เพียงพอนั้น เป็นวิธีการอย่างหนึ่งที่ทำให้ความอยากรู้อยากเห็นได้รับการสนับสนุน (Baehr, 2015) และเมื่อความอยากรู้อยากเห็นได้รับการสนับสนุน ก็เท่ากับว่าผู้กระทำการทางญาณวิทยาคนนั้น ๆ มีความ มุ่งมั่นอย่างแท้จริงที่จะตรวจสอบข้อมูลนั้น ๆ ที่ตนได้รับมาให้เกิดความกระจ่างชัด มากกว่าที่จะยอมรับโดยทันที

2) ความอยากรู้อยากเห็น (Curiosity) เป็นอีกหนึ่งคุณสมบัติประการสำคัญของผู้กระทำการทางญาณ วิทยาตามข้อเสนอที่ปรากฏในข้อความของจังกีสสูตรข้างต้นที่ว่า “ธรรมทั้งหลายย่อมควรแก่การเพ่ง เมื่อธรรมควรแก่การเพ่ง มีอยู่ ย่อมเกิดฉันทะ เกิดฉันทะแล้ว ย่อมขะมักเขม้น” (ม.ม. (ไทย), 13/658/455) ซึ่งเห็นได้ชัดว่า การมีความเอาใจใส่ช่วย นำไปสู่การมีความอยากรู้อยากเห็น กล่าวคือการเพ่งพินิจ หรือการพิจารณาอย่างเอาใจใส่ย่อมนำไปสู่การมีความขะมักเขม้น กล่าวคือมีความตั้งใจอย่างไม่มีริรอที่จะทำให้เกิดผลลัพธ์ที่พึงประสงค์ได้ ดังนั้นจึงเป็นการบอกเราว่า ความเอาใจใส่นำมาซึ่ง ความอยากรู้อยากเห็น และความอยากรู้อยากเห็นของปัจเจกบุคคล ยังเป็นเสมือนการขยายขอบเขตของขอบฟ้าแห่งความรู้ ที่เขามีอยู่ กล่าวคือจะทำให้บุคคลมีแรงบันดาลใจภายในให้อยากเรียนรู้ความรู้ใหม่ๆ อย่างทันที จึงทำให้ผู้ที่มีคุณลักษณะข้อ นี้เป็นผู้ที่มักจะสงสัยและถามว่าทำไมสิ่งต่างๆ ถึงเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ทำให้กล่าวได้ว่าการมีความอยากรู้อยากเห็นนี้เองเป็น แรงบันดาลใจอย่างแท้จริงที่มีอยู่ภายในตัวของบุคคลนั้นๆ อันเนื่องมาจากตัวเขาเป็นผู้ที่ “รัก” ในความรู้ (Baehr, 2015) การมีความอยากรู้อยากเห็นจึงเป็นอีกอย่างหนึ่งที่แม้จะจะไม่ชัดเจนว่าพุทธปรัชญามี แต่ถ้าหากพุทธปรัชญามีคุณสมบัติของ ญาณวิทยาเชิงคุณธรรมเกี่ยวกับความเอาใจใส่ก็ย่อมนำมาสู่การมีความอยากรู้อยากเห็น และความอยากรู้อยากเห็นในแง่ของ การกระทำก็ตรงกับความขะมักเขม้นที่ผู้กระทำการทางญาณวิทยาตามแนวทางของพุทธปรัชญาเถรวาทต้องมี

3) ความละเอียดรอบคอบทางปัญญา (Intellectual thoroughness) คุณธรรมทางปัญญาของการมี ความรับผิดชอบทางญาณวิทยาประการหนึ่งของพุทธปรัชญาเถรวาทก็คือ การมีความละเอียดรอบคอบทางปัญญา Baehr (2015) อธิบายว่า บุคคลที่มีความละเอียดรอบคอบทางปัญญา มักจะถูกทำให้ปัจเจกบุคคลเป็นผู้ที่มีความอยากจะสืบเสาะ ค้นคว้าประเด็นต่างๆ ทั้งในด้านความหมายและความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง จึงทำให้มีท่าทีที่มักจะมีความไม่พึงพอใจกับเรื่องของ สิ่งต่างๆ ที่มีความไม่ลึกซึ้งหรือมีความคลุมเครือ ทำให้เกิดการมุ่งมั่นตั้งใจในการคิดอย่างแน่วแน่เกี่ยวกับความคิดหรือ ประเด็นเฉพาะนั้นๆ จนกว่าจะสามารถจับประเด็นหรือเข้าใจได้อย่างจริงจัง นอกจากนี้การที่เป็นบุคคลที่มีความรอบคอบทาง ปัญหายังมีจุดมุ่งหมายเพื่อการอธิบายปรากฏการณ์ที่เป็นปัญหา และไม่เพียงแต่จะยอมรับข้อความบางอย่างเท่านั้น ทำให้ การมีความละเอียดรอบคอบทางปัญญายังพ่วงมากับการเป็นผู้ที่ไม่พึงพอใจกับการจดจำชุดของข้อความหรือความรู้ที่แยก ส่วนออกจากกันเท่านั้น หากแต่จะต้องสามารถเชื่อมโยงระหว่างหน่วยข้อมูลต่างๆ ได้ ทั้งนี้ก็เพราะว่าการจดจำรายละเอียด เพียงบางอย่างด้วยการแยกส่วนออกจากกันจะส่งผลให้ไม่สามารถเข้าใจความเชื่อมโยงทั้งหมดได้ ดังนั้นความละเอียดถี่ถ้วน และรอบคอบทางปัญญาจึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง ซึ่งเมื่อพิจารณาตามแนวทางของพุทธปรัชญาเถรวาทเกี่ยวกับการมีความ

ละเอียดรอบคอบทางปัญญาแล้วนั้น ก็จะพบว่าพุทธปรัชญาเถรวาท ถือเอาความละเอียดรอบคอบทางปัญญาเป็นส่วนหนึ่งของการมีความรับผิดชอบเชิงคุณธรรม ดังปรากฏในจิงกีสูตรความว่า “ครั้นชะมกเข้มนแล้ว ย่อมเทียบเคียง ครั้นเทียบเคียงแล้วย่อมตั้งความเพียร เป็นผู้มีใจแน่วแน่ ย่อมทำปรมัตถสัจจะให้แจ้งชัดด้วยกายและเห็นแจ้งแทงตลอดปรมัตถสัจจะนั้นด้วยปัญญา” (ม.ม. (ไทย), 13/658/455)

ทั้งสามประการนี้ เมื่อพิจารณาแล้วผู้วิจัยเห็นว่า การมีการมีความเอาใจใส่ และการมีความละเอียดรอบคอบทางปัญญา เป็นฐานของการนำไปสู่การมีความอยากรู้อยากเห็น ซึ่งเป็นคุณสมบัติสำคัญของผู้กระทำการทางญาณวิทยาจำเป็นต้องมี เพราะการมีความอยากรู้อยากเห็นจะช่วยให้เราไม่หยุดอยู่เฉพาะตัวข้อมูลที่เรารับมาแล้วตัดสินใจเชื่อในทันที หากแต่การมีความอยากรู้อยากเห็นเป็นคุณธรรมทางปัญญาที่จะทำให้ผู้กระทำการทางญาณวิทยามีความรับผิดชอบที่จะให้ตัวเขาได้มาซึ่งความรู้ หรือได้มาซึ่งความเชื่อที่มีเหตุอันควรให้เชื่อ

อภิปรายผล

1. ทฤษฎีว่าด้วยคำบอกเล่าของประจักษ์พยานที่ครอบคลุมกับวิกิพีเดีย

จากการศึกษาวิจัยที่ผ่านมาเกี่ยวกับทฤษฎีว่าด้วยการส่งผ่านคำบอกเล่าของประจักษ์พยานนั้น เป็นการศึกษาที่ให้ผลการศึกษาที่มีความจำกัด และถูกนำมาอธิบายในมุมมองที่จำกัดด้วย กล่าวคือข้อเสนอของการส่งผ่านคำบอกเล่าของประจักษ์พยานในญาณวิทยาเชิงสังคมที่ผ่านมามักจะอธิบายว่า การส่งผ่านคำบอกเล่าของประจักษ์พยาน ต้องพิจารณาจากตัวของประจักษ์พยาน หรือคุณลักษณะของประจักษ์พยานคนนั้นๆ ที่มีอยู่ เช่น ความรู้ ความเชื่อพื้นฐานที่มีมาก่อนหน้าอำนาจทางญาณวิทยา ฯลฯ¹ สิ่งเหล่านี้มักจะเป็นตัวยืนยันอย่างชัดเจนว่า การส่งผ่านคำบอกเล่าของประจักษ์พยานจะต้องอาศัยคุณสมบัติดังกล่าวของผู้ที่เป็นประจักษ์พยาน แต่อย่างไรก็ตาม ในโลกของการสื่อสารกันอย่างทั่วถึงผ่านเว็บไซต์ออนไลน์ต่างๆ เรามักจะไม่ทราบเลยว่าใครเป็นประจักษ์พยานที่ถ่ายทอดความรู้มาให้กับเรา เช่นเดียวกันกับวิกิพีเดีย ที่ไม่สามารถระบุได้ถึงตัวผู้เขียน ซึ่งถ้าหากพิจารณาตามมุมมองว่าด้วยการส่งผ่านคำบอกเล่าของประจักษ์พยานที่ผ่านมาก็จะทำให้เราได้ข้อสรุปที่ค่อนข้างชัดเจนว่าวิกิพีเดียไม่มีที่น่าเชื่อถือที่จะยอมรับได้ในการส่งผ่านความรู้เชิงคำบอกเล่า แต่กระนั้นก็ตาม ผู้วิจัยเห็นว่าข้อเสนอที่วางอยู่บนฐานของแนวทางการส่งผ่านคำบอกเล่าของประจักษ์พยานที่ผ่านมามานั้น ไม่มีความเป็นธรรมในการตัดสินและจะสรุปดังนี้ได้ เหตุผลก็เพราะว่า บริบทของการส่งผ่านคำบอกเล่าของประจักษ์พยานในกรณีของวิกิพีเดียไม่ใช่การส่งผ่านคำบอกเล่าของประจักษ์พยานในโลกเชิงสังคมทั่วไป แต่มีลักษณะเป็นโลกออนไลน์ ดังนั้นทฤษฎีว่าด้วยการส่งผ่านคำบอกเล่าของประจักษ์พยานที่ผ่านมามีไม่เพียงพอต่อการให้คำอธิบายและไม่อาจเป็นเกณฑ์ตัดสินคำบอกเล่าของประจักษ์พยานที่มาจากวิกิพีเดียได้ เนื่องจากการพิจารณาประเด็นปัญหาของวิกิพีเดีย เราจะต้องยอมรับไว้

¹ มีการอภิปรายประเด็นนี้ในหลายบทความ อาจจะพิจารณาได้จากตัวอย่างเช่นในบทความของ Peter J. Graham เรื่อง Testimonial Knowledge: A Unified Account ในหัวข้อ Three Condition (Graham, 2016) หรืองานของ John Hardwig (1991) ในบทความของเขาที่ชื่อว่า “The Role of Trust in Knowledge” ได้ยกตัวอย่างของชุมชนการวิจัยทางวิทยาศาสตร์เอาไว้ว่า การวิจัยในชุมชนการวิจัยทางวิทยาศาสตร์นั้น มักจะมีความเชื่อมั่นในความร่วม มือน้อย กล่าวคือไม่มีทางเลือกอื่นใดให้ไว้วางใจ รวมถึงความไว้วางใจในลักษณะของสมาชิกในชุมชน แต่ความร่วมมือในชุมชนการวิจัยทางวิทยาศาสตร์เกิดขึ้นได้นั้น จะต้องอาศัยคำบอกเล่าของประจักษ์พยานจากผู้อื่นเท่านั้น เพราะข้อเสนอทางวิทยาศาสตร์ (Scientific propositions) มักจะต้องได้รับการยอมรับบนพื้นฐานของหลักฐานที่ผู้อื่นมีเท่านั้น ผลก็คือว่าความรู้ทางวิทยาศาสตร์จึงต้องขึ้นอยู่กับลักษณะเชิงศีลธรรม (moral character) และลักษณะเชิงความเชื่อ (epistemic character) ของนักวิทยาศาสตร์อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ทั้งนี้ไม่ใช่เพราะว่า “ข้อมูลยาก” (hard data) และข้อโต้แย้งเชิงตรรกะไม่จำเป็น แต่เนื่องจากข้อมูลและข้อโต้แย้งที่เกี่ยวข้องนั้นกว้างขวางเกินไปและยากเกินกว่าจะได้ออกด้วยวิธีการอื่นใดนอกจากคำบอกเล่าของประจักษ์พยานจากวิทยาศาสตร์เอง และในบทความดังกล่าว Hardwig ยังได้เน้นย้ำถึงสิ่งที่จะทำให้เกิดความเชื่อมั่นในคำบอกเล่าของประจักษ์พยานของนักวิทยาศาสตร์ด้วย นั่นคือคุณลักษณะเฉพาะของนักวิทยาศาสตร์ (character of scientists) ที่จะทำให้เกิดความเชื่อมั่นได้

ก่อนว่า เป็นการถ่ายทอดหรือส่งผ่านคำบอกเล่าของประจักษ์พยานโดยที่เราไม่สามารถพิจารณาคุณลักษณะของประจักษ์พยานได้เลย สิ่งที่สะท้อนให้เห็นในงานวิจัยนี้ก็คือว่า ทฤษฎีการส่งผ่านคำบอกเล่าของประจักษ์พยานที่น่าจะเพียงพอต่อการนำมาพิจารณาการส่งผ่านคำบอกเล่าของประจักษ์พยานได้นั้น น่าจะเป็นทฤษฎีของ Jennifer Lackey (2006b) ที่เปลี่ยนจากการให้ความสำคัญกับ background of belief มาเป็นสิ่งที่ปรากฏในถ้อยแถลง (statement) นั้นๆ แทน ผู้วิจัยได้เลือกเอาทฤษฎีของ Lackey มาใช้ อันเนื่องมาจากว่าทฤษฎีของเธอเป็นทฤษฎีการให้เหตุผลสนับสนุนคำบอกเล่าของประจักษ์พยานที่มี “ความครอบคลุม” มากกว่าทฤษฎีอื่นๆ ที่ผ่านมาก่อนหน้า และสามารถที่จะนำมาพิจารณากับวิกิพีเดียได้

กระนั้นก็ตาม ทฤษฎีการให้เหตุผลสนับสนุนของ Lackey อาจถูกโต้แย้งได้ เนื่องจากว่าเธอได้เสนอตัวอย่างบางประการเกี่ยวกับครูผู้สอนที่มีความเชื่อแบบหนึ่ง แต่สามารถถ่ายทอดและสอนออกมาอีกแบบหนึ่งได้ เช่น อาจเกิดการโต้แย้งที่มาจากข้อเสนอที่เรียกว่า TEP-N* ได้ โดยข้อเสนอดังกล่าวปรากฏในหนังสือของ Paul Faulkner (2011) ลักษณะของข้อเสนอ TEP-N* อธิบายว่า การถ่ายทอดคำบอกเล่าของประจักษ์พยานมีลักษณะเป็นสายโซ่ (chain) ที่เชื่อมต่อกันไปเรื่อยๆ ซึ่งผู้พูดอาจมีตั้งแต่ A_1, \dots, A_n (เมื่อ $i = 1, 2, 3, \dots, n$) และหลักการนี้บอกว่า จะอย่างไรก็ตามผู้พูดคนแรก (A_1 เมื่อ $i = 1$) ต้องมีความรู้จริงๆ และได้มาโดยแนวทางที่ไม่ใช่คำบอกเล่า และตัวอย่างที่น่าสนใจก็คือตัวอย่างที่เด็กอายุแปดขวบได้รับฟังคำบอกเล่าบางอย่างตามที่ผู้เป็นพ่อต้องการมาถ่ายทอดคำบอกเล่านั้นให้พ่อเขาฟังโดยที่เด็กคนนั้นไม่มีความเชื่อหรือไม่รู้เกี่ยวกับสิ่งที่เขาได้รับฟังมา แต่พ่อเขาได้รับความรู้อย่างถูกต้องเพราะต้นทางที่ถ่ายทอดให้กับเด็กมีความรู้² ในกรณีเดียวกัน ตัวอย่างของ Lackey อาจประสบกับปัญหานี้ นั่นคือครูไม่ใช่ประจักษ์พยานที่ไม่มีความรู้ เช่นเดียวกับเด็กแปดขวบคนนั้น และวิกิพีเดียก็จะประสบกับปัญหานี้เพราะอยู่ในบริบทของสายโซ่แห่งคำบอกเล่าด้วยกันทั้งสิ้น แต่อย่างไรก็ตามผู้วิจัยเห็นว่าครูไม่เพียงแต่จะเป็นผู้ส่งสัญญาณหรือส่งคำบอกเล่าโดยไม่มีความรู้ แต่ครูเป็นประจักษ์พยานได้ในกรณีนี้ แม้เราจะไม่พิจารณาความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องที่ครูถ่ายทอดออกไปก็ตาม แต่เราก็ไม่อาจมีเหตุผลที่จะบอกได้ว่าครูไม่ใช่ประจักษ์พยานที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดคำบอกเล่า เพราะถึงแม้ว่าครูจะไม่มีความรู้ในสิ่งที่เขาถ่ายทอดออกมา แต่ครูมีพันธะหน้าที่บางประการต่อเด็กนักเรียนนั้นคือจะต้องถ่ายทอดสิ่งที่จริงและถูกต้องในเรื่องที่สอนออกไป ในขณะที่วิกิพีเดียก็มีพันธะหน้าที่ของการส่งผ่านคำบอกเล่าในฐานะที่เป็นสารานุกรม พันธะหน้าที่นี้ถูกแสดงผ่านผู้เขียนและผู้แก้ไขวิกิพีเดียเป็นสำคัญที่แม้จะมีการใส่ข้อมูลที่ผิดพลาดไปแต่ท้ายที่สุดแล้วข้อมูลนั้นก็จะถูกแก้ไขให้ถูกต้องอย่างรวดเร็ว นี่จึงเป็นเหตุผลที่ชัดเจนว่า ข้อเสนอของ Lackey มีความครอบคลุมและยังไม่อาจโต้แย้งได้ จริงอยู่ที่ครูจะได้รับความรู้จากแหล่งอื่นๆ ที่สามารถถอยกลับไปหาจุดเริ่มต้น A_1 (เมื่อ $i = 1$) ได้ แต่การที่ถือว่าครูเป็นประจักษ์พยานที่น่าเชื่อถือย่อมเป็นไปได้ ดังนั้นการพิจารณาความน่าเชื่อถือของคำบอกเล่าของประจักษ์พยานที่ผู้วิจัยเสนอคือ ดูว่าประจักษ์พยานมีหน้าที่อะไร และทำตามหน้าที่นั้นหรือไม่ที่เกี่ยวกับความรู้ที่เขาถ่ายทอดออกมา ผลการวิจัยนี้จึงชี้ให้เห็นว่าเรามีทฤษฎีการให้เหตุผลสนับสนุนคำบอกเล่าของประจักษ์พยานที่ครอบคลุมมายังการใช้งานสารสนเทศบนเว็บไซต์ในฐานะคำบอกเล่าของประจักษ์พยานด้วย และผู้วิจัยก็ยืนยันและเห็นด้วยกับ Lackey เกี่ยวกับข้อเสนอและการโต้แย้งของเธอเพื่อที่จะนำมาเป็นทฤษฎีที่ใช้พิจารณาคำบอกเล่าของประจักษ์พยานที่กว้างขึ้น

² ตัวอย่างนี้ได้โน้ตความของ Carter และ Nickel (2014) เรื่อง “On Testimony and Transmission” โดยในบทความอธิบายว่า “คอมพิวเตอร์โน้ตบุ๊กของ Rupert ไม่สามารถเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ตไว้ที่บ้านของเขาได้ และเขาสงสัยว่าเราเตอร์อินเทอร์เน็ตน่าจะจะมีปัญหาแน่นอน เนื่องจากปัจจุบัน Rupert เป็นโรคกลัวเสียง อักเสบ เขาจึงเขียนคำถามบางอย่างให้กับลูกชายวัย 8 ขวบ ที่ชื่อ Ian เพื่อถามผู้ให้บริการอินเทอร์เน็ต เมื่อ Ian โทรไปสอบถามผู้ให้บริการอินเทอร์เน็ต เขาได้รับการถ่ายทอดคำบอกเล่าจากผู้ให้บริการอินเทอร์เน็ตเกี่ยวกับวิธีการใช้งานและแก้ปัญหา จากนั้น Ian ก็ถ่ายทอดคำบอกเล่าดังกล่าวนี้ต่อ Rupert แต่ในการถ่ายทอดนี้ Ian ไม่เข้าใจในสิ่งที่เขาถ่ายทอดต่อ Rupert เมื่อสักครู่นี้ แต่เมื่อท้ายที่สุดแล้ว Rupert สามารถเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ตได้สำเร็จ”

ในการพิจารณาผลการวิจัยเกี่ยวกับการให้เหตุผลสนับสนุนวิกิพีเดีย นั้น ผู้วิจัยเห็นว่าผลการวิจัยครั้งนี้ที่ได้จากการวิเคราะห์ มีความแตกต่างออกไปจากข้อเสนอที่ผ่านมา เนื่องจากทฤษฎีการให้เหตุผลสนับสนุนคำบอกเล่าของประจักษ์สามารถแบ่งได้เป็น 2 ทฤษฎีหลักๆ นั่นคือ ลดทอนนิยม และปฏิเสธลดทอนนิยม นักปรัชญาส่วนมากให้เหตุผลสนับสนุนคำบอกเล่าของประจักษ์พยานที่มาจากวิกิพีเดียตามแนวทางของลดทอนนิยม และนักปรัชญาทั้งหมดไม่ยอมรับการให้เหตุผลสนับสนุนคำบอกเล่าของประจักษ์พยานกรณีของวิกิพีเดียตามแนวทางปฏิเสธลดทอนนิยม นอกจากนี้ยังมีข้อเสนอเกี่ยวกับการลดทอนนิยมแบบอ่อน ซึ่งเป็นโมเดลที่ใหม่ที่น่าเสนอโดย อติศร กรอบกระจก (2558) อย่างไรก็ตามผู้วิจัยเห็นว่าข้อเสนอของนักปรัชญาที่ผ่านมาข้างต้นยังไม่อาจที่จะเพียงพอต่อการเป็นทฤษฎีการให้เหตุผลสนับสนุนคำบอกเล่าของประจักษ์พยานที่มาจากวิกิพีเดียได้ ดังนั้นงานวิจัยนี้จึงได้นำเสนอทฤษฎีการให้เหตุผลสนับสนุนคำบอกเล่าของประจักษ์พยานในกรณีของวิกิพีเดีย เป็นการให้เหตุผลสนับสนุนคำบอกเล่าของประจักษ์พยานอย่างมีเงื่อนไข กล่าวคือ การให้เหตุผลสนับสนุนคำบอกเล่าของประจักษ์พยานจะต้องเป็นไปทั้งในแนวทางลดทอนนิยม และปฏิเสธลดทอนนิยมได้ด้วยกันทั้งสิ้น ในแนวทางลดทอนนิยมแม้จะใช้ได้ก็ตาม แต่ผู้วิจัยมองเห็นข้อจำกัด นั่นหมายความว่าแนวทางการให้เหตุผลสนับสนุนคำบอกเล่าของประจักษ์แบบลดทอนนิยมทั้งแบบทั่วไปและแบบลดทอนนิยมแบบอ่อนต่างประสบปัญหาด้วยกันทั้งสิ้น และถ้าหากยอมรับเพียงแบบใดแบบหนึ่งทฤษฎีการให้เหตุผลสนับสนุนคำบอกเล่าของประจักษ์พยานคงไม่ครอบคลุมเพียงพอ ดังนั้นงานวิจัยนี้จึงเสนอให้ยอมรับการให้เหตุผลสนับสนุนคำบอกเล่าของประจักษ์พยานตามแนวทางปฏิเสธลดทอนนิยมด้วย ทั้งนี้ก็เพราะว่าในบางครั้งการอ่านข้อความในวิกิพีเดียโดยไม่มีความรู้ที่มีมาก่อนหน้า หรือไม่มีแหล่งที่จะลดทอนลงไปการปฏิเสธโดยทันทีจึงไม่ใช่เหตุผลเพียงพอที่จะทำได้ ข้อเสนอของงานวิจัยนี้จึงเป็นข้อเสนอที่ต่างไปจากข้อเสนอที่ผ่านๆ มา ตรงที่ผู้วิจัยเห็นว่า การให้เหตุผลสนับสนุนคำบอกเล่าของประจักษ์พยานแบบปฏิเสธลดทอนนิยมเป็นไปได้ เพียงแต่ว่าผู้ที่ทำหน้าที่เป็นผู้รับคำบอกเล่า นั้นๆ จะต้องมิตีพีตเตอร์มารองรับในท้ายที่สุด ซึ่งข้อเสนอของงานวิจัยนี้ได้รับการรองรับจากคำอธิบายของนักปรัชญาอย่างเช่น Tyler Burge (1993) และ Matthew Weiner (2003) ซึ่งนักปรัชญาเหล่านี้อธิบายไปในทำนองที่ว่า “ผู้ฟังมีสิทธิ์ที่จะยอมรับคำบอกเล่าว่าเป็นเรื่องจริงและยอมรับได้สำหรับเขา เว้นเสียแต่ว่าจะมีเหตุผลที่แข็งแกร่งกว่าที่จะไม่ทำเช่นนั้น” (Burge, 1993)

จากการพิจารณาข้อเสนอของนักปรัชญาที่เห็นด้วยกับการให้เหตุผลสนับสนุนปฏิเสธลดทอนนิยมดังกล่าว ยังอาจจะเกิดปัญหาตามมาได้ เนื่องจากการมิตีพีตเตอร์ดังกล่าวตามที่ Burge เสนอเป็นการบอกเพียงว่าหากเราพบหลักฐานใหม่ที่หักล้างคำบอกเล่านั้นได้เราค่อยเชื่อ แต่ผู้วิจัยเห็นว่า การที่จะใช้แนวทางการให้เหตุผลสนับสนุนแบบลดทอนนิยมได้นั้น เราจะต้องอาศัยการมิตีพีตเตอร์อีกประเภทหนึ่ง เรียกว่าดีพีตเตอร์เชิงกฎเกณฑ์ (normative defeater) ซึ่งเรียกร้องให้ผู้กระทำการทางญาณวิทยาในฐานะผู้รับข้อมูลจำเป็นต้องมีความสงสัยต่อข้อความหรือความเชื่อหนึ่งๆ ที่ได้รับมาจากประจักษ์พยาน ซึ่งเป็นไปตามข้อเสนอของ Jennifer Lackey (2011) ซึ่งเธอได้เสนอแนวทางของการมิตีพีตเตอร์ไว้สองประการด้วยกัน

งานวิจัยนี้จึงให้มุมมองใหม่ที่น่าสนใจว่า การให้เหตุผลสนับสนุนคำบอกเล่าของประจักษ์พยานในกรณีของปฏิเสธลดทอนนิยมนั้น มีความเป็นไปได้และน่าจะนำมาพิจารณาประกอบด้วย เนื่องจากว่าการมีเฉพาะเหตุผลสนับสนุนตามแนวทางลดทอนนิยมไม่ครอบคลุมเท่ากับการให้เหตุผลสนับสนุนตามแนวทางปฏิเสธลดทอนนิยมด้วย ผู้วิจัยขอเรียกข้อเสนอของผู้วิจัยเองว่า การให้เหตุผลสนับสนุนคำบอกเล่าของประจักษ์พยานแบบมีเงื่อนไข ซึ่งแตกต่างไปจากข้อเสนอของนักปรัชญาที่ทำการศึกษเกี่ยวกับญาณวิทยาว่าด้วยคำบอกเล่าของประจักษ์พยานในกรณีของวิกิพีเดียที่ผ่านๆ มา และจากที่

กล่าวมาจึงเพียงพอที่จะสรุปให้เห็นภาพอย่างชัดเจนมากขึ้นว่า ข้อเสนอในงานวิจัยนี้มีแนวโน้มที่จะนำมาพิจารณามุมมองเกี่ยวกับคำบอกเล่าของประจักษ์พยานในกรณีของวิกิพีเดียได้มากกว่าข้อเสนอที่ผ่านมา

2. พุทธปรัชญาเถรวาทกับทฤษฎีเกี่ยวกับคำบอกเล่าของประจักษ์พยานในการพิจารณาความรับรู้วิกิพีเดีย

ในส่วนที่ผ่านมามีความชัดเจนว่าข้อเสนอจากงานวิจัยนี้ ได้สร้างคำตอบใหม่ที่เป็นข้อถกเถียงต่อปัญหาที่ผ่านมาอย่างชัดเจน โดยที่ชัดเจนมากๆ ก็คือการเสนอว่าเราสามารถให้เหตุผลสนับสนุนคำบอกเล่าของประจักษ์พยานที่มาจากวิกิพีเดียได้ตามแนวทางของปฏิเสธลทอนนิยม และถือว่าคำบอกเล่าของประจักษ์พยานในวิกิพีเดียมีการส่งผ่านคำบอกเล่าได้ ซึ่งทำให้เห็นอีกว่าทฤษฎีที่ผ่านมาไม่ประสบความสำเร็จในการอธิบายเกี่ยวกับคำบอกเล่าของประจักษ์พยานที่กว้างมากขึ้น

สำหรับพุทธปรัชญาเถรวาท ซึ่งยอมรับแหล่งที่มาของความรู้ตามแนวทางของคำบอกเล่าของประจักษ์พยานนั้น พุทธปรัชญายอมรับว่า การส่งผ่านคำบอกเล่าของประจักษ์พยานมายังผู้รับข้อมูลที่เข้าไปอ่านวิกิพีเดียนั้นเป็นไปได้ เนื่องจากว่า คำบอกเล่าของประจักษ์พยานตามแนวทางของพุทธปรัชญาเถรวาท เป็นการยอมรับคำบอกเล่าที่ไม่ขึ้นอยู่กับอำนาจทางญาณวิทยาของประจักษ์พยาน (Epistemic authority of testifier) และไม่ขึ้นอยู่กับการทราบว่าเป็นประจักษ์พยานเป็นใคร ผลลัพธ์ดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า พุทธปรัชญาเถรวาทมีข้อโต้แย้งที่ชัดเจนกับนักปรัชญาหลายคนที่เสนอว่าการที่ใครสักคน B จะรู้ว่า p จากคำบอกเล่าใครสักคนที่เป็นผู้พูด A นั้น B จะต้องพิจารณาว่า A รู้ว่า p จริงหรือไม่ ซึ่งการจะรู้ว่า A รู้ว่า p จริงหรือไม่ สิ่งที่สำคัญมากก็คือจะต้องรู้จักกับ A ในหลายๆ มุมมอง โดยเฉพาะ background of belief ของ A ซึ่งในส่วนที่ผ่านมาก็อภิปรายไปแล้วว่าทฤษฎีดังกล่าวไม่ครอบคลุม แม้ว่าพุทธปรัชญาเถรวาทจะไม่ได้โต้แย้งกับทฤษฎีที่ผ่านมาอย่างตรงไปตรงมา แต่ก็พอเห็นได้ว่า พุทธปรัชญาเถรวาทไม่ได้พิจารณาคำบอกเล่าของประจักษ์พยานที่ส่งผ่านมาด้วยการพิจารณาตัวตนของประจักษ์พยานคนนั้นๆ ซึ่งชัดเจนอย่างยิ่งในเกสบุตรสูตร ที่ถือเป็นพระสูตรสำคัญที่นักปรัชญาที่ศึกษาพุทธปรัชญาเถรวาทนำมายืนยันเกี่ยวกับญาณวิทยาแบบพุทธ ด้วยเหตุนี้จึงชัดเจนว่าพุทธปรัชญาเถรวาทมีท่าทีที่คล้อยตามกันกับข้อเสนอของ Jennifer Lackey (2006b) แม้ว่าจะไม่เหมือนกันเลยในทุกประการ แต่เป้าหมายหรือผลลัพธ์ที่ได้กลับมีลักษณะที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน นั่นคือเป้าหมายที่ว่า การเชื่อถือคำบอกเล่าของประจักษ์พยานโดยไม่ขึ้นอยู่กับอำนาจทางญาณวิทยา (Epistemic Authority) และไม่ขึ้นอยู่กับการทราบคุณลักษณะทางความเชื่อ (background of belief) ของประจักษ์พยานคนนั้นๆ แต่พิจารณาที่ตัวถ้อยแถลงหรือข้อความที่ปรากฏอยู่แทน ดังนั้นประเด็นว่าด้วยการส่งผ่านคำบอกเล่าของประจักษ์พยานตามแนวทางของพุทธปรัชญาเถรวาทจึงยอมรับว่าวิกิพีเดียสามารถส่งผ่านคำบอกเล่าของประจักษ์พยานจากวิกิพีเดียไปยังผู้รับฟังได้โดยไม่อาศัยปัจจัยอื่นๆ ตามแนวทางของการส่งผ่านคำบอกเล่าของประจักษ์พยานที่ผ่านๆ มา

สำหรับประเด็นว่าด้วยการให้เหตุผลสนับสนุนคำบอกเล่าของประจักษ์พยานนั้น งานวิจัยดังกล่าวนี้ได้ชี้ให้เห็นว่าพุทธปรัชญาเถรวาทมีความไม่ครอบคลุมเกี่ยวกับการให้เหตุผลสนับสนุนคำบอกเล่าของประจักษ์พยานที่มาจากวิกิพีเดีย ซึ่งท่าทีของพุทธปรัชญาเถรวาทเป็นไปในทิศทางของการยอมรับคำบอกเล่าของประจักษ์พยานตามแนวทางของลทอนนิยมเท่านั้น ซึ่งแม้จะสอดคล้องกับข้อเสนอของนักปรัชญาหลายคนอย่าง Tollefsen (2009) หรือสอดคล้องกับข้อเสนอของอดิสร กรอบกระจก (2558) ก็ตาม แต่ทั้งนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าท่าทีดังกล่าวมีความจำกัดมากเกินไป เพราะในความเป็นจริงแล้ว การให้เหตุผลสนับสนุนคำบอกเล่าของประจักษ์พยานตามแนวทางของวิกิพีเดียจะต้องเป็นไปในทิศทางของปฏิเสธลทอนนิยมด้วยตามที่ได้อภิปรายไปแล้วในส่วนก่อนหน้า ดังนั้นข้อจำกัดของการนำเอาพุทธปรัชญาเถรวาทมาพิจารณาวิกิพีเดียแล้วนั้น เราจะพบว่า พุทธปรัชญาเถรวาทยอมรับทฤษฎีการให้เหตุผลสนับสนุนคำบอกเล่าของประจักษ์พยานที่ไม่ครอบคลุม ซึ่งส่งผลต่อการยอมรับคำบอกเล่าของประจักษ์พยานในวิกิพีเดียอย่างจำกัดด้วย กระนั้นก็ตามพุทธปรัชญาเถรวาทยังกระตุ้นเตือนให้

ผู้ใช้งานวิกิพีเดียในฐานะปัจเจกบุคคลผู้กระทำการทางญาณวิทยาได้มาซึ่งความเชื่อที่มีเหตุอันควรให้เชื่อผ่านมโนทัศน์ความรับผิดชอบทางญาณวิทยา ซึ่งน่าสนใจว่าพุทธปรัชญาเถรวาทยอมรับคำบอกเล่าของประจักษ์พยานตามแนวทางของการมีความรับผิดชอบ และไม่ยอมรับการมีความน่าเชื่อถือเชิงญาณวิทยา ทั้งนี้ก็เพราะว่าการมีความน่าเชื่อถือเชิงญาณวิทยาเป็นเสมือนการมอบความไว้วางใจต่อผู้ทำหน้าที่เป็นผู้กระทำการทางญาณวิทยา ประหนึ่งการมอบความไว้วางใจให้กับประจักษ์พยาน ซึ่งเป็นสิ่งที่พุทธปรัชญาเถรวาทไม่เห็นด้วย นั่นหมายความว่าในส่วนนี้พุทธปรัชญาเถรวาทเห็นพ้องกันกับข้อเสนอของอดิศร กรอบกระจก (2558) อย่างชัดเจน ข้อค้นพบจากงานวิจัยนี้จึงสรุปว่า พุทธปรัชญาเถรวาทมีข้อบกพร่องบางประการ โดยเฉพาะการให้เหตุผลสนับสนุนคำบอกเล่าของประจักษ์พยานตามแนวทางของวิกิพีเดีย แต่ก็มีที่น่าสนใจตรงที่ว่ามีการที่เรียกร้องการมีความรับผิดชอบเชิงญาณวิทยาเพื่อให้มีเหตุอันควรให้เชื่อในความเชื่อหนึ่งๆ จากวิกิพีเดียนั่นเอง

ข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยประเด็นดังกล่าวในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ เป็นประเด็นที่ยังมีการศึกษาค่อนข้างน้อย ทั้งในแง่มุมมองของตัววิกิพีเดียเอง รวมถึงญาณวิทยาเชิงสังคม โดยเฉพาะทฤษฎีที่เกี่ยวกับคำบอกเล่าของประจักษ์พยาน ดังนั้นในส่วนขอเสนอแนะ ผู้วิจัยจึงอยากจะทำข้อเสนอแนะสองประการ คือ ข้อเสนอแนะทางวิชาการ และข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยต่อไปดังนี้

1. ข้อเสนอแนะทางวิชาการ

ผู้วิจัยเห็นว่าประเด็นเกี่ยวกับการศึกษาทางปรัชญาและญาณวิทยานั้น มีความน่าสนใจยิ่งในปัจจุบัน โดยเฉพาะประเด็นเกี่ยวกับญาณวิทยาเชิงสังคม ที่พิจารณามิติทางสังคมของความรู้ ซึ่งหนึ่งในนั้นก็คือวิกิพีเดีย สิ่งที่น่าสนใจหลายคนพูดกล่าวต่อๆ กันมานั้น วิกิพีเดียมักจะเป็นสารานุกรมเสรีออนไลน์ที่ดูไม่น่าเชื่อถือในเชิงความรู้ แต่ผู้วิจัยเห็นว่าเราควรปรับเปลี่ยนท่าทีเชิงอคตินี้ออกไป แล้วกลับมาพิจารณาวิกิพีเดียบนฐานของการยืนยันในเชิงวิชาการมากยิ่งขึ้นกว่าที่จะกล่าวไปอย่างไร้เหตุผล ซึ่งจะนำไปสู่ปัญหาความอยุติธรรมเชิงญาณวิทยา (Epistemic injustice) ตามมาได้ ดังนั้นงานวิจัยเล่มนี้จึงเป็นอีกหนึ่งตัวอย่างของการโต้ตอบกับปัญหาดังกล่าว และเราในฐานะผู้ใช้งานวิกิพีเดียก็ควรจะต้องตัดสินตัววิกิพีเดียและเนื้อหาในนั้นอย่างมีความเป็นเหตุเป็นผล และมีความเป็นวิชาการมากขึ้น (โดยเฉพาะในหมู่นักวิชาการ) เพราะการบอกเพียงว่าไม่ทราบใครเขียน และมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา สิ่งเหล่านี้ผู้วิจัยได้ทำให้ตกไปแล้ว ดังนั้นข้อเสนอในทางวิชาการก็คือ การยืนยันหรือการปฏิเสธวิกิพีเดีย นั้น ควรดำเนินไปบนฐานของเกณฑ์การตัดสินอย่างเป็นธรรมและมีเหตุผล โดยเฉพาะมิติทางญาณวิทยาที่เป็นประเด็นสำคัญมากในการพิจารณาวิกิพีเดีย นอกจากนี้สิ่งที่เราได้จากงานวิจัยชิ้นนี้ก็ถือว่า เราได้องค์ความรู้ใหม่ในทางพุทธปรัชญาเถรวาทสำหรับการพิจารณาความรู้บนสารสนเทศออนไลน์ ผู้วิจัยอยากจะทำข้อเสนอที่มุ่งเน้นอย่างมากสำหรับพุทธปรัชญาเถรวาทว่า เราไม่อาจสรุปว่าพุทธปรัชญาเถรวาทสามารถนำมาพิจารณาประเด็นการรับความรู้จากแหล่งอื่นได้อย่างทันที เช่น การบอกว่าการรับข้อมูลจากผู้อื่นพุทธปรัชญาไม่ให้เชื่อทันที จริงอยู่พุทธปรัชญาเสนอเช่นนี้ แต่ทั้งนี้เราจะต้องพิจารณาองค์ประกอบอื่นๆ ของพุทธปรัชญาอย่างละเอียดก่อนจะนำเสนอเสมอ ซึ่งข้อเสนอสำหรับวงการวิชาการทางด้านพุทธปรัชญาก็คือ งานวิจัยชิ้นนี้ชี้ให้เห็นข้อบกพร่องบางประการเกี่ยวกับคำบอกเล่าของประจักษ์พยานอย่างไม่ครอบคลุมของพุทธปรัชญาเถรวาท แต่สิ่งที่เราควรที่จะพัฒนาต่อไปอย่างยิ่งคือ การเสริมสร้างการมีความรับผิดชอบเชิงคุณธรรม ซึ่งเป็นเรื่องที่เราจะทำให้ปัจเจกบุคคลคนหนึ่งๆ ได้มาซึ่งความเชื่อที่มีเหตุอันควรให้เชื่อในข้อมูลที่รับมา

2. ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

จากการศึกษาวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยเห็นควรว่า จะต้องมีการขยายปริมาณของการศึกษาญาณวิทยาเชิงสังคมออกไปให้กว้างและครอบคลุมมากกว่าที่มีอยู่ ซึ่งผู้วิจัยจะนำเสนอประเด็นที่เห็นควรมีการศึกษาต่อไปดังนี้

2.1 ผู้วิจัยเห็นควรว่าการศึกษาญาณวิทยาเชิงสังคมสำหรับภายในประเทศไทยนั้น จะต้องมีการศึกษาเพิ่มมากขึ้น เพราะการศึกษามิติทางสังคมของญาณวิทยายังมีน้อยอยู่ โดยใช้กรณีตัวอย่างของปรากฏการณ์เป็นตัวตั้งแล้วศึกษาให้เป็นไปตามนั้น เพื่อที่จะขยายอาณาบริเวณของการตอบปัญหาทางญาณวิทยาเชิงสังคมให้ได้ ซึ่งอาจจะเปลี่ยนจากกรณีวิกิพีเดียไปเป็นกรณีของคำบอกเล่าของประจักษ์พยานในกรณีของนักวิทยาศาสตร์ ทนาย ตำรวจ หรืออาชีพอื่นๆ รวมถึงอาจจะเปลี่ยนสื่อออนไลน์อื่นๆ ด้วย

2.2 ผู้วิจัยเห็นว่าท่าทีของผู้คนในสังคม สามารถสะท้อนแนวคิด ทักษะคติ และฐานคิดทางญาณวิทยาของผู้คนได้ ดังนั้นการศึกษาในครั้งต่อไป อาจจะพิจารณาประเด็นของความอยุติธรรมเชิงญาณวิทยาของผู้ใช้งานสารานุกรมเสรีออนไลน์ วิกิพีเดียก็ได้ ว่าผู้ใช้งานมีอคติต่อการตัดสินข้อมูลวิกิพีเดียหรือไม่ โดยอาจจะศึกษาเปรียบเทียบของกลุ่มทั้งสองที่มีความแตกต่างกัน โดยเฉพาะการใช้หลักของปรัชญาเชิงทดลองมาออกแบบการศึกษา ก็จะทำให้เห็นภาพชัดเจนและมีความน่าสนใจยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- กรมการศาสนา. (2514). *พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่มที่ 12 มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก*. กรุงเทพฯ: กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ.
- _____. (2514). *พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่มที่ 13 สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปณณาสก*. กรุงเทพฯ: กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ.
- _____. (2514). *พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่มที่ 20 สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย เอก-ทุก-ติกนิบาต*. กรุงเทพฯ: กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ.
- รามิล กาญจันดา. (2547). การวิเคราะห์หลักความเชื่อในกาลามสูตร, *วารสารพุทธศาสนศึกษา*, 11(2), 4-40.
- วิทย์ วิศทเวทย์. (2538). ความรู้ในทัศนะของพุทธศาสนา. *วารสารพุทธศาสนศึกษา*, 2(3), 42-52.
- สมภาร พรหมทา. (2539). มนุษย์กับการแสวงหาความรู้: ข้อเสนอจากพุทธปรัชญาว่าด้วยธรรมชาติและบทบาทของความรู้. *วารสารพุทธศาสนศึกษา*, 3(2), 5-28.
- _____. (2560). *พุทธปรัชญากับญาณวิทยา*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- อดิสร กรอบกระจก. (2558). *การประเมินค่าทางญาณวิทยาของวิกิพีเดีย*. (อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย).
- อัญชลี ปิยปัญญาวงศ์. (2547). *มนโฑทัศน์เรื่องเหตุการณ์อัศจรรย์ของเดวิด ฮูม*. (อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย).
- Baehr, J. (2015). *Cultivating good minds. A philosophical & practical guide to educating for intellectual virtues*. Long Beach. Retrieved 12 Desember 2020. from <http://intellectualvirtues.org/why-should-we-educate-for-intellectual-virtues-2-2>.
- Boudon, L., (2005). *Humanities*. London: Sage.

- Burge, T. (1993). Content preservation. *The Philosophical Review*, 102(4), 457-488.
- Carter, J. A., & Nickel, P. J. (2014). On Testimony and Transmission. *Episteme*, 11(2), 145-155.
- Dummett, M. (1994). Testimony and memory. In Matilal, B. K., & Chakrabarti, A. (Eds.). *Knowing from words: Western and Indian philosophical analysis of understanding and testimony* (pp. 251-272). New York: Springer Science & Business Media.
- Fallis, D. (2008). Toward an epistemology of Wikipedia. *Journal of the American Society for Information science and Technology*, 59(10), 1662-1674.
- _____. (2009). Introduction: The epistemology of mass collaboration. *Episteme*, 6(1), 1-7.
- Gelfert, A. (2014). *A Critical Introduction to Testimony*. London: Bloomsbury.
- Graham, P. J. (2016). Testimonial Knowledge: A Unified Account. *Philosophical Issues*, 26(1), 172-186.
- Gunn, S., (2011). *Research Methods for History*. Minnesota: University of Minnesota Press.
- Hardwig, J. (1991). The Role of Trust in Knowledge. *The Journal of Philosophy*, 88(12), 693-708.
- Heersmink, R. (2017). A Virtue Epistemology of The Internet: Search engines, Intellectual Virtues and Education. *Social Epistemology*, 32(1), 1-12.
- Lackey, J. (2006a). Introduction. In Lackey, J. & Sosa, E. (Ed.). *The Epistemology of Testimony*. (pp. 1–24) Oxford: Clarendon Press.
- _____. (2006b). Knowing from Testimony. *Philosophy Compass*, 1(5), 432-448.
- _____. (2011). Testimony: Acquiring Knowledge from Others. In Goldman, A., & Whitcomb, D. (Ed.). *Social Epistemology: Essential Readings*. (pp. 71 – 91) Oxford University Press.
- Lim, S. (2009). How and why do college students use Wikipedia?. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 60(11), 2189-2202.
- Ross, A. (1986). Why do we believe what we are told?. *Ratio*, XXVIII(1), 69-88.
- Tollefsen, D. P. (2009). Wikipedia and the Epistemology of Testimony. *Episteme*, 6(1), 8-24.
- Wray, K. B. (2009). The epistemic cultures of science and Wikipedia: A comparison. *Episteme*, 6(1), 38-51.
- Zagzebski, L., & DePaul, M. (2003). Introduction. In DePaul, M. R., & Zagzebski, L. T. (Ed.). *Intellectual virtue: Perspectives from ethics and epistemology* (pp. 1-12). Oxford: Clarendon Press.

Society of the Elderly and the Buddhist Way: A Journey of Wisdom and Compassion

Chirayu Suwanna¹ Suriya Datkoed¹ Tuenjai Khuntong¹ Thongchai Jaisby¹

Phra Asthawut Thuakub¹ Pairat Chimhad¹ and Daycho Khaenamkhaew^{2*}

¹ Department of Social Development, Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nakhon Si Thammarat Campus, Thailand

² Department of Community Development, Faculty of Humanities and Social Sciences, Nakhon Si Thammarat Rajabhat University, Thailand

* Corresponding author. E-mail: Daycho_kha@nstru.ac.th

ABSTRACT

The purpose of this article is to present “Society of the Elderly and the Buddhist Way: A Journey of Wisdom and Compassion”. Elderly individuals experience profound changes in physical, emotional, mental, and social aspects of life. To ensure a high quality of life for the elderly, families play a vital role in promoting their well-being. This includes financial support and facilitating visits to various places, as well as encouraging them to engage in communal activities, stay active, and feel valuable to society. Moreover, the elderly themselves must be aware of adapting, managing expenses, and staying abreast of societal changes. To find happiness in their later years, they should study and understand Buddhist teachings, incorporating these principles into their lives. Practices such as meditation and prayer are essential, fostering a balance in physical, emotional, and social health. However, in old age, the desire to alleviate physical and mental suffering intensifies. As the body weakens, the challenges of various discomforts increase. Being physically unwell without mental peace becomes a struggle in the lives of the elderly. Therefore, it is essential for every sector to promote activities or establish educational programs for the elderly, initiatives that communities must collaborate on. These efforts aim to support lifelong learning, enhance the physical and mental well-being of the elderly, ultimately ensuring their happiness.

Keywords: Elderly, Buddhist Way, Buddhism, Wisdom, Compassion

สังคมผู้สูงอายุกับวิถีพุทธ: การเดินทางแห่งปัญญาและความเมตตา

จรัญ สุวรรณะ¹ สุริยา เดชเกิด¹ เตือนใจ ขุนทอง¹ ธงชัย ใจสบาย¹ พระอัมภาวุธ ถ้วยครบ¹ ไพรัตน์ ฉิมหาด¹ และ
เดโช แชน้ำแก้ว^{2*}

¹ สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช ประเทศไทย

² สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช ประเทศไทย

* Corresponding author. E-mail: Daycho_kha@nstru.ac.th

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอ “สังคมผู้สูงอายุกับวิถีพุทธ: การเดินทางแห่งปัญญาและความเมตตา” ผู้สูงอายุเป็นวัยแห่งการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจและสังคม การจะช่วยให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดี ครอบคลุมควรมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ทั้งด้านปัจจัยเงินทอง หรือการพาไปยังสถานที่ต่างๆ รวมไปถึงการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้ทำกิจกรรมร่วมกัน ได้เคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา และมีความรู้สึกว่าเป็นประโยชน์ต่อสังคม โดยผู้สูงอายุเองก็ต้องตระหนักในเรื่องของการปรับตัว การใช้จ่าย การรู้เท่าทันสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป การที่จะมีความสุขในวัยที่มากขึ้น ผู้สูงอายุต้องทำการศึกษาและเรียนรู้เข้าใจในวิถีพระพุทธศาสนา โดยประยุกต์หลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนาและวิถีปฏิบัติธรรมในชีวิต เช่น การไหว้พระสวดมนต์ ทำสมาธิ เป็นอีกวิธีการหนึ่งที่จะทำให้เกิดความสมดุลทั้งสุขภาพกายใจ อารมณ์ และสังคม แต่อย่างไรก็ตาม ในวัยชราที่มีความปรารถนาให้ตนพ้นจากความทุกข์ทั้งร่างกายและจิตใจนั้น ในความเป็นจริงยิ่งอายุมากขึ้นความทุกข์ต่างๆ ก็เพิ่มขึ้นด้วย เพราะความทรุดโทรมของร่างกาย การป่วยกายโดยไม่ป่วยใจย่อมเป็นเป้าหมายในการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุ ดังนั้น ทุกภาคส่วนควรส่งเสริมกิจกรรมหรือการเสริมสร้างโรงเรียนสำหรับผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ชุมชนต้องร่วมกันจัดขึ้น เพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ตลอดชีวิต ส่งเสริมสุขภาพกายและใจของผู้สูงอายุให้มีความสุข

คำสำคัญ: ผู้สูงอายุ, วิถีพุทธ, พระพุทธศาสนา, ปัญญา, ความเมตตา

© 2023 JSDP: Journal of Spatial Development and Policy

บทนำ

ประเทศไทยได้กำหนดนิยามของ “ผู้สูงอายุ” ไว้ในพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ “ผู้สูงอายุ” หมายถึง บุคคลซึ่งมีอายุเกินหกสิบปีบริบูรณ์ขึ้นไปและมีสัญชาติไทย (สำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ, 2553) ปัจจุบันเราพบว่า สังคมผู้สูงอายุกำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว มีการกล่าวถึงสังคมผู้สูงอายุอย่างกว้างขวาง โดยสังคมผู้สูงอายุหมายถึงสังคมที่มีจำนวนประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปเป็นส่วนใหญ่ และกำลังจะเข้าสู่สถานะของสังคมสูงอายุอย่างสมบูรณ์ (Complete-Aged Society) ซึ่งหมายถึงสังคมที่มีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปมากกว่าร้อยละ 20 ของประชากรทั้งหมด หรืออายุ 65 ปีขึ้นไปมากกว่าร้อยละ 14 นับเป็นสัญญาณที่บ่งชี้ถึงสังคมที่มีประชากรผู้สูงอายุมากขึ้นในบริบทนี้ การวางแผนและการบริหารจัดการสำคัญมากเนื่องจากต้องสร้างโครงสร้างสังคมที่สามารถรองรับความต้องการของผู้สูงอายุในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านการดูแลสุขภาพ การให้บริการด้านการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต การสนับสนุนทางสังคมและกิจกรรมทางวัฒนธรรม การสร้าง

สภาพแวดล้อมที่เหมาะสมและปลอดภัย และการพัฒนานโยบายที่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของกลุ่มผู้สูงอายุอย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ โดยการทำเช่นนี้จะเป็นการเตรียมความพร้อมในการเข้าสู่สังคมสูงอายุที่มีคุณภาพและยั่งยืนในอนาคต และทำให้ผู้สูงอายุมีชีวิตที่มีความสุขและมีคุณภาพชีวิตที่ดีในวัยที่มากขึ้นได้ (Foundation of Thai Gerontology Research and Development institute, 2017)

ในขณะที่ สังคมไทยมีความผูกพันใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนามีภูมิปัญญาและแนวทางในการดำรงชีวิต ทั้งนี้เพราะหลักคิดในพระพุทธศาสนานั้นเป็นระบบคิดที่อธิบายได้ว่า ชีวิตมีความทุกข์ ความทุกข์ต่างๆ เกิดจากเหตุ ความทุกข์ต่างๆ สามารถหมดไปได้ และมีวิธีการที่จะปฏิบัติเพื่อหลุดพ้นจากความทุกข์นั้น พระพุทธศาสนาถือว่าความแก่เป็นความทุกข์และมนุษย์สามารถพ้นทุกข์จากความแก่ได้ โดยดำเนินชีวิตตามหลักวิถีพุทธ อย่างไรก็ตามความทุกข์ของผู้สูงอายุนั้นเป็นความทุกข์ทั้งทางร่างกายและทางใจ การดูแลผู้สูงอายุจึงต้องดูแลทั้งร่างกายและจิตใจให้สมดุลกัน อีกทั้งมูลเหตุของความทุกข์ของผู้สูงอายุนั้นเกิดจากเหตุที่สำคัญ คือ ความต้องการที่ไม่สมปรารถนาในด้านต่างๆ คือ ความต้องการทางด้านเศรษฐกิจ ที่อยู่อาศัย อนามัย การงาน และต้องการความรักความเคารพ ดังนั้น การดูแลผู้สูงอายุโดยนำหลักวิถีพุทธมาประยุกต์ในการจัดการดูแลสามารถตอบสนองความต้องการของผู้สูงอายุได้ ซึ่งหลักธรรมที่จะนำมาใช้ในการดูแลผู้สูงอายุให้สามารถดำเนินชีวิตได้นั้น คือ ผู้สูงอายุควรอยู่อย่างพอเพียง ไม่วิตกกังวลสิ่งที่เกิดขึ้นในชีวิตให้มากนัก หมั่นทำกิจกรรมร่วมกับผู้อื่นเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ อีกทั้งยังต้องรู้จักนำหลักธรรมมาใช้ในการดำเนินชีวิต ทำจิตใจให้เบิกบาน สนทนาปราศรัยกับผู้อื่นเพื่อให้จิตใจเบิกบาน (สำนักงานส่งเสริมสุขภาพ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข, 2554)

ทั้งนี้ มีงานวิจัยจากนักวิชาการ เช่น วรากรณ์ พูลสวัสดิ์, กล้า สมตระกูล และปรารภ แก้วเศษ ระบุว่า การดูแลผู้สูงอายุโดยนำหลักวิถีพุทธมาประยุกต์ในการจัดการดูแลผู้สูงอายุสามารถตอบสนองความต้องการของผู้สูงอายุได้ซึ่งหลักธรรมที่จะนำมาใช้ในการดูแลผู้สูงอายุ คือ สัปบายะ 7 สังคหวัตถุ 4 พุทธธรรมบَابัด และภาวนา 4 (วรากรณ์ พูลสวัสดิ์, กล้า สมตระกูล และปรารภ แก้วเศษ, 2557) ส่วนงานวิจัยของ พงษ์ วรพงศ์พิเชษฐ⁴ ได้อธิบาย การนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการดูแลสุขภาพ ซึ่งมีพุทธธรรมที่สำคัญที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุ ได้ดังนี้ 1) อารมณ์ทำให้เกิดโรค 2) ความอ่อนคลายบَابัดโรค 3) สมาธิบَابัดโรค 4) วิปัสสนากรรมฐานบَابัดโรค และ 5) การสวดมนต์บَابัดโรค (พงษ์ วรพงศ์พิเชษฐ, 2550)

จากความสำคัญข้างต้น ผู้ศึกษามีความสนใจเรื่อง “สังคมผู้สูงอายุกับวิถีพุทธ : การเดินทางแห่งปัญญาและความเมตตา” ได้ความรู้เกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการดูแลผู้สูงอายุ ทำให้เข้าใจในหลักวิถีพุทธในการนำหลักธรรมและคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนา มาประยุกต์ใช้ในการดูแลผู้สูงอายุให้สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุขทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจและการอยู่ร่วมในสังคม

ความสำคัญของการดูแลและสนับสนุนผู้สูงอายุในสังคม

ผู้สูงอายุ เป็นผู้ที่ใช้ชีวิตอยู่ในช่วงวัยสุดท้ายของชีวิตเพราะมนุษย์เมื่อเกิดมามีความเปลี่ยนแปลงไปตามลำดับ กล่าวคือ เจริญเติบโตเป็นเด็ก เป็นผู้ใหญ่ และสุดท้ายเป็นผู้สูงอายุ (บรรลุ ศิริพานิช, 2548) ซึ่งครอบครัวมีส่วนสำคัญในการดูแลและสนับสนุนเพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ โดยจะต้องมีบทบาทในการดูแลและสนับสนุนผู้สูงอายุใน 4 ด้าน ดังนี้ การดูแลด้านร่างกาย จัดให้อาหารที่มีโภชนาการครบถ้วนและเหมาะสมกับความต้องการของผู้สูงอายุ ที่อาศัยที่สะอาดและปลอดภัย จัดหาเสื้อผ้าและผ้าห่มที่สบายและเหมาะสมตามฤดูกาล การดูแลด้านจิตใจและให้ความสนใจและเข้าใจในความคิดเห็น พุดคุยเพื่อสร้างความเข้าใจและความเชื่อมั่น แสดงความรักและความเคารพอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้รู้สึกได้ถึง

ความสำคัญและพาไปท่องเที่ยวตามโอกาสและสถานที่ที่ชื่นชอบเพื่อสร้างความสุขและประสบการณ์ใหม่ การดูแลด้านสังคม และร่วมกิจกรรมสังคมที่เหมาะสมและน่าสนใจ ช่วยเหลือและสนับสนุนในกิจกรรมทางสังคม เพื่อสร้างความสมดุลในชีวิต การดูแลด้านเศรษฐกิจและช่วยเหลือในด้านการเงินอย่างเพียงพอและสม่ำเสมอโดยไม่ทำให้ไม่สบายใจในเรื่องการเงิน (ปีนเรศ กาศอุดม, ฆนรส อภิญญาลังกร, กัญญ์สิริ จันทร์เจริญ และ นิมีศตुरา แว, 2561)

ครอบครัวมีบทบาทสำคัญในการดูแลและตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงและความต้องการของผู้สูงอายุ เพื่อให้ยังคงดำเนินชีวิตให้อยู่ในภาวะสมดุลและมีคุณภาพชีวิตที่ดี ถึงแม้ว่าความต้องการของผู้สูงอายุแต่ละคนอาจแตกต่างกันไปบ้าง แต่โดยทั่วไปความต้องการของผู้สูงอายุที่มีลักษณะร่วมกันที่สามารถจำแนกได้ คือ ความต้องการทางด้านร่างกาย ความต้องการทางด้านจิตใจ ความต้องการทางด้านสังคม และความต้องการทางด้านเศรษฐกิจ ความสำคัญของการเข้าใจ และสนับสนุนจากครอบครัวเพื่อให้ผู้สูงอายุมีชีวิตที่สมบูรณ์และมีคุณภาพในปัจจุบันและอนาคต (Dupuis, Kousaie, Wittich & Spadafora, 2007)

ดังนั้น ผู้สูงอายุ เป็นผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ซึ่งมีชีวิตอยู่ในช่วงวัยสุดท้ายที่เป็นวัยแห่งการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจและสังคม เป็นผู้ที่ควรค่าแก่การอุปการะในด้านต่างๆ เพราะผู้สูงอายุเป็นผู้มีพระคุณและเป็นผู้มีอุปการะช่วยเหลือดูแลเรามาก่อน

เศรษฐกิจและการเตรียมทางการเงินสำหรับผู้สูงอายุ

ผู้สูงอายุย่อมมีการเปลี่ยนแปลงของร่างกายและจิตใจ โดยการเปลี่ยนแปลงของผู้สูงอายุ มีลักษณะของการเปลี่ยนแปลงหลักๆ คือ การเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย การเปลี่ยนแปลงทางจิตใจ และการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคม (Thai Health Promotion Foundation, 2012) โดยการเปลี่ยนแปลงของทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และเทคโนโลยี เข้ามามีบทบาทในการปรับตัวและการเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ของผู้สูงอายุ จึงเป็นประเด็นที่ต้องให้ความสำคัญเพื่อลดปัญหาช่องว่างระหว่างวัย ช่วยให้ผู้สูงอายุอยู่ในสังคมและครอบครัวได้อย่างมีศักดิ์ศรีและมีคุณค่าในตนเอง (ปีนเรศ กาศอุดม, ฆนรส อภิญญาลังกร, กัญญ์สิริ จันทร์เจริญ และ นิมีศตुरา แว, 2561)

การดูแลผู้สูงอายุอย่างเป็นระบบนั้น ต้องมีการค้นหาความร่วมมือในการดูแลผู้สูงอายุ ระบบการประเมินความต้องการการดูแล การจัดการการพัฒนาความสามารถในการดูแลตนเองของผู้สูงอายุ และการติดตามประเมินผล (รัถยานภิศ พละศึก และ เบญจวรรณ ถนอมชยธวัช, 2560) โดยในด้านเศรษฐกิจ ลูกหลานควรดูแล ให้เงิน ให้สิ่งของหรือปัจจัยและอำนวยความสะดวกให้ผู้สูงอายุปฏิบัติกิจกรรมที่น่าสนใจต่างๆ เช่น เมื่อผู้สูงอายุต้องการไปวัด หรือศาสนสถาน ลูกหลานควรจัดเตรียมข้าวของต่างๆ ให้ และรับ-ส่ง หรือร่วมกิจกรรมด้วย ในส่วนของผู้สูงอายุเองก็ต้องมีการเตรียมตัวที่ดีให้มีศักยภาพจะส่งผลให้ผู้สูงอายุเกิดความเชื่อมั่นในตนเอง สามารถอยู่ร่วมกับครอบครัวและสังคมได้อย่างมีความสุข ฉะนั้น ผู้สูงอายุควรรู้จักปฏิบัติตัว เพื่อการมีชีวิตที่เป็นสุขเช่นกัน (Phalasuk & Thanomchayathawatch, 2017)

สรุปได้ว่า การจะช่วยให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดี ครอบครัวควรมีบทบาทและปฏิบัติกิจกรรมเพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ควรส่งเสริมดูแลในด้านปัจจัยเงินทอง จัดหาสิ่งของตามความเหมาะสม หรือแม้กระทั่งการพาไปยังสถานที่ต่างๆ เช่น วัดหรือศาสนสถาน ทั้งนี้ผู้สูงอายุเองก็ต้องตระหนักในเรื่องของการปรับตัว การใช้จ่ายและการรู้เท่าทันสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอีกด้วย

ศักยภาพของพุทธศาสนาในการสร้างคุณค่าชีวิตของผู้สูงอายุ

การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุ โดยนำหลักภavana 4 (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2558) ไปปรับใช้ปฏิบัติจะทำให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดีพร้อมทั้ง 4 ด้าน คือ กาย ศีล จิต และปัญญา ได้อย่างเป็นขั้นเป็นตอน สามารถที่จะปรับตนเองให้เป็นผู้มีความสุขได้ ดังที่ วรากรณ์ พูลสวัสดิ์, กล้า สมตระกูล และปรารภ แก้วเศษ ได้กล่าวว่าสังคมไทยปัจจุบันได้กลายเป็นสังคมผู้สูงอายุ และผู้สูงอายุกำลังประสบปัญหาในทุกด้าน การดูแลผู้สูงอายุโดยนำหลักวิถีพุทธมาประยุกต์ในการจัดการดูแลผู้สูงอายุสามารถตอบสนองความต้องการของผู้สูงอายุได้ ซึ่งหลักธรรมที่จะนำมาใช้ในการดูแลผู้สูงอายุ คือ สัปปายะ 7 สังคหัตถ์ 4 พุทธธรรมบำบัด ภavana 4 และกัลยาณมิตร 7 มาประยุกต์ใช้ในการดูแลผู้สูงอายุวิถีพุทธได้เป็นอย่างดี ในการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุนั้น (วรากรณ์ พูลสวัสดิ์, กล้า สมตระกูล และปรารภ แก้วเศษ, 2557) ผู้สูงอายุควรอยู่อย่างพอเพียงและไม่ควรกังวลเกี่ยวกับสถานการณ์ในชีวิตมากเกินไป นอกจากนี้ยังควรมีกิจกรรมร่วมกับผู้อื่นเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ รวมถึงการนำหลักธรรมมาใช้ในการใช้ชีวิตประจำวัน เพื่อสร้างจิตใจที่เบิกบานและมีความสุข เป็นส่วนสำคัญในการเสริมสร้างความพึงพอใจและคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในช่วงวัยที่มากขึ้นทุก ๆ วันของชีวิต (สำนักงานส่งเสริมสุขภาพ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข, 2554)

สรุปได้ว่า การที่ผู้สูงอายุสามารถรู้จักใช้หลักธรรมมาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ การมองเห็นคุณค่าและการเข้าสังคมของผู้สูงอายุ การมีวิถีชีวิตที่สร้างสรรค์และมีความสุขในวัยที่มากขึ้น ผู้สูงอายุต้องทำการศึกษาและเรียนรู้เข้าใจในวิถีพระพุทธานุภาพในวัยที่มากขึ้น เพื่อให้การตอบสนองความต้องการทางจิตวิทยาและสังคมของผู้สูงอายุเข้มแข็งอีกด้วย

การมองเห็นคุณค่าและการเข้าสังคมของผู้สูงอายุ

ผู้สูงอายุในสังคมไทย จัดเป็นปวงชนวัยบุคคล คือ บุคคลที่ควรนับถือ บูชา การที่สังคมไทยยกย่องและบูชาผู้สูงอายุเป็นอย่างมาก เนื่องจากได้รับอิทธิพลคำสอนทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมดั้งเดิมของสังคมไทยที่ได้อบรมสั่งสอน และสอดแทรกการเคารพบูชาผู้สูงอายุเอาไว้ ในประเพณีและวิถีชีวิตด้านต่างๆ (วรากรณ์ พูลสวัสดิ์, กล้า สมตระกูล และ ปรารภ แก้วเศษ, 2557)

ในการเข้าสังคมของผู้สูงอายุ ตามทฤษฎีการมีกิจกรรมร่วมกัน (The Activity Theory) ผู้สูงอายุจะมีความสุขทั้งร่างกายและจิตใจจากการมีกิจกรรมร่วมกัน การเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา ทำให้สามารถดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างกระฉับกระเฉง และมีความรู้สึกที่ตนเป็นประโยชน์ต่อสังคม (Hanvighurst, & Albrecht, 1953) การเชื่อว่าสุขภาพที่ดี จะมีผลต่อการเข้าร่วมกิจกรรมในสังคม ผู้สูงอายุที่มีสุขภาพร่างกายแข็งแรงดีหรือได้ทำประโยชน์ให้กับสังคมจะทำให้ผู้สูงอายุมีการพัฒนาตนเองต่อบทบาทใหม่อยู่เสมอ (พระมหาไกรวรรณ์ ชินทตติโย (บุญจันทร์ และคณะ, 2561)

สรุปได้ว่า การยกย่องบูชาผู้สูงอายุถือเป็นมงคลแก่ชีวิต ผู้สูงอายุแม้ว่าจะมีความเสื่อมถอยทางร่างกาย แต่ท่านก็ยังเป็นส่วนสำคัญในครอบครัวที่คอยให้ความรัก ความอบอุ่น ช่วยสานสัมพันธ์ให้ครอบครัวเป็นครอบครัวที่สมบูรณ์ อีกทั้งครอบครัวควรส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้ทำกิจกรรมร่วมกันได้ ได้เคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา และมีความรู้สึกที่ตนเป็นประโยชน์ต่อสังคม ได้ทำกิจกรรมในการเข้าสังคม จะทำให้สภาวะทางร่างกาย จิตใจดีขึ้น ผู้สูงอายุที่มีกิจกรรมสูงจะมีการปรับตัวทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจและสังคมได้ดี

การมีวิถีชีวิตที่สร้างสรรค์และมีความสุขในวัยที่มากขึ้น

ผู้สูงอายุเป็นวัยที่ประสบกับความเปลี่ยนแปลงในทุกด้านทั้งทางด้านร่างกาย เศรษฐกิจ อารมณ์ จิตใจและสังคม ทำให้ประสบกับปัญหาในการดำเนินชีวิตเป็นอย่างมาก ในทางพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นแนวคิดที่อธิบายความเป็นไปของชีวิตตามสภาพความเป็นจริง อธิบายความเป็นไปของชีวิตผู้สูงอายุด้วยคำว่า “ชรา พยาธิ มรณะ” ซึ่งเป็นการอธิบายความเป็นจริงของชีวิตว่ามนุษย์ที่เกิดมาต้องประสบกับความแก่ ความเจ็บ และความตายอย่างหนีไม่พ้น (วรากรณ์ พูลสวัสดิ์, กล้า สมตระกูล และ ประภท แก้วเศษ, 2557) ดังที่ สุรกุล เจนอบรม (2534) กล่าวว่า ความต้องการด้านต่างๆ ของผู้สูงอายุเมื่อได้รับการตอบสนองครบในทุกด้านชีวิตก็มีความสุข แต่อย่างไรก็ตาม เป้าหมายในการดำรงชีวิตของมนุษย์โดยเฉพาะในวัยชราที่มีความปรารถนาให้พ้นจากความทุกข์ทั้งร่างกายและจิตใจนั้น ในความเป็นจริงยิ่งอายุมากขึ้นความทุกข์ต่างๆ ก็เพิ่มขึ้นด้วย เพราะความทรุดโทรมของร่างกาย การป่วยกายโดยไม่ป่วยใจย่อมเป็นเป้าหมายในการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุ นอกจากนี้ ประคอง อินทรสมบัติ กล่าวว่า ภาวะสุขภาพที่ดีของผู้สูงอายุ หมายถึง ผู้สูงอายุควรมีอิสระในการปฏิบัติกิจกรรมตามความต้องการโดยไม่ต้องพึ่งพาผู้อื่น และควรรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง ดัชนีบ่งชี้ภาวะสุขภาพของผู้สูงอายุรวมถึงความสามารถที่จะทำสิ่งต่างๆ ในชีวิตประจำวันได้อย่างอิสระ นอกจากนี้ยังควรมองโลกในแง่ดี สามารถเผชิญกับความเป็นจริงและยอมรับสถานการณ์ที่ไม่สามารถกำจัดหรือแก้ไขได้ไปพร้อมกับความรู้สึกมีความสุขและความพึงพอใจในชีวิตที่มีคุณค่าและอิสระของตนเอง (ประคอง อินทรสมบัติ, 2539)

ดังนั้น คำว่า “ความสุข” ในความหมายของผู้สูงอายุย่อมแตกต่างจากความสุขในความหมายของบุคคลวัยอื่นๆ ทั้งนี้เป็นเพราะความต้องการของคนแต่ละวัยมีจุดสนใจหรือมุ่งเน้นแตกต่างกัน ซึ่งเป้าหมายในการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุนั้น มีความปรารถนาให้พ้นจากความทุกข์ทั้งร่างกายและจิตใจ เมื่ออายุยิ่งมากขึ้นความทุกข์ต่างๆ ก็เพิ่มขึ้นด้วย เพราะความเสื่อมโทรมของร่างกาย การป่วยกายโดยไม่ป่วยใจย่อมเป็นเป้าหมายในการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุ

การศึกษาและเสริมสร้างความเข้าใจในเรื่องพุทธศาสนาในวัยที่มากขึ้น

สิ่งมีชีวิตทุกชีวิต เมื่อกำเนิดมาต้องเจริญเติบโต และมีพัฒนาการตามช่วงวัยนับตั้งแต่เกิด จนกระทั่งเสียชีวิตและในช่วงวัยสูงอายุเปรียบเสมือนเป็นพัฒนาการช่วงวัยสุดท้ายที่จะกำลังดำเนิน ไปสู่ความเสื่อมถอยในทุกๆ ด้านของอวัยวะในร่างกาย การเรียนรู้ที่จะอยู่กับความเสื่อมถอยของ ร่างกายจึงมีความจำเป็นมาก (ศรีเรือน แก้วกังวาล, 2553) ชีวิตของผู้สูงอายุในสังคมไทยมีความผูกพันใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนามีภูมิปัญญาและแนวทางในการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้หลักคิดในพระพุทธศาสนา เน้นว่าชีวิตมีความทุกข์และความทุกข์ต่างๆ เกิดจากเหตุและสามารถหมดไปได้ มนุษย์สามารถพ้นทุกข์จากความแก่ได้ โดยการปฏิบัติตามหลักวิถีพุทธศาสนา (วรากรณ์ พูลสวัสดิ์, กล้า สมตระกูล และประภท แก้วเศษ, 2557) ในการดูแลผู้สูงอายุนั้นสามารถนำแนวคิดเรื่องพุทธธรรมบำบัดมารักษาดูแลสุขภาพผู้สูงอายุได้เป็นอย่างดี เนื่องจากผู้สูงอายุมีความทุกข์ทั้งทางกายและทางใจ ในยุคปัจจุบันมีการศึกษาเกี่ยวกับการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้การดูแลสุขภาพมากมาย ทำให้เชื่อมั่นได้ว่าการทำพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุสามารถเป็นได้จริง (พงษ์ วรพงศ์พิเชษฐ, 2550)

ดังนั้น อาจสรุปได้ว่า การเสริมสร้างความเข้าใจในเรื่องพุทธศาสนา ช่วยให้การดูแลสุขภาพผู้สูงอายุตามวิถีพุทธ โดยประยุกต์หลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนาและวิถีปฏิบัติธรรมในชีวิตเช่น การไหว้พระสวดมนต์ ทำสมาธิ และการนำหลักธรรมต่างๆ มาพัฒนาเป็นรูปธรรมในการดูแลสุขภาพสูงอายุนั้น เป็นวิธีการที่จะทำให้เกิดความสมดุลทั้งสุขภาพกายใจ อารมณ์ และสังคม

การตอบสนองความต้องการจิตวิทยาและสังคมผู้สูงอายุ

สุรกุล เจนอบรม อธิบายถึง ความต้องการของผู้สูงอายุ ไว้ดังนี้ 5 ประการ คือ 1) ความต้องการทางด้านเศรษฐกิจ 2) ความต้องการในเรื่องที่อยู่อาศัย 3) ความต้องการในด้านอนามัย 4) ความต้องการทางด้านการงาน และ 5) ความต้องการความรักความเคารพ ความอบอุ่น ความเอาใจใส่ (สุรกุล เจนอบรม, 2534) ในขณะที่ การดูแลผู้สูงอายุโดยนำหลักวิถีพุทธมาประยุกต์ในการจัดการดูแลผู้สูงอายุสามารถตอบสนองความต้องการของผู้สูงอายุได้ ซึ่งหลักธรรมที่จะนำมาใช้ในการดูแลผู้สูงอายุคือ สัปปายะ 7 สังคหวัตถุ 4 พุทธธรรมบَابัต และภาวนา 4 (วรากรณ์ พูลสวัสดิ์, กล้า สมตระกูล และปรารภ แก้วเศษ, 2557) ทั้งนี้เป็นความต้องการเป็นประสงค์ที่บุคคลอยากได้รับ เพื่อการตอบสนองความต้องการต่อความจำเป็นพื้นฐาน เพื่อให้บุคคลสามารถทำหน้าที่ของตนเองได้ดีที่สุด การที่บุคคลอยู่ในสังคม ย่อมจะมีความต้องการที่จะคงไว้ซึ่งความสมดุลทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคม ในบางครั้งความต้องการไม่สามารถตอบสนองได้ด้วยตนเอง จึงต้องการความช่วยเหลือจากบุคคลอื่น โดยเฉพาะช่วงที่บุคคลเข้าสู่วัยชราหรือต้องเผชิญกับภาวะความเจ็บป่วย ทำให้ความสามารถของร่างกายลดน้อยลง จึงต้องการความช่วยเหลือและการดูแลจากผู้อื่น (ประภาศรี อนุวัน, 2553)

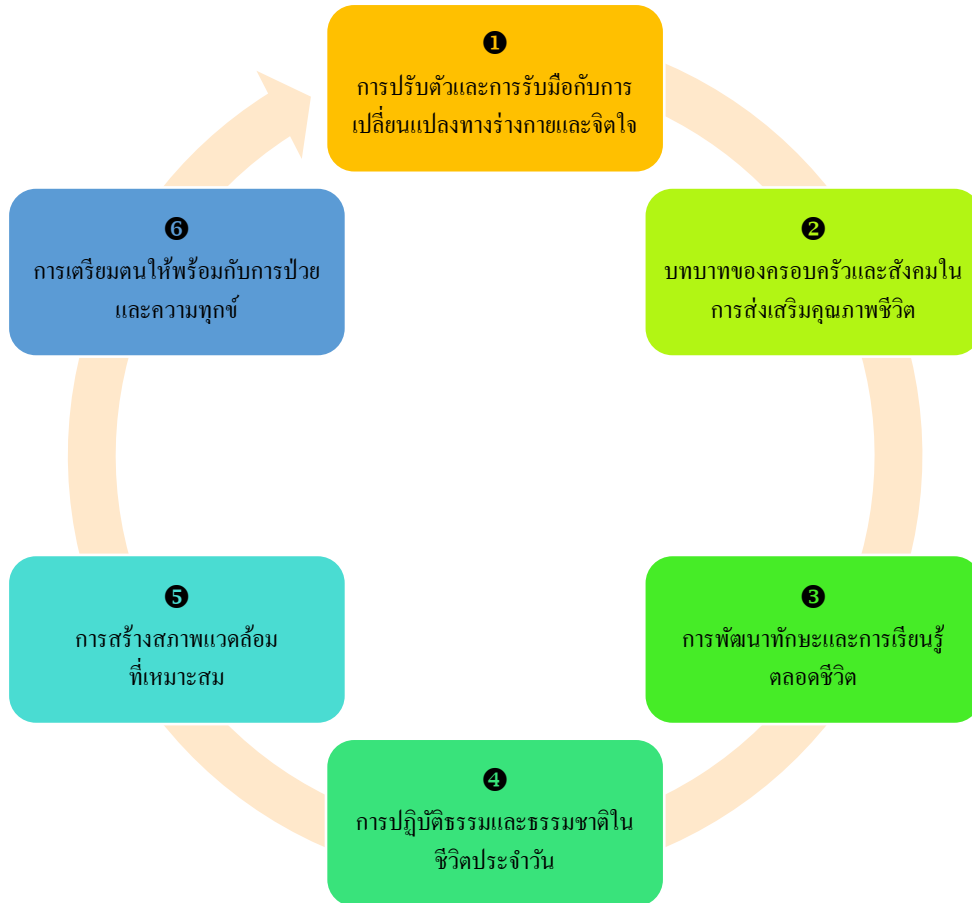
สรุปได้ว่า ความต้องการด้านต่างๆ ของผู้สูงอายุเมื่อได้รับการตอบสนองครบในทุกด้าน ชีวิตก็มีความสุข แต่อย่างไรก็ตาม เป้าหมายในการดำรงชีวิตของมนุษย์โดยเฉพาะในวัยชราที่มีความปรารถนาให้ตนพ้นจากความทุกข์ทั้งร่างกายและจิตใจนั้น ในความเป็นจริงยิ่งอายุมากขึ้นความทุกข์ต่างๆ ก็เพิ่มขึ้นด้วยเพราะความทรุดโทรมของร่างกาย การป่วยกายโดยไม่ป่วยใจย่อมเป็นเป้าหมายในการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุ

การสร้างชุมชนและระบบสนับสนุนที่เข้มแข็ง

การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและโรงเรียนผู้สูงอายุเสริมสร้างให้ผู้สูงอายุเป็นกำลังในการพัฒนาชุมชนและสังคม มีการกระตุ้นกิจกรรมการสื่อสารที่ต่อเนื่องสม่ำเสมอ เน้นการสื่อสารที่ทุกฝ่ายจะได้รับประโยชน์ร่วมกันทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม โดยประโยชน์ในการเสริมสร้างผู้สูงอายุให้มีภาวะพลัดพลัง (Active Aging) ซึ่งจะส่งผลให้ผู้สูงอายุมีความพร้อมในการทำประโยชน์ต่อผู้อื่นและชุมชน นำมาซึ่งความเข้มแข็งและความสามารถในการพัฒนาของชุมชนบ้านเกิดของตน (ปณิสญา อธิจิตตา, 2564) รวมถึงการประสานเครือข่ายบริการสำหรับผู้สูงอายุ คือ การสร้างเครือข่ายที่สามารถช่วยเหลือผู้สูงอายุได้ทันเวลา เป็นไปตามที่ผู้สูงอายุต้องการ เป็นไปในลักษณะองค์รวม สร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับครอบครัว เพื่อน กลุ่มเพื่อน เพื่อนบ้าน บุคลากรภาครัฐ และบุคลากรสาธารณสุข (ประนอม โอทกานนท์ และจิราพร เกศพิชญวัฒนา, 2554) ทำให้ผู้สูงอายุมีการใช้กิจกรรมทางศาสนาเป็นกิจกรรมที่สร้างความรู้สึกร่วมกันเป็นชาวชุมชนเดียวกันที่มีศรัทธาพุทธ เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจร่วมกัน การใช้สื่อพื้นบ้านสื่อพิธีกรรม กิจกรรมและวัฒนธรรมชุมชน เป็นเครื่องมือในการสื่อสารและสร้างความสัมพันธ์เครือข่าย (ธิดารัตน์ นวลเดช, 2561)

สรุปได้ว่า การสร้างชุมชนและระบบสนับสนุนที่เข้มแข็งเป็นกิจกรรมที่ทุกภาคส่วนในชุมชนต้องร่วมกันจัดขึ้น เช่น กิจกรรมโรงเรียนสำหรับผู้สูงอายุ สมาคมผู้สูงอายุ เพื่อเป็นการสนับสนุนการเรียนรู้ตลอดชีวิต ส่งเสริมสุขภาพกายและใจของผู้สูงอายุ โดยจะส่งผลให้ผู้สูงอายุมีความพร้อมในการทำประโยชน์ต่อผู้อื่นและชุมชน นำมาซึ่งความเข้มแข็งและความสามารถในการพัฒนาของชุมชนบ้านเกิดของตน

องค์ความรู้ใหม่

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่สังคมของผู้สูงอายุกับวิถีพุทธ: การเดินทางแห่งปัญญาและความเมตตา

จากภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่สังคมของผู้สูงอายุกับวิถีพุทธ : การเดินทางแห่งปัญญาและความเมตตา สามารถอธิบายได้ดังนี้

1. การปรับตัวและการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายและจิตใจ ผู้สูงอายุต้องสามารถปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายและสุขภาพที่เปลี่ยนไป โดยการออกกำลังกายและดูแลสุขภาพจิตใจ เป็นสิ่งสำคัญในการบำรุงรักษาคุณภาพชีวิต
2. บทบาทของครอบครัวและสังคมในการส่งเสริมคุณภาพชีวิต ครอบครัวมีบทบาทสำคัญในการดูแลและสนับสนุนผู้สูงอายุ นอกจากนี้ยังควรมีการสร้างชุมชนที่สนับสนุนและเข้มแข็งเพื่อให้ผู้สูงอายุมีความสุขและมีความสำคัญในชีวิต
3. การพัฒนาทักษะและการเรียนรู้ตลอดชีวิต การส่งเสริมกิจกรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้กับผู้สูงอายุเป็นสิ่งสำคัญ เช่น การเรียนรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยีใหม่ การท่องเที่ยว หรือกิจกรรมทางศิลปะ
4. การปฏิบัติธรรมและธรรมชาติในชีวิตประจำวัน การปฏิบัติธรรมและธรรมชาติช่วยให้ผู้สูงอายุมีความสงบและความสุขในใจ การไหว้พระ การทำสมาธิ และกิจกรรมทางศาสนาอื่นๆ เป็นต้น
5. การสร้างสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม การสร้างสภาพแวดล้อมที่สะดวกสบายและปลอดภัยสำหรับผู้สูงอายุ เช่น การปรับปรุงที่อยู่อาศัยให้เหมาะสมกับความต้องการเพื่อเพิ่มคุณภาพชีวิตมากขึ้น
6. การเตรียมตนให้พร้อมกับการป่วยและความทุกข์ การตระหนักถึงความทุกข์และความทรุดโทรมที่อาจเกิดขึ้นในวัยชราที่มากขึ้น และการเตรียมตนให้พร้อมรับมือกับสภาวะที่ไม่พึงประสงค์นี้

บทสรุป

ผู้สูงอายุ เป็นผู้มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ซึ่งมีชีวิตอยู่ในช่วงวัยสุดท้ายที่เป็นวัยแห่งการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจและสังคม เป็นผู้ที่ควรค่าแก่การอุปการะในด้านต่างๆ เพราะผู้สูงอายุ คือ ผู้มีพระคุณและเป็นผู้มีอุปการะช่วยเหลือดูแลเรามาก่อน การจะช่วยให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดี ครอบครัวควรมีบทบาทและปฏิบัติกิจกรรมเพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ควรส่งเสริมดูแลในด้านปัจจัยเงินทอง จัดหาสิ่งของตามความเหมาะสม หรือแม้กระทั่งการพาไปยังสถานที่ต่างๆ เช่น วัดหรือศาสนสถาน ทั้งนี้ผู้สูงอายุเองก็ต้องตระหนักในเรื่องของการปรับตัว การใช้ง่าย การรู้เท่าทันสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป การมีวิถีชีวิตที่สร้างสรรค์และมีความสุขในวัยที่มากขึ้น ผู้สูงอายุต้องทำการศึกษาและเรียนรู้เข้าใจในวิถีพระพุทธศาสนา เพื่อให้การตอบสนองความต้องการทางจิตวิทยาและสังคมของผู้สูงอายุเข้มแข็ง การยกย่องบูชาผู้สูงอายุถือเป็นมงคลแก่ชีวิต ผู้สูงอายุแม้ว่าจะมีความเสื่อมถอยทางร่างกาย แต่ท่านก็ยังเป็นส่วนสำคัญในครอบครัวที่คอยให้ความรัก ความอบอุ่น ช่วยสานสัมพันธ์ให้ครอบครัวเป็นครอบครัวที่สมบูรณ์ อีกทั้งครอบครัวควรส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้ทำกิจกรรมร่วมกันได้ ได้เคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา และมีความรู้สึกที่ตนเป็นประโยชน์ต่อสังคม ได้ทำกิจกรรมในการเข้าสังคม จะทำให้สภาวะทางร่างกาย จิตใจดีขึ้น ผู้สูงอายุที่มีกิจกรรมสูงจะมีการปรับตัวทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจและสังคมได้ดี การเสริมสร้างความเข้าใจในเรื่องพระพุทธศาสนา ช่วยให้การดูแลสุขภาพผู้สูงอายุตามวิถีพุทธ โดยประยุกต์หลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนาและวิถีปฏิบัติธรรมในชีวิต เช่น การไหว้พระสวดมนต์ ทำสมาธิ และการนำหลักธรรมต่างๆ มาพัฒนาเป็นรูปธรรมในการดูแลสุขภาพ อันเป็นวิธีการที่จะทำให้เกิดความสมดุลทั้งสุขภาพกายใจ อารมณ์ และสังคม แต่อย่างไรก็ตามเป้าหมายในการดำรงชีวิตของมนุษย์โดยเฉพาะในวัยชราที่มีความปรารถนาให้ตนพ้นจากความทุกข์ทั้งร่างกายและจิตใจนั้น ในความเป็นจริงยิ่งอายุมากขึ้นความทุกข์ต่างๆ ก็เพิ่มขึ้นด้วยเพราะความทรุดโทรมของร่างกาย การป่วยกายโดยไม่ป่วยใจย่อมเป็นเป้าหมายในการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุ ดังนั้น ข้อเสนอแนะคือ ทุกภาคส่วนควรส่งเสริมกิจกรรมหรือโรงเรียนสำหรับผู้สูงอายุหรือชุมชน ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ชุมชนต้องร่วมกันจัดขึ้น เพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ตลอดชีวิต ส่งเสริมสุขภาพกายและใจของผู้สูงอายุ

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิชาการนี้เป็นส่วนหนึ่งจากรายวิชา 615314 การบริหารการพัฒนาสังคม (Social Development Administration) ของบัณฑิตวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช ที่เป็นแหล่งค้นคว้าความรู้และพัฒนางานเขียนเชิงวิชาการ

เอกสารอ้างอิง

- ธิดารัตน์ นวลเดช. (2561). การเปรียบเทียบความสุขของผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุกับผู้สูงอายุในชุมชน เขตเทศบาลเมืองหนองปรือ อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี. *วารสารด้านการบริหารรัฐกิจและการเมือง*, 7(1), 150-178.
- บรรลุ ศิริพานิช. (2548). *คู่มือผู้สูงอายุฉบับสมบูรณ์*. กรุงเทพฯ: สภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทย.
- ปณิสญา อธิจิตตา. (2564). โรงเรียนผู้สูงอายุกับการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน. *CRRU Journal of Communication*, 4(3), 39-68.
- ประคอง อินทรสมบัติ. (2539). การประเมินภาวะสุขภาพในผู้สูงอายุ. *รามาริบัติพยาบาลสาร*, 2(3), 44-57.

- ประนอม โอทกานนท์ และ จิราพร เกศพิชญพัฒนา. (2554). *ชีวิตที่สุขสมบูรณ์ของผู้สูงอายุไทย หลักการ งานวิจัยและบทเรียนจากประสบการณ์*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประภาศรี อนาวาน. (2553). *ความต้องการของผู้สูงอายุที่มีต่อประสิทธิภาพการบริหารเบี้ยยังชีพในองค์การบริหารส่วนตำบลเมืองชุม อำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย*. (บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย).
- ปีนเรศ กาศอุดม, ฆนรศ อภิญญาลังกร, กัญญ์สิริ จันทร์เจริญ และ นิยมศุภา แว. (2561). บทบาทครอบครัวในการส่งเสริมคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในสถานการณ์การเปลี่ยนแปลง. *วารสารเครือข่ายวิทยาลัยพยาบาลและการสาธารณสุขภาคใต้*, 5(3), 300-310.
- พงษ์ วรพงศ์พิเชษฐ. (2550). *พุทธธรรมบำบัด*. กรุงเทพฯ: กองแพทย์ทางเลือก กรมการพัฒนาแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2558). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม* (พิมพ์ครั้งที่ 31). กรุงเทพฯ: ผลิติมม์.
- พระมหาไกรวรรณ ชินทตติโย (ปุ่นจันทร์), พระปลัดสมชาย ปโยโค (ดำเนิน), พระมหาสุรชัย ขยาภิวัฒน์โน (พุดชู), แม่ชีกุลภรณ์ แก้ววิสัย, โยตะ ชัยวรมันกุล และ ชัตติยา ดั่งสำราญ. (2561). การบูรณาการหลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างสุขภาพผู้สูงอายุขององค์กรชุมชนอำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม. *วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์*, 14(1), 83-96.
- รัถยานภิศ พละศึก และ เบญจวรรณ ถนอมชยธวัช. (2560). ตัวแบบของครอบครัวในการดูแลผู้สูงอายุ. *วารสารเครือข่ายวิทยาลัยพยาบาลและการสาธารณสุขภาคใต้*, 4(3), 135-150.
- วราภรณ์ พูลสวัสดิ์, กล้า สมตระกูล และ ปรรารณ แก้วเศษ. (2557). *การดูแลผู้สูงอายุวิถีพุทธ*. สืบค้น 13 ตุลาคม 2566. จาก <https://www.gotoknow.org/posts/566127>.
- ศรีเรือน แก้วกังวาน. (2553). *จิตวิทยาพัฒนาการชีวิตทุกช่วงวัย*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สำนักงานส่งเสริมสุขภาพ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข. (2554). *คู่มือการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุสำหรับบุคลากรสาธารณสุข*. กรุงเทพฯ: องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก.
- สำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ. (2553). *พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546*. สืบค้น 13 ตุลาคม 2566. จาก https://www.dop.go.th/download/laws/regulation_th_20152509163042_1.pdf.
- สุรกุล เจนอบรม. (2534). *วิทยาการผู้สูงอายุ*. กรุงเทพฯ: คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Dupuis, K., Kousaie, S., Wittich, W., & Spadafora, P. (2007). Aging Research Across Disciplines: A Student-Mentor Partnership Using the United Nation Principles for Older Person. *Educational Gerontology*, 33(4), 273-292.
- Hanvighurst, R.J., & Albrecht, R. (1953). *Older People*. New York: Longmans.
- Phalasuek, R. & Thanomchayathawatch, B. (2017). A Family Model for Older People Care. *The Southern College Network Journal of Nursing and Public Health*, 4(3), 135-150.
- Thai Health Promotion Foundation. (2012). *Pattern and family structure*. Retrieved 13 October 2023. from <http://www.thaihealth.or.th/Content/2043>.